Coşkun BABA

Kur'ân-ı Kerim'de
Kıyas Örnekleri

SERÜVEN
YAYINEVİ

Genel Yayın Yönetmeni • C. Cansın Selin Temana
Kapak & İç Tasarım • Serüven Yayınevi

İkinci Basım • © Mart 2026
ISBN • 978-625-8762-18-1

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Serüven Yayınevi'ne aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Serüven Yayınevi
Adres Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak
Ümit Apt No: 22/A Çankaya/ANKARA / TURKIYE

Telefon : 05437675765
web: www.seruvenyayinevi.com
e-mail: seruvenyayinevi@gmail.com

Baskı & Cilt
Sertifika : 42488

Kur'ân-ı Kerîm'de

Kıyas Örnekleri

Coşkun BABA

SERÜVEN
YAYINEVİ

Coşkun BABA

1979 Yusufeli/Artvin doğumlu olan yazar, lisans öğrenimini Dokuz Eylül Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi'nde, yüksek lisans öğrenimini Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde, doktora öğrenimini ise Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamlamıştır. 2004 yılında memuriyet hayatına başlayan yazar, 2014 yılından itibaren Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nde mantık öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Eserleri

- *Retoriğin İkna Gücü,* Konya: Çizgi Kitabevi, 2018.
- *Meclis Tutanaklarının Mantıksal Açıdan İncelenmesi "TBMM 20. Dönem 1. Yasama Yılı Genel Kurul Tutanakları Örneğinde",* İstanbul: Hiper Yayın, 2019.
- *Eleştirel Düşünme Üzerine,* Ankara: Sonçağ Yayınları, 2023.

Bu kitap

sevgili kızlarım Ferda ve Başak'a ithaf olunur.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER **7**

KISALTMALAR **9**

ÖNSÖZ **11**

GİRİŞ **13**

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERÎM'DE BASİT KIYASLAR **43**

1. KUR'ÂN-I KERÎM'DE KESİN (İKTİRANÎ) KIYASLAR **43**

1.1.Kur'ân-ı Kerîm'de Yüklemli Kesin (İktiranî) Kıyaslara Örnekler 43

1.1.1. Kur'ân-ı Kerîm'de Birinci Şekle Örnekler 45

1.1.2. Kur'ân-ı Kerîm'de İkinci Şekle Örnekler 99

1.1.3. Kur'ân-ı Kerîm'de Üçüncü Şekle Örnekler 108

1.1.4. Kur'ân-ı Kerîm'de Dördüncü Şekle Örnekler 117

1.2. Kur'ân-ı Kerîm'de Şartlı Kesin (İktiranî) Kıyaslara Örnekler 119

1.2.1. Bitişik Şartlı Kıyaslar 119

1.2.2. Ayrık Şartlı Kıyaslar 136

2. KUR'ÂN-I KERÎM'DE SEÇMELİ (İSTİSNAÎ) KIYASLARA ÖRNEKLER **145**

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERÎM'DE BİLEŞİK VE DÜZENSİZ KIYASLAR **154**

1.KUR'ÂN-I KERÎM'DE BİLEŞİK KIYASLAR **154**

1.1. Kur'ân-ı Kerîm'de Zincirleme Kıyaslara Örnekler 154

1.2. Kur'ân-ı Kerîm'de Hulfî Kıyaslara Örnekler 173

1.3. Kur'ân-ı Kerîm'de İkilem (Dilemma) Örnekleri 177

2.KUR'ÂN-I KERÎM'DE DÜZENSİZ KIYASLAR..... 191
2.1. Delilli Kıyaslar 192
2.2.Kısaltılmış Kıyaslar 201
SONUÇ..... 213
KAYNAKÇA 220

KISALTMALAR

A.Ü.	Ankara Üniversitesi
B.Ö.	Büyük Öncül / Önerme
B.T.	Büyük Terim
Bk.	Bakınız
C.Ü.	Cumhuriyet Üniversitesi
Çev.	Çeviren
D.E.Ü.	Dokuz Eylül Üniversitesi
Ed.	Editör
Haz.	Hazırlayan
K.Ö.	Küçük Öncül / Önerme
K.T.	Küçük Terim
M.E.B.	Milli Eğitim Bakanlığı
MSKU	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
M.Ü.	Marmara Üniversitesi
O.T.	Orta Terim
Sad.	Sadeleştiren
SDÜ	Süleyman Demirel Üniversitesi
T.D.K.	Türk Dil Kurumu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı

ÖNSÖZ

İnsanın eşref-i mahlûkat olmasının sebebi akıldır. Cenab-ı Allah, insanların düşünüp anlamaları gereken hususları bildirmek üzere indirdiği Kur'ân-ı Kerîm'in birçok yerinde akla veya aklı işlemeye önemle vurgu yapılmaktadır. Fıtratı gereği insan, hayatını devam ettirirken akletme ve düşünme eylemi içerisinde olmaktadır. İnsanların düşünürken doğru ve tutarlı olabilmelerini, yine düşünürken zihnin hataya düşmemesini sağlayan ilim, mantık ilmidir.

Allah'ı bilmenin yegâne yolu, akıl ile gerçekleşen akıl yürütmedir. Akıl yürütme de mantığın konusudur. Aklın kullanıldığı her yerde olduğu gibi akıl bahşedilmiş insanları uyarmak üzere gönderilen Kur'ân-ı Kerîm'in de anlaşılması için mantık gereklidir. Çünkü her alanda varlığından söz ettiren mantık, Kur'ân-ı Kerîm'de de kendini göstermektedir. Biz de bu araştırmamızda mantığın Kur'ân-ı Kerîm'i anlama yöntemi olarak kullanılabileceğini ve Kur'ân-ı Kerîm ayetlerinin mantık kuralları ile değerlendirilebileceğini kıyaslar üzerinden göstermeye çalıştık.

Gündelik konuşma dilinde hatta bilimsel alanda çok yaygın bir şekilde karşımıza çıkan entimemler, Kur'ân-ı Kerîm'de de karşımıza kısa bir form (az sözle) hâlinde çıkmaktadır. Bundan dolayı Kur'ân-ı Kerîm'de verdiğimiz kıyas örnekleri daha çok entimem türü kıyaslardır. Çünkü entimem türündeki kıyaslar esasında kıyasın bir çeşidi olmayıp kıyasın form olarak farklı bir şekilde karşımıza çıkmış halidir. Entimemler, kıyasın zihinde önermeleri gizlenmiş halidir.

Çalışmamızda İslam inancının ve medeniyetinin esaslarını oluşturan Kur'ân-ı Kerîm'deki kıyas örneklerini ortaya koyarak mantığın Kur'ân-ı Kerîm'deki varlığı ve önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu

çalışmamızda, klasik mantıktaki kıyas formlarına Kur'ân-ı Kerîm'den örnekler vererek hangi alanla/işle uğraşırsak uğraşalım çoğu zaman karşımıza entimem şeklinde çıkan kıyasın bilinmesinin ve bundan dolayı mantık ilminin öğrenilmesinin gerekli ve önemli olduğu anlaşılmıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'de mantıksal işleyiş üzere insana hitap edildiğini gördüğümüz bu incelemenin Birinci Bölümü'nde basit kıyasların çeşitlerine ve yüklemli kesin kıyasın şekillerine ayetlerden ayrı ayrı örnekler verildi. Kitabın İkinci Bölümü'nde ise bileşik kıyasın çeşitlerine ve düzensiz kıyaslara Kur'ân-ı Kerîm'deki ayetlerden örnekler verilerek konu ele alındı.

Bu incelemenin başından itibaren düşünce ve katkıları ile çalışmamıza pek çok kişinin önemli destekleri oldu. Bu çalışmanın kitap olabileceği fikrini vermesinin yanında tenkit ve önerileriyle katkı sağlayan hocam Prof. Dr. İbrahim EMİROĞLU'na, yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen hocalarım Prof. Dr. İsmail Latif HACINEBİOĞLU'na, Prof. Dr. Hülya ALTUNYA'ya, Prof. Dr. Ahmet KAYACIK'a ve eseri titiz bir şekilde okuyup değerlendirerek katkılarını sunan Dr. Mehmet Yunus YAZICI'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca bu inceleme sırasında sabırla beni destekleyen ve çalışmayı özveriyle okuyup değerlendirmelerde bulunan kıymetli eşim Ayla ile zamanlarından çaldığım sevgili kızlarım Ferda ve Başak olmak üzere tüm aileme ve bana katkı sağlayan dostlarıma da şükranlarımı sunarım.

GİRİŞ

Bu çalışmada İslam inancının ve medeniyetinin esaslarını oluşturan Kur'ân-ı Kerîm'deki kıyas örneklerini ortaya koyarak mantığın Kur'ân-ı Kerîm'deki varlığını göstermeye ve onun önemini belirtmeye gayret edeceğiz. Mantığı meşrulaştırmaya çalışan[1] Gazzâlî'nin *el-Kıstâsü'l-Müstakîm*[2] (Doğru Ölçüt) adlı eserinde olduğu gibi biz de bu araştırmamızda klasik mantıktaki kıyas formlarına Kur'ân-ı Kerîm'den örnekler vermeye çalışacağız. Kur'ân-ı Kerîm'den kıyas çeşitlerinin her birine ayrı ayrı yeteri kadar örnek vererek mantığın her alanda olduğu gibi burada da karşımıza çıktığını, hangi alanla/işle uğraşırsak uğraşalım çoğu zaman karşımıza entimem şeklinde çıkacağını bildiğimiz kıyasın öğrenilmesinin ve bundan dolayı mantık ilminin bilinmesinin gerekli ve önemli olduğunu belirtmeye çalışacağız.

Mantık kitapları -birkaç istisna haricinde- kıyas ya da diğer konularda, Kur'ân-ı Kerîm ayetlerini örnek olarak göstermezler. Kur'ân-ı Kerîm'de kıyas örneklerini ele alan literatürde tespit edebildiğimiz ilk çalışma Gazzâlî'nin *El-Kıstâsü'l-Müstakîm* adlı eseridir. Rosalind Ward Gwynne'nın *Logic, Rhetoric and Legal Reasoning in the Qur'ān -God's Arguments-* (Kur'an'da Mantık, Retorik ve Hukuksal Akıl Yürütme: Tanrı'nın Argümanları)[3], Muhammed Mehran Reşvan'ın *Dirâsâtun fi'l-Mantık Inde'l-Arab*[4] ve Zahir B. Awad el-Elmaî'nin *Kur'ân'da Tartışma*

---

[1] Gazzâlî'nin mantığı meşrulaştırması hususunda bk. Ferruh Özpilavcı, "Gazali'nin Mantık İlmini Meşrulaştırmasının Mantık Tarihi Açısından Değerlendirilmesi," *İslami İlimler Dergisi 7/1* (2012).

[2] Ebû Hâmid b. Muhammed Gazzâlî, *El-Kıstâsü'l-Müstakîm*, çev. İbrahim Çapak (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2016).

[3] Rosalind Ward Gwynne, *Logic, Rhetoric and Legal Reasoning in the Qur'ān -God's Arguments-*
(New York: RoutledgeCurzon, 2004).

[4] Muhammed Mehran Reşvan, *Dirâsâtun fi'l-Mantık Inde'l-Arab* (Kahire: Daru Kuba, 2004).

Metodları[5] isimli eserleri ile İbrahim Çapak'ın "Gazali'ye Göre Kıyasın Kur'an'a Uygulanması",[6] İbrahim Emiroğlu'nun "Kur'an Mantığının Temel İlkeleri",[7] Cafer Sadık Yâran'ın "*Kur'an ve Mantık: Kur'an'da Kanıtlı Düşünmenin Önemi ve Örnekleri",*[8] Abdulkerim Seber'in, "*Mantık İlminin Kur'ân'ı Anlamadaki Önemi ve Klasik Tefsirlerdeki Tezahürü"*[9], Harun Bekiroğlu'nun "*Mantığın Bir Tefsir Yöntemi Olarak Kullanılması: Muhammed Hâdimî'nin Enfâl Sûresinin 23. Âyetini Tefsiri"*[10] ve Celal Kırca'nın, *"Kur'ân'ı Anlamada Mantık Sorunsalı"*[11] isimli makaleleri de günümüz mantık literatüründe yapılmış çalışmalardır. Mezkûr çalışmalarda Kur'ân-ı Kerîm'deki ayetlerden sınırlı sayıda örnekler okuyucuya sunulmaktadır. Bu çalışmada Kur'ân-ı Kerîm'de kıyas örnekleri daha kapsamlı olarak ele alınmıştır.

Allah, insanların körü körüne inanmasını ve taklidî bir şekilde iman etmesini istemez. İnsanların taklidî imandan tahkikî imana geçmesinde mantık önemli bir rol üstlenmektedir. Çünkü kelamcılara göre "akıl yürütme Allah'ı bilmenin yegâne doğru yoludur."[12] Akıl yürütme de ancak akıl ile gerçekleşir. Aklın bu önemli işlevini İbrahim Emiroğlu şu şekilde dile getirmektedir: "Kur'ân-ı Kerîm'de kişinin kendisine, dış dünyaya, tarihe ibret gözüyle bakması, buradan Allah'ın

[5] Zahir b. Awad el-Elmaî *Kur'ân'da Tartışma Metodları,* çev. Ercan Elbinsoy (İstanbul: Pınar Yayınları, 2011).
[6] İbrahim Çapak, "Gazali'ye Göre Kıyasın Kur'an'a Uygulanması", *İslâmî İlimler Dergisi 1/2,* (Güz 2006).
[7] İbrahim Emiroğlu, "Kur'an Mantığının Temel İlkeleri", *Mantık Yazıları* (Ankara: Elis Yayınları, 2016).
[8] Cafer Sadık Yaran, "Kur'an ve Mantık: Kur'an'da Kanıtlı Düşünmenin Önemi ve Örnekleri", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İnsan Bilimleri Dergisi 1/1*, (2020).
[9] Abdulkerim Seber, "Mantık İlminin Kur'ân'ı Anlamadaki Önemi ve Klasik Tefsirlerdeki Tezahürü", SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi 27, (Aralık 2012).
[10] Harun Bekiroğlu, "Mantığın Bir Tefsir Yöntemi Olarak Kullanılması" , *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 14/27*, (2015).
[11] Celal Kırca, "Kur'ân'ı Anlamada Mantık Sorunsalı", *Usûl İslâm Araştırmaları 28,* (2017).
[12] Recep Ardoğan, "Kelâmcılara Göre Allah'a İmanda Akıl Yürütmenin Değeri" *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi VIII/1*, (2004), 133.

varlığı ve kudreti ile ilgili akıl yürütmelerde bulunması istenir. Kur'an'dan anlaşıldığına göre yerin ve göğün, kendi nefsinin ve başka şeylerin yaratılışını gözlemlediğinde aklını kullanan kimsenin, bir akıl yürütme sürecinden geçtikten sonra zorunlu olarak yaratıcının varlığından haberdar olacaktır. Aklın en önemli işi bu fonksiyonunu yerine getirmesidir."[13] Kur'ân-ı Kerîm, felsefe ve mantık gibi aklî ilimlerle çelişmez. Çünkü Kur'ân ayetleri, mantıksal işleyiş örnekleri veren ilahî kaynaklı bir rehber olduğundan ötürü çelişmemektedir.[14] Aklın en önemli işi olan "akıl yürütme" mantık ilminin konusudur. Dolayısıyla mantık ilminin her alan için gerekli olması gibi Kur'ân-ı Kerîm'in anlaşılmasında da yararlı ve gerekli olacağı açıktır. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'in muhatabı insan aklıdır. Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm mantık ve çıkarım dili ile insanla konuşmaktadır.[15] "Akıllı varlık olan insana hitap eden Kur'an,"[16] "aklı geliştirir. Kur'an öğretilerinin ilkeleri insanların ortak akıl ve mantık yapısına"[17] uygundur. Bu anlayışa istinaden "Osmanlı döneminde Mantık'ın Tefsir ve Kur'an ilimleri ile kaynaşmış olduğu ve tefsir çalışmalarında Mantık'ın etkisinin görüldüğü"[18] söylenebilir.

Mantık; doğru, tutarlı ve kanıtlı düşünmenin kaidelerini hem incelemektedir hem de öğretmektedir. Bu kaideler, evrensel olma iddiası taşır. Eğer insan, düşüncesinin ve işlerinin birbirine mutabakatı açısından doğru, tutarlı, uyumlu şekilde olmaz ise mantığa muhalif bir hâlde olduğu söylenebilir. Bundan dolayı Kur'ân-ı Kerîm, öncelikle asıl gayesini yani bireyin ve toplumun iyi, düzenli, mutlu, tutarlı ve mantıklı olmasını

---

[13] İbrahim Emiroğlu, "Kur'ân'da Akıl ve İnsan", *D.E.Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi XI,* (1998), 72.
[14] Muhammed Mehran Reşvan, *Dirâsâtun fi'l-Mantık Inde'l-Arab,* 40.
[15] Muhammed Bâkır Saidirûşen, *Kur'an Dilinin Analizi*, çev. Kenan Çamurcu (İstanbul: el-Mustafa Yayınları, 2013), 432.
[16] Mustafa Çetin, "Kur'an'da Tefekkür Kavramı", *D.E.Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi VIII,* (1994), 43.
[17] Muhammed Bâkır Saidirûşen, *Kur'an Dilinin Analizi*, 229.
[18] Harun Bekiroğlu, "Mantığın Bir Tefsir Yöntemi Olarak Kullanılması", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 14/27*, (2015), 61.

hedefler. Bu da bazı kurallar ile gerçekleşebilir. Kur'ân-ı Kerîm'in düzeni, bu kuralların mantıkî sistemle işlenmesine bağlıdır.[19] Dolayısıyla mantığın Kur'ân-ı Kerîm'i anlama yöntemi olarak kullanılabileceğini diğer bir ifade ile Kur'ân-ı Kerîm'de mantık yönteminin uygulanabildiğini[20] ve "Kur'ân-ı Kerîm ayetlerinin Mantık kuralları ile değerlendirilebileceğini"[21] kıyas üzerinden göstermeye çalışacağız.

Dinî metinleri anlamada, doğru düşünme yolu ve yöntemi olan mantık ilminden yararlanılabilir.[22] Dinî metin olarak Kur'ân-ı Kerîm'i her Müslüman okur ve anlamaya çalışır. Günümüzde bu ilahî kitabı anlamaya çalışan Müslümanlardan Arapça bilmeyenler, Kur'ân-ı Kerîm'in kendi diline yapılmış olan çevirisinden yani mealinden okumaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'deki ayet-i kerimeler üzerinde düşünme konusu; onun anlaşılması ve hayata tatbik edilmesi bakımından son derece mühim bir konudur. Kur'ân-ı Kerîm'in ilkelerini, tavsiyelerini ya da emirlerini Müslümanların kendi gündelik hayatlarına uygulayabilmeleri için onu iyice anlamış olması gerekmektedir. Müslümanların bu çabasına katkıda bulunmak adına Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan ayetleri mantık örgüsü içerisinde göstermeye gayret edeceğiz.[23] Buradaki mantık örgüsünden kastımız, mantık ilminin bel kemiği olarak da görülen kıyas formatıdır. Bu kıyasların varlığı, bazen açık olarak ayetlerde görülebileceği gibi çoğu kez de kısaltılmış kıyas (entimem/dürülü kıyas/eksiltili kıyas/matvî kıyas) şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

---

[19] Hüseyin Atay, "Dinde Mantıklılık", *Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi XXXIV*, (1995), 25.

[20] Mehmet Vural, "Gazzâlî Mantığının Özgünlüğü Sorunu", *İslam felsefesinin sorunları*, ed. Mehmet Vural (Ankara: Elis Yayınları, 2003), 223.

[21] Harun Bekiroğlu, "Mantığın Bir Tefsir Yöntemi Olarak Kullanılması" , *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 14/27*, (2015), 57.

[22] Celal Kırca, "Anlama(ma) Sorunları Açısından Dini İlimlerde Gelecek Tasavvuru", *Usul İslam Araştırmaları 18/18*, (2012), 17.

[23] Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan ayetleri kıyas formatı içerisinde gösterirken kullanılacak olan meal için bk. *Kur'an-ı Kerim Meali,* haz. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011).

Muhatabı ya da dinleyiciyi "ikna ederken onun bilinçaltına kadar işleyebilme etkisine sahip olan Kur'ân, bunu, sadece büyüleyici lafızları ile değil, muhatabının akıl, mantık ve his dünyasına da hitap etmesiyle de gerçekleştirir."[24] Okunan ya da işitilen ayetlerdeki "sözün 'lafzi' anlamından yola çıkıp kıyas yoluyla, akıl yürüterek esas iletilmek, bildirilmek istenen manaya muttali olabiliriz."[25] Bu açılardan bakıldığında, muhatabı olan insana hitap ederken Kur'ân-ı Kerîm'in mantıksal kıstasları kullandığını göstermek ve mantığı bilmenin önemini ortaya koymak, çalışmamız için son derece önemlidir.

Mantık ilmini bilmenin önemine "Mantık bilmeyenin ilmine güvenilmez"[26] diyerek vurgu yapan Gazzâlî'yi çalışmamızın dışında tutmak mümkün değildir. Gazzâlî, burhan olarak da isimlendirdiği kıyasın ve kıyas çeşitlerinin Kur'ân'da bulunduğunu, peygamberler tarafından kullanıldığını belirtmiştir.[27] Kur'ân'dan ayetlerle destekleyerek açıkladığı mantığın bir parçası olan kıyasın çeşitlerini "Aklın Mizanları" olarak adlandırmıştır.[28] Onun yöntemi, önce Kur'an'dan, sonra muhatabının isteği üzerine günlük hayattan örnekler vermektir.[29] Gazzâlî'nin yeni bir dinamizm kazandırdığı mantık anlayışında bilme sorunu mantıkla çözülür.[30] Mantık, Gazzâlî'de Kur'ân'ı anlamak için başvurulan bir ilimdir.

Ayrıca İbn Rüşd'e göre "… Ey basiret sahipleri, ibret alın." (el-Haşr 59/2) meâlindeki âyet, aklî ve şer'î/dinî kıyasın birlikte

---

[24] Veysel Gengil, *İlahî Hitapta İkna* (Kahramanmaraş: Samer Yayınları, 2019), 141.
[25] Sadık Kılıç, "Kur'an Ve Hadislerde Temsili Anlatım Örnekleri", *İslâmî İlimler Dergisi 5/1*, (2010), 14.
[26] Ebû Hâmid b. Muhammed Gazzâlî, *Mustasfâ İslam Hukuk Metodolojisi 1*, çev. Yunus Apaydın (İstanbul: Klasik Yayınları, 2006), XVII, 17.
[27] Ebû Hâmid b. Muhammed Gazzâlî, *El-Kıstâsü'l-Müstakîm*, 21-22, 48-50.
[28] Hüseyin Çaldak, "Gazzâlî'ye Göre Fasit Kıyas", *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi XI/1* (2007), 210.
[29] Rosalind Ward Gwynne, *Logic, Rhetoric and Legal Reasoning in the Qur'ān -God's Arguments-*, 156.
[30] Ali Durusoy, "Gazzâli'de Mantık Biliminin Yeri ve Önemi", *İslâmî Araştırmalar Dergisi 13/3-4*, (2000), 308.

kullanılmasını zorunlu kıldığı gibi yine o, bu ayetten yola çıkarak aklî kıyasın yani mantıktaki kıyasın bilinmesinin ve kullanılmasının gerekli ve zorunlu olduğunu benimsemiştir. Çünkü İbn Rüşd, Haşr sûresinin ikinci ayetinde yer alan "i'tibâr" fiilini aklî (felsefî) kıyasa başvurma şeklinde yorumlamıştır.[31] Yine "İbn Rüşd, mantığın kesin sonuçlarına dayalı düşünme anlamındaki felsefî araştırma metoduyla varılan sonuçların gerçeğin ifadesi olduğunu, şeriat da gerçek olduğuna göre bu ikisinin ilke olarak çatışmayacağını vurgulayarak yalnızca felsefî düşünme tarzının şer'an vâcip olduğunu ileri sürmekle kalmaz, sonuçlarının da şeriata uygun olduğunu ileri sürer."[32] Görüldüğü üzere; Gazzâlî'de olduğu gibi İbn Rüşd'de de, Kur'ân'ı anlamada mantık ilmi önemli bir yer tutmaktadır.

Esasında akılsal ve zihnî faaliyetlerin olduğu her yerde kıyas bir şekilde vardır. Dinî konularda da hakkında nakil bulunmayan alanlarda kıyasa başvurulmuştur. Bilhassa hakkında kitap, sünnet ve icmâdan delil bulunmayan meselelerde müçtehit âlimler, kıyasa başvurmuşlar ve meseleleri bu yöntemle çözmeye çalışmışlardır.[33] Bu eserin içeriğine konu olan 'mantıktaki kıyas', ayetleri anlamada okuyuculara ışık tutacaktır.

Mantık ilmi, düşünmeye ya da diğer bir ifade ile fikir yürütmeye dayanan her tür muamelenin kontrolünü, murakabesini, teftişini yani denetlemesini yapmaktadır. Bu bağlamda Kur'ân-ı Kerîm'i anlama ve anlamlandırmada ya da Kur'ân'daki herhangi bir mevzu hakkında karar

[31] İbn Rüşd, *Faslu'l-Makâl / Felsefe ve Din Uyumu*, çev. Mevlüt Uyanık - Aygün Akyol (Ankara: Elis Yayınları, 2018), 18-22; İlhan Kutluer, "DÜŞÜNME", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, https://islamansiklopedisi.org.tr/dusunme (07.08.2020); Mehmet Müftüoğlu, *Din Eğitimi Açısından Kur'an'da Doğru Düşünme*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015), 25.

[32] İlhan Kutluer, "DÜŞÜNME", *TDV İslâm Ansiklopedisi,* https://islamansiklopedisi.org.tr/dusunme (07.08.2020).

[33] Abdulkerim Seber, "Mantık İlminin Kur'ân'ı Anlamadaki Önemi ve Klasik Tefsirlerdeki Tezahürü", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi 27*, (Aralık 2012), 117.

vermede gerçekleşmesi gereken mantıksal süreçlerin olduğunu söyleyebiliriz.[34] Bundan dolayı Kur'ân-ı Kerîm'deki ayetleri mantık ilminin esasını teşkil eden kıyas teorisi içerisinde göstermeye çalışarak mantık ilmini bilmenin gerekliliğini, önemini ve pratik hayattaki değerini belirtmeye çalışacağız.

Yaratılmışların içerisinde 'en şerefli' sıfatını taşıyan insan, kendisine insan olma şerefini kazandıran özellik olan aklını kullanma yeteneğine sahiptir. Cenab-ı Allah, insanoğlunu yeryüzünde kendi halifesi[35] yaptığı gibi insana sorumluluklarını, görevlerini yerine getirebilmesi için de akıl bahşetmiştir.[36] Bunun yanında insan, konuşma yeteneğine de haizdir. Mantık ilmine göre insan, "konuşan canlıdır" ya da "düşünen canlıdır" şeklinde tarif edilmektedir. Aklını kullanabilen insan, konuşma yeteneği ile düşünüp anladığını ya da anlamlandırdığı şeyleri etrafına aktarmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm, insanların düşünüp anlamaları gereken hususları bildirmek üzere peygambere indirilmiş ilahî bir kitaptır. Kur'ân-ı Kerîm'deki birçok ayette (500'den fazla ayet)[37] insanların düşünmesi (anlama, nazar, tedebbür, tezekkür, tefekkür etme) ve akletmesi (teakkul, idrak etmesi) gerektiğine dair ifadeler mevcuttur. Buradan da anlaşılmaktadır ki; Kur'ân-ı Kerîm, bilginin kaynağı olan akla fazlasıyla önem verdiği gibi akıl sayesinde insanların düşünmesini ve akletmesini de önemsemektedir. Hem Kur'ân-ı Kerîm'deki bu ifadeler gereği hem de fıtratı gereği insanlar, hayatlarını sürdürürken akletme ve düşünme eylemi içerisinde olmaktadırlar. İnsanların düşünürken doğru ve tutarlı olabilmelerini, yine düşünürken zihnin hataya düşmemesini sağlayan ilim, mantık ilmidir. Doğru düşünmenin ölçütü/kıstası olan

---

[34] Aytekin Özel, *Tasavvurlar Mantığı ve Kavramlar Mantığı* (Bursa: Emin Yayınları, 2019), 15.
[35] el-Bakara, 2/30.
[36] İbrahim Emiroğlu, "Kur'ân'da Akıl ve İnsan", 73.
[37] Nihat Keklik, *İslam Mantık Tarihi* (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1969), 11; İbrahim Emiroğlu, "Kur'an Mantığının Temel İlkeleri", *Mantık Yazıları*, 128.

mantık, her durumda başvurulması gereken ve kendisine (kurallarına) uyulduğu takdirde doğru, sağlam, kesin bilginin elde edilmesine vesile olan bir ilimdir. Her alanda varlığından söz ettiren mantık, Kur'ân-ı Kerîm'de de kendini göstermektedir.

Mantıksal işleyişle Kur'ân'a baktığımızda, mantığın amaçladığı doğru ve tutarlı düşünmenin Kur'ân tarafından da önemle işlendiğini görülecektir. Kur'ân-ı Kerîm'de Allah Teâlâ, insanın dünyadaki yaşayacağı hayatın kurallarını belirtmiş, insanların tabi olması gereken ana ilkeleri göstermiştir. Bunun yanında Kur'ân-ı Kerîm, vahiy yolu ile insanlara doğru bilgiye ulaşmanın yollarını da göstermiştir. Yani Kur'ân-ı Kerîm, insanın inançlarını düzelterek doğru inanca ulaşmasını ve hayatını düzene koyarak da doğru hareket etmesini amaçlamıştır.[38] Kısacası Kur'ân-ı Kerîm'in asıl gayesi, "insanı her türlü düşünce ve akide bozukluğundan kurtarıp, doğru bilgi ve sağlam inançla buluşturmak ve bu sayede Rabbinin hoşnutluğuna ulaştırmaktır."[39]

Mantığın amacı, düşünce yetisini doğruya yönlendirmek[40] ve belirlediği kıstaslara uyulduğu takdirde insanın zihnini, düşünme esnasında yanlışa düşmekten korumaktır.[41] Mantık, insanların doğru düşünmesini, tutarlı olmasını, çelişen düşünceye zihinde yer vermemesini sağlamaya çalışır. Mantık ilmi, akla uygun bir biçimde düşünen ve

[38] Daha geniş bilgi için bk. Hayreddin Karaman vd., *Kur'ân Yolu – Türkçe Meâl ve Tefsîr I* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012), 25-27; Hasan Yılmaz, "Kur'ân-ı Kerîm'in Temel Muhtevası Üzerine" *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 27,* (2007), 218.

[39] Necdet Çağıl, "Kur'an Nazmında Müşahede Edilen Eşsiz Mantık Örgüsüne Dair Bir Örneklendirme: Bazı Kıyas Formlarının Kur'an'a Uygulanması" *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 41*, (2014), 1.

[40] Ebû Nasr Fârâbî, "Et-Tavtıa veya Mantığa Giriş Risalesi" *Mantığa Giriş Risaleleri,* çev. Yaşar Aydınlı (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2018), 24.

[41] F. Nuri K., *Sûri Mantık* (İstanbul: Eser Yayınları, 1968), 3; Kâtibî, *Şemsiyye Risâlesi*, çev. Ferruh Özpilavcı (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2017), 58; Mahmud Hasan El Muğnisi, *Muğni'l Tullab*, çev. Mehmet ali Arslan (Diyarbakır: Seda Kitabevi, 2012), 35; İbrahim Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş* (Ankara: Elis Yayınları, 2004), 31; Talha Alp, *Mantık: İsagoci Tercümesi & Mantık Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Yasin Yayınevi, 2007), 7; İbrahim Çapak, *Ana Hatlarıyla Mantık*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015), 22; Kamil Kömürcü, *Mantığa Giriş* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2019), 24.

hareket eden insan yetiştirmeyi gaye edinmektedir.[42] Kısacası mantığın amacı, insanın doğru ve tutarlı düşünebilmesini ve bu sayede fikri hatalara düşmemesini sağlamaktır.[43] Böylece doğru düşünmenin kurallarını belirleyen mantığın amacı ile Kur'ân-ı Kerîm'in amacı arasında bir ortak yönün bulunduğunu söyleyebiliriz. Bundan dolayı da biz bu çalışmamızda Kur'ân-ı Kerîm'de mantığın bel kemiği ve kalbi olarak görülen kıyasın uygulanıp uygulanmadığını, eğer uygulanıyorsa nasıl uygulandığını göstermeye çalışacağız.

Günlük hayatımızda mantık ilmi insana, yaşanılan olaylardan ders ya da sonuç çıkarmasına imkân verir. Mantık ilmi insanın, açık - seçik düşünebilmesinde, düşünüleni belirsiz değil de, doğru, sade ve net bir dil ile anlatabilmesinde, düzgün bir iletişim kurabilmesinde, kesin bilgilere ulaşabilmesinde insana yardımcı olmaktadır. Bunun yanında mantık, gündelik hayatta gereksiz yapılan tartışmaların, birtakım yanlış anlaşılmaların ve anlamaların da önüne geçmektedir. Aklın mantığın nirengi noktası olmasından dolayı mantık, aklı kullanmayı ön plana çıkarır. Yûnus Sûresi yüzüncü ayette belirtildiği üzere ***Allah'ın izni olmadıkça, hiçbir kimse iman edemez. Allah, azabı akıllarını (güzelce) kullanmayanlara verir.*** Bundan dolayı Allah'ın da istemiş olduğu aklın kullanılması gerekmektedir. Aklı kullanırken insanın hataya düşmemesi adına mantığın iyi bilinmesi şarttır. Buradan hareketle mantığın bel kemiği olan kıyas konusunun da bilinmesi önem arz etmektedir. Aklın kullanıldığı her yerde, daha çok entimem şeklinde karşımıza çıkan kıyasın Kur'ân-ı Kerîm'de de olduğunu göstermeye çalışacağız. *El-Kıstâsü'l-Müstakîm* adlı eserde Gazzâlî, "mantığın Kur'ân kaynaklı olduğunu ifade ederek kıyas şekillerinin Kur'ân'da mevcut olduğuna

[42] Necip Taylan, *Mantık Tarihçesi Problemleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, 1996), 14; Ayrıca mantığın amacı için bk. İbn Sînâ, *Mantığa Giriş*, çev. Ömer Türker (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2006), 12-15.

[43] Necdet Çağıl, "Kur'an Nazmında Müşahede Edilen Eşsiz Mantık Örgüsüne Dair Bir Örneklendirme: Bazı Kıyas Formlarının Kur'an'a Uygulanması", 1.

dikkat çekip her kıyas çeşidini âyetlerden örnekler vererek açıklamaktadır."[44] Verilen az sayıdaki örneklerden yola çıkarak Kur'ân-ı Kerîm'den öğrendiğini belirttiği kıyası anlatmaya çalışan Gazzâlî'nin[45] aksine biz, aklını kullanan insanlara kıyasın her alanda kullanıldığını gösterme ve kıyas çerçevesinde Kur'ân-ı Kerîm'in daha iyi anlaşılabileceğini ortaya koyma adına çok daha fazla kıyas örnekleri vererek konuyu ele almaya gayret ettik. Bunu yaparken de kıyas çeşitleri dikkate alınarak konu işlendi. Burada şu hususu belirtmemiz gerekmektedir: Kur'ân-ı Kerîm'in hemen hemen her ayetinden bir kıyas formu çıkarılabilir. Bu çalışmada, her ayeti kıyas formunda göstermeyip sadece fikir vermesi ve örnek olması bakımından tercih ettiğimiz ayetlerden çıkan kıyas formunu sunmaya çalıştık. Bu çalışmada verilen örneklerden yola çıkılarak ele alınmayan ayetlerden çıkan kıyas formu, okuyucu tarafından oluşturulabilir.

Gazzâlî'nin Kur'ân ölçüleri dediği kıyasın çeşitleri ve şekilleri beş tane olup şu şekildedir:

- Mîzân-ı Te'âdül (Yüklemli/İktiranî Kıyas)
    - Mîzân-ı Ekber (Büyük Ölçü/Kıyasın 1. Şekli)
    - Mîzân-ı Evsat (Orta Ölçü/Kıyasın 2. Şekli)
    - Mîzân-ı Asgar (Büyük Ölçü/Kıyasın 3. Şekli)
- Mîzân-ı Telâzum (Telâzum Ölçüsü/Bitişik Şartlı Kıyaslar)
- Mîzân-ı Te'ânüd (Te'ânüd Ölçüsü/Ayrık Şartlı Kıyaslar)[46]

Gazzâlî, burada mîzân ile kıyası kastetmektedir. Gazzâlî'ye göre Kur'an kaynaklı olan kıyasın şekilleri, "doğruyu yanlıştan ayıran ölçülerin en doğrusu ve en adili olan Kıstas-ı Mustakimdir. Kıstas-ı

[44] Ebû Hâmid b. Muhammed Gazzâlî, *El-Kıstâsü'l-Müstakîm*, 14.
[45] Ebû Hâmid b. Muhammed Gazzâlî, *El-Kıstâsü'l-Müstakîm*, 21.
[46] Ebû Hâmid b. Muhammed Gazzâlî, *El-Kıstâsü'l-Müstakîm*, 21-31.

Mustakim, Allah'ın Kur'an'da indirdiği ve kendisiyle Hz. Muhammed'e ölçmeyi öğrettiği beş şekildir. Bu beş şekil de klasik mantığın temel konularından olan kıyasın birinci, ikinci, üçüncü şekilleri, bitişik ve ayrık şartlı kıyaslardır. Bu şekilleri ortaya koyan Allah, öğreten Cebrail, ilk defa kullananlar da peygamberlerdir. (…) Gazali'nin söz konusu eserde mantığı Kur'an kaynaklı görmesi ve kıyası konusunu işlerken referansının Kur'an olması, mantığın İslam dünyasında meşrulaşmasını sağlamıştır."[47]

Çalışmamızda Gazzâlî'nin *El-Kıstâsü'l-Müstakîm* adlı eserinde belirttiği ve yukarıda da temas ettiğimiz kıyas çeşitleri ve şekillerine ilaveten kıyasın 4. şekline, seçmeli (istisnaî) kıyaslara, bileşik kıyaslara, bileşik kıyasların içerisinde üç alt başlıkta zincirleme kıyaslar, hulfî kıyaslara, ikilemlere ve son olarak da düzensiz kıyaslar başlığı altında delilli kıyaslara yer verildi. Verdiğimiz örnekler bir bakıma kısaltılmış kıyasa örnek olsa da biz onları da kısaca tanıtma adına en sonunda düzensiz kıyasların içerisinde ayrı bir başlık altında ayetlerle örneklendirmek istedik.

Hayatın pratik kısmında mantık ilminin, ne kadar da önemli olduğunu gösterir bir metin olduğunu düşündüğümüz bu çalışmamızın bir diğer amacı da mantık literatürüne katkıda bulunmaktır.

İncelememizin bu kısmında mantığın ne olduğuna, konusuna, gayesine, önemine, akıl yürütmelere ve kıyasa geçmeden önce birkaç hususu burada belirtmek istiyorum.

Bu çalışmamızda usul olarak ayetin mealinden yola çıkarak mantıktaki kıyas çeşitlerini ve kurallarını Kur'ân-ı Kerîm'e arz etmeye çalıştık. Dolayısıyla usul olarak biz bu çalışmamızda ayetlerin anlam ve tarihsel bağlamlarına bakmadığımız gibi ayetlerin tefsirine de girmiyoruz. Kısacası mantıksal formun dışındaki hiçbir bağlamı dikkate almadan ele

[47] İbrahim Çapak, "Gazali'ye Göre Kıyasın Kur'an'a Uygulanması", 148.

aldığımız bu çalışmada sadece kıyasın yapısını ele aldık. Ayetlerin yorumuna girilmeden ayetlerdeki kıyas formlarını göstermeye çalıştığımız bu incelememiz bir kılavuz niteliğinde olup kıyas formunda gösterilen ayetlerin anlamı, yorumu, değerlendirmesi, açıklaması, tefsiri vs. okuyuculara aittir.

Bu çalışma ne tefsir ne de Arap dili açısından yapılan bir çalışma değildir. Bu incelememizde biz ayet(ler)in öncesini, sonrasını, ilişkilendirildiği anlamları vs. birinci derecede ele almadık. Çünkü biz bu çalışmada tamamen ayeti, yapısı açısından ele alıp değerlendirmeye çalıştık. Ayetin yapısının ilgili olabileceği manaların, ayetin yapısının önüne geçebileceği durumları çalışmamızda söz konusu etmedik. Dolayısıyla dil-anlam-doğruluk ilişkilerine girmeden ayetin mealini alarak kıyas formları içerisinde değerlendirmeye çalıştık. Bunun yanında ayetlerdeki kavramların içinin nasıl doldurulması ya da ilgili kavramlara nasıl mana verilmesi gerektiğine dair tartışmalara girmediğimizi de belirtmek isteriz. Kısaca ayetteki yapıyı mantıksal bir form olarak veri aldık. Kastımızın bundan ibaret olduğu ve bunun dışında herhangi bir kastımızın olmadığı da bilinmelidir.

Kur'ân-ı Kerîm'deki söz şüphesiz Allah'ındır. Kur'ân-ı Kerîm'deki ayetlerin bazılarında Cenab-ı Allah, sözü başkalarının ağzından söylemektedir. Örneğin; Bakara Sûresi 32. Ayet: **"Melekler, 'Seni bütün eksikliklerden uzak tutarız. Senin bize öğrettiklerinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Şüphesiz her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin' dediler."**, Bakara Sûresi 68. Ayet: **"'Bizim için Rabbine dua et de onun nasıl bir sığır olduğunu bize açıklasın.' dediler. Mûsâ şöyle dedi: Rabbim diyor ki: O, ne yaşlı, ne körpe, ikisi arası bir sığırdır. Haydi, emrolunduğunuz işi yapın.'"**, Bakara Sûresi 68. Ayet: "**Yahudiler, 'Hıristiyanlar bir temel üzerinde değiller' dediler. Hıristiyanlar da, 'Yahudiler bir temel üzerinde**

değiller' dediler. Oysa hepsi Kitab'ı okuyorlar. (Kitab'ı) bilmeyenler de tıpkı bunların söyledikleri gibi demişti. Artık onların aralarında uyuşamadıkları davada, kıyamet gününde hükmü Allah verecektir.", A'râf Sûresi 14. Ayet: **"Şeytan dedi ki: (Öyle ise) bana insanların tekrar diriltilecekleri güne kadar süre ver"**. Yukarıda örnek olarak verilen ayetlerde olduğu gibi Kur'ân-ı Kerîm'deki ayetlerin bazılarında Cenab-ı Allah, sözü başkalarının ağzından söylemektedir. Ayetlerdeki ifadelerin metnin içerisinde Cenab-ı Allah'ın doğrudan doğruya kimin ağzından söylediğini bile göz ardı ederek diğer bir ifade ile Kur'ân-ı Kerîm'de ayetlerin kimin dilinden aktarıldığına bakmaksızın kaleme aldığımız bu çalışma ayetlerin siyakıyla, sibakıyla, anlamıyla bağlantısını koparıp sadece ayetlerin formel yapısı üzerinden kıyas formlarını göstermeye gayret ettik. Kıyas formlarını göstermeye çalışırken ayetlerin formel yapısından yola çıkarak kendi ifadelerimizle formüle ettiğimiz önermeleri kullandık.

Ayetlerin metnindeki ifadeleri önerme yapısına koymak ve ifadeleri netleştirmek suretiyle bu ifadelerin, mantıksal yapılarıyla uyumluluğunun nasıl olduğuna bakmaya çalıştık. Bunu yapmaya çalışırken buradan çıkabilecek diğer yol ve anlamlara dair bir şey de üstlenmediğimizi söylemek isteriz. Diğer bir ifade ile okuyucunun buradan (söz konusu ayetlerin metinlerinden) çıkarabileceği ya da çıkarabilme ihtimali olan diğer anlamları ya da diğer hükümleri söz konusu etmedik. Çünkü buradaki yalın yapıları, mantığın yalın, yansız, yönsüz, olağan, formel ve temel yapılarını kendi yalınlığı ile bu ilahî kelamın içerisinde nasıl bakılabileceğini aramaya çalıştık.

Bu açıklamalardan sonra esas konumuza geçmeden önce mantık hakkında genel bir bilgi vermeye çalışacağız.

Mantık Nedir?

Mantık ilminin ne olduğunu belirtmek gerekirse, önce mantığın kavramsal çerçevesi ve tanımları daha sonra da konusu, gayesi ve önemi üzerinde durabiliriz.

Doğru düşünebilmenin yollarını bizlere gösteren mantık, "Yunanca "Logike" kelimesinin Arapça tercümesi olan "Mantık" kelimesi "konuşmak/düşünmek" manasına gelen 'nutk' (nutuk) kelimesinden türetilmiştir. 'Nutk' kelimesi Grekçede akıl, akıl yürütme, düşünme ve konuşma anlamlarına gelen "logos" kelimesinin karşılığıdır."[48] Logos (λόγος) "akla, sebebe ve özellikle de mantığa başvurmak"[49] şeklinde isimlendirilir. *Logos* terimi*;* "Söz, sözcük, özdeyiş, atasözü, mesel; örnek, misal; vaat, söz verme; bahane, uydurma, neden; delil, kanıt; söz etme, bahsetme, anma, zikretme; söylenti, rivayet, şayia; konuşma, görüşme; tartışma, felsefi tartışma; öykü, hikâye, fabl; düzyazı, nesir halinde kompozisyon; söylev, nutuk; eser, yapıt; edebiyat, yazın; akıl, us, zekâ, sağduyu, aklıselim; kanı, düşünce; açıklama"[50] anlamlarına gelmektedir. Ayrıca "logike Mantık'ı, logiko aklı ve sebebi (…) logikos mantıksallığı (…) logios bilgin"[51] anlamlarında kullanılmaktadır.

---

[48] Coşkun Baba, "Bilgi Bağlamında Doğruluk ve Mantık İlişkisi", *Doğru Üzerine,* ed. Murat Kelikli (Ankara: Elis Yayınları, 2018), 35; Ebû Nasr Fârâbî, "Et-Tavtıa veya Mantığa Giriş Risalesi" *Mantığa Giriş Risaleleri,* 24; İbrahim Çapak, *Gazâlî'nin Mantık Anlayışı* (Ankara: Elis Yayınları, 2011), 11; İbrahim Emiroğlu – Hülya Altunya, "Mantık", *Örnekleriyle Mantık Sözlüğü* (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2018), 210; Abdülbaki Güçlü vd., "Mantık", *Felsefe Sözlüğü,* (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2008), 929; Evald Vasilyeviç İlyenkov, *Diyalektik Mantık,* çev. Alper Birdal (İstanbul: Yazılama Yayınevi, 2009), 15; Kutsi Kahveci, *Klasik Mantık,* (Ankara: Berikan Yayınevi, 2017), 1.

[49] Logos hakkında daha detaylı bilgi için bk. Coşkun Baba, *Retoriğin İkna Gücü (Konya: Çizgi Kitabevi, 2018),* 130-172.

[50] Güler Çelgin, "logos", *Eski Yunanca-Türkçe Sözlük* (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2010), 402.

[51] Güler Çelgin, *Eski Yunanca-Türkçe Sözlük,* 401; Mehmet Sait Toprak, "Vahiy ve Dil Anatomisi: Miqra ve Kur'an Özelinde Vahiy-Dil Antinomisi Sorunsalı", *Din Dili*

Kökeni logos'a dayanan "mantık"ın da kelime anlamı bakımından; hem akıl hem de söz ile alakalı olduğu görülmektedir.[52] "Nutk" kelimesinin de "logos" gibi ikili mana taşıdığını söyleyebiliriz.[53] Esasında "logos"a "basit olarak reason (neden, mantık)'dan daha çok anlamlar yüklenir ve gerçekte söylev, hitabet için kullanılır."[54] Mantık (İngilizce: logic) kelimesinin kökeni "logos"a dayanmasından yola çıkarak epistemoloji, psikoloji, sosyoloji, antropoloji gibi misallerde de görüldüğü üzere yine kökeni ve etimolojik olarak "logos"a dayanan "loji" eki birçok disiplinde kullanılmaktadır.[55] Bu durumda mantık ilminin her alanla ilgili olduğu ve ilgili alanın kendi içinde doğru ve tutarlı olması gerektiğinde mantığın araç olduğu söylenebilir.

Fârâbî'ye (öl. 950) göre mantık "düşünme yetisini, yanılmanın mümkün olduğu her şeyde doğruya yönlendiren şeyleri kapsayan ve akıl ile çıkarsanma özelliğine/*doğasına* sahip olan her şeyde yanılmaktan koruyan her şeyi bildiren sanattır."[56] Bir başka ifadesiyle mantık, "bütün olarak, aklı düzeltmeye ve insanı haklarında yanılmasının mümkün olduğu bütün akılsallarda (ma'kûlât) doğru yola, hakikate götürmeye yarayan kanunları, akılsallar konusunda insanı hata yapmaktan, ayağı kaymaktan ve yanlışa düşmekten koruyan kanunları, kendileriyle ilgili olarak herhangi bir insanın yanlış yapması mümkün olan akılsalların kontrol edilmesi için gereken kanunları"[57] veren ilimdir. "Yanlış

(*Çalıştay&Sempozyum Kitaplığı)* (İstanbul: Kur'an Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2015), 247.

[52] Aytekin Özel, "Organon ve Mantık", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/14 (2008/2), 153.

[53] Macit Fahri, *İslam Felsefesi Tarihi*, çev. Kasım Turhan (İstanbul: Ayışığı Kitapları, 1998), 128.

[54] Aykar Sönmez, *Batı Retoriğinin Genel Terimleri Üzerine Bir Araştırma* (İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008), 109.

[55] Aytekin Özel, *Tasavvurlar Mantığı ve Kavramlar Mantığı*,19.

[56] Ebû Nasr Fârâbî, "Et-Tavtıa veya Mantığa Giriş Risalesi" *Mantığa Giriş Risaleleri,* 16-17; Ayrıca bk. Mübahat Türker-Küyel, "Mantığa Başlangıç (et-;Tavti'atu Fî'l-Mantık)", *Fârâbî'nin Bazı Mantık Risaleleri* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1990), 27.

[57] Ebû Nasr Fârâbî, *İlimlerin Sayımı (İhsâu'l Ulûm),* çev. Ahmet Arslan (Ankara: Vadi Yayınları, 1999), 53-54.

düşünmekten ve yanılmalardan korumağa hizmet eden kanunlara "Mantık İlmi" adı verilir"[58] diyen İbn Haldun (öl. 1406) mantığı, "bilinen şeylerden bilinmeyen, bilinmesi arzu edilen şeyleri çıkarma işleminde zihni yanlışlara düşmekten koruyan bir ilim"[59] şeklinde de tanımlamaktadır. *Mi'yâr-ı Sedât* adlı eserinde "Mantık, bilinmeyenlere ulaşmak için bilinenlerin hallerinden bahseden ilimdir"[60] şeklinde tanımlayan Ahmet Cevdet Paşa (öl. 1895), yine aynı eserinde mantığı, "Mantık, bir fikrin doğru veya yanlış olduğu kendisiyle bilinen ilimdir"[61] biçiminde de tanımladığı görülmektedir. Bir başka mantık tanımında Graham Priest mantığı "Mantık, neyin ne için ve niçin güzel bir iyi neden sayılacağının araştırılmasıdır"[62] şeklinde tanımlamaktadır. Ziya Gökalp (öl. 1924) ise mantığı iki şekilde tanımlamaktadır: "Birinci ta'rîf; mantık, şekl-i ilmin ilmidir yâhud ilimlerin ilmidir. İkinci ta'rîfi de mantık, düşünmenin san'atıdır."[63]

Mantık ilmi hakkında yine bazı tanımların yapıldığı görülmektedir. Bu tanımlardan bazıları şu şekildedir:

- *Mantık, doğru ve düzgün düşünme ya da tutarlı düşünme yani mantıklı düşünme kurallarının ve biçimlerinin bilgisidir.*
- *Mantık, bilinenden bilinmeyene ulaştıran bir bilimdir.*
- *Mantık, düşünme yasalarının bir bilimidir.*
- *Mantık, dil ile ifade edilen düşüncelerin formal yasa ve şartlarının bilgisidir.*
- *Mantık, kurallarına uyulduğu takdirde zihni hatadan koruyan bir fen, bir bilim ya da düşüncenin/fikrin doğru ve geçerli olanını*

[58] İbn Haldun, *Mukaddime*, çev. Zakir Kadirî Ugan (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1986), 2/592-593.
[59] Ahmet Arslan, *İslam Felsefesi Üzerine* (Ankara: Vadi Yayınları, 1999), 160-161.
[60] Ahmet Cevdet Paşa, *Mi'yâr-ı Sedât -Klasik Mantık-,* sad. Hasan Tahsin Feyizli (Ankara: Fecr Yayın, 2018), 23.
[61] Ahmet Cevdet Paşa, *Mi'yâr-ı Sedât -Klasik Mantık-,* 23.
[62] Graham Priest, *Mantık,* çev. Ümit Hüsrev Yolsal (Ankara: Dost Kitabevi, 2017), 15.
[63] Ziya Gökalp, *Felsefe Dersleri,* sad. Ali Utku – Erdoğan Erbay (Konya: Çizgi Kitabevi, 2006), 159.

bozuk ve geçersiz olanından ayırma konusunda insana kurallar sunan bir alet ilmidir.

- Mantık şeylerin bilgisinde aklını hatadan iyi kullanma sanatıdır.[64]

"Doğru düşünme kurallarının/yasalarının bilgisi"[65] şeklinde de tanımlanan mantığı Hasan Ali Yücel (öl. 1961) de bu minvalde "doğru düşünme kurallarını bize öğreten bir bilim"[66] ve "nasıl düşünürsek doğru düşünmüş olacağımızı bize öğrettiği için hakikat ilmi"[67] olarak tanımlamaktadır. Yukarıda verilen tanımlar doğrultusunda yapılan başka bir tanıma göre mantık, "zihnin fikrini hatâdan *masûn* ve *muhâfaza* eden"[68] ilimdir. Burada belirtilen tanımlardan yola çıkarak, 'düşünme' eylemini doğru ve tutarlı bir şekilde gerçekleştirmek amacında olan mantık ilminin bilinmesi halinde doğru olan sözün yanlış olandan ayırt edilebileceği söylenilebilir. Ayrıca doğru anlam da yanlışından ayırt edilebilecektir.

Mantık, "Geniş anlamı içinde, öncül ya da öncüllerden bir sonuca giden akıl yürütmenin yapısıyla ilkelerini konu alan bilim dalı. Düzgün düşünme, doğru düşünme kurallarının ve formlarının bilgisi olarak mantık bir şeyin başka bir şeyden çıktığı ya da başka bir şeyin sonucu olduğu bağıntıları inceleyen formel disiplini ifade eder."[69] Mantık, doğru düşüncenin şartlarını ve onun nasıl işlediği ile işleyiş tarzını inceleyen bir

[64] Ebû Nasr Fârâbî, "Uyûnül-mesâil", çev. Mahmut Kaya, *İslâm Filozoflarından Felsefe Metinleri* (İstanbul: Klasik Yayınları, 2003), 118; Kâtibî, *Şemsiyye Risâlesi*, 58; Necati Öner, *Klasik Mantık* (Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1970), 4; Abdülkadir Çüçen, *Klasik Mantık* (Bursa: Asa Kitabevi, 2004), 16-17; İbrahim Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş,* 12-13; İbrahim Çapak, *Stoa mantığı ve Fârâbî'ye Etkisi* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2011), 90.

[65] Cemal Yıldırım, *Mantık 'Doğru Düşünme Yöntemi'* (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1999), 15.

[66] Hasan Ali Yücel, *Mantık Dersleri* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1961), 9.

[67] Hasan Ali Yücel, *Surî ve Tatbikî Mantık* (İstanbul: Devlet Matbaası, 1935), 6.

[68] Abdurrahmân Nâcim, *Mantık Metinleri 1,* haz. Kudret Büyükcoşkun (İstanbul: İşaret Yayınları, 2000), 23.

[69] Ahmet Cevizci, "Mantık", *Paradigma Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2005), 1115.

bilimdir.[70] Zihnin doğru işlemesinde kural koyucu olan Mantık[71] ilminin ne olduğu üzerine verilen tanımlardan sonra genel bir şekilde bu tanımları da toparlayarak bir tanım yapmak gerekirse; mantık, zihni yanlışa ve hataya düşmekten, korumak için doğru ve tutarlı düşünmenin, geçerli akıl yürütmenin, sağlam ve kesin (burhani) delil elde etmenin, aklı iyi kullanmanın kaide ve yasalarını gösteren alet ilmidir.

Mantık sözcüğü, hem bir bilime hem de bu bilimin konu olarak aldığı şeye ad olarak kullanılmaktadır.[72] Bunun yanında mantık sözcüğü, düşünme tarzını belirtmek için de söylenmektedir. Buradaki düşünme tarzı, "mantıklı düşünme" şeklinde ifade edilebilir. Görüldüğü gibi mantık ilminin mantıklı düşünme ile arasında sıkı bir ilişkisi olduğu muhakkaktır.

Düşüncede, kendisine riayet edildiğinde zihni hatadan koruyan bir alet ilmi olan[73] mantık ile ilgili yapılan tanımlarda görüldüğü üzere daha çok 'düşünme' kavramı üzerine durulmuştur. Alet ilmi olarak tanımlanan mantık, "mantıklı düşünme"nin kural ve yasalarını belirleyip ortaya çıkaran bir ilimdir. "Mantıklı düşünme", doğru ve tutarlı düşünme ile mümkün olmaktadır. Doğru ve tutarlı düşünme ise akıl yürütmelerinin akıl ilkeleri sayesinde gerçekleşmektedir. Bu akıl ilkeleri dört tane olup (özdeşlik ilkesi, çelişmezlik ilkesi, üçüncü şıkkın imkânsızlığı/çelişmezliği ilkesi ve yeter-sebep ilkesi) her akıllı insanın düşünme eylemi sırasında kullanmak zorunda olduğu evrensel ilkelerdir.[74] Zira bu ilkeleri kullanmadan düşünmek mantıken muhaldir.

---

[70] Necati Öner, *Fransız Sosyoloji Okuluna Göre Mantığın Menşei Problemi* (İstanbul: M.E.B. Yayınları, 1991), 1.
[71] Hamdi Ragıp Atademir, *Aristo'nun Mantık ve İlim Anlayışı* (A. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1974), 75.
[72] Necati Öner, *Fransız Sosyoloji Okuluna Göre Mantığın Menşei Problemi*, 1.
[73] Abdülkuddüs Bingöl, *Gelenbevi'nin Mantık Anlayışı* (İstanbul: M.E.B. Yayınları, 1993), 17; Celal Kırca, "Kur'ân'ı Anlamada Mantık Sorunsalı", 9.
[74] Akıl ilkeleri hakkında daha geniş bilgi için bk. Necati Öner, *Klasik Mantık,* 3; Necati Öner, *Felsefe yolunda Düşünceler* (İstanbul: M.E.B. Yayınları, 1995), 97-115; İbrahim

Mantıklı düşünmenin tutarlı veya tutarsız olması akıl yürütmelere göre tayin edilmektedir. Akıl yürütmeler, usa vurma ve yargıda bulunma yolu ile çıkarım yapmaktır. Yargılar, yani önermeler, haber ve hüküm bildiren cümleler olduğundan dolayı doğru ya da yanlış oluşu olağandır. Doğruluk ve yanlışlık, önermenin gerçek ile uygun olup olmamasına bağlı bir durumdur.[75]

Mantığın Konusu

Akıl yürütme, kanıtlama, belgeleme bilimi olarak tanınan mantık, doğru düşünmenin yapı taşlarını oluşturan kavramları, kavramların çeşitleri, kavramların tanımı, kavramların çeşitli delaletleri, kavramlar arası ilişkileri; kavramları kullanmak suretiyle elde ettiğimiz önermeleri, önerme çeşitleri, önermeler arası ilişkileri; önermelerden oluşan doğru, düzgün akıl yürütmelerde (çıkarımlarda) bulunabilmenin ölçü(t)/kıstas ve kaidelerini, bu akıl yürütmelerin çeşitlerini incelemeyi konu edinmektedir.[76] Mantık ilminin konusunun "bilinenlerden bilinmeyenlere ulaşmanın yolunu göstermek"[77] olduğu söylenebilir. Yani mantık, verilenlerden verilmeyenlere, bilinenlerden bilinmeyenlere ulaşmayı hedeflediğinden bunun yöntemlerini incelemektedir.

Mantığın temel konuları içerisinde Aristoteles'in (öl. 322) mantıkla ilgili yazdığı ve altı kitapta toplanan *"Organon"*u (*Kategoriler*[78]*, Önermeler*[79]*, Birinci Analitikler*[80]*, İkinci Analitikler*[81]*,*

Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş*, 15-19; İbrahim Çapak, *Ana Hatlarıyla Mantık,* 15-19; Nazım Hasırcı, *Klasik Mantık El Kitabı* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2015), 14-19.

[75] Abdülkadir Çüçen, *Klasik Mantık*, 17; Coşkun Baba, "Bilgi Bağlamında Doğruluk ve Mantık İlişkisi", *Doğru Üzerine,* 37.

[76] Mantığın konusu hakkında daha geniş bilgi için bk. İbrahim Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş*, 28-31; İbrahim Çapak, *Ana Hatlarıyla Mantık,* 19-22; Kamil Kömürcü, *Mantığa Giriş*, 21-24.

[77] Hasan Ayık, *İslâm Mantık Geleneği ve Doğuluların Mantığı* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007), 15; Ayrıca bk. Necati Öner, *Tanzimattan Sonra Türkiye'de İlim ve Mantık Anlayışı* (Ankara: Divan Kitap, 2012), 41.

[78] Aristoteles, *Organon I (Kategoryalar),* çev. Hamdi Ragıp Atademir (İstanbul: M.E.B. Yayınları, 1995).

Topikler ve Sofistik Deliller[82]*)* ve yine Aristoteles'in *Poetika*[83] ve *Retorik*[84] adlı kitapları ile Porphyrios'ün (234-305) beş tümeli konu alan ve Aristoteles'in *Kategoriler*'ine giriş şeklinde yazılmış olan *İsagoci* zikredilmektedir. Burada bir duruma kısaca açıklık getirmek gerekirse; mantığın konuları arasında zikredilen retoriğin, kanaatimize göre mantığın konuları içerisinde olmaması gerekmektedir.[85]

İslam mantıkçılarına göre, mantığın bu konularından *Kategoriler* ile *İsagoci* tasavvurât olarak kabul edilirken diğer konular da tasdikât olarak kabul edilmektedir. Batıdaki mantıkçılar ise bu konularından ilk dördüne yani *Beş Tümel, Kategoriler, Önermeler* ve *Birinci Analitikler'e* (kıyasa) formel (biçimsel/sûri) diğerlerine ise informel (içeriksel/maddî) şeklinde isim vermişlerdir.

"Mantıklı düşünme"nin kaide ve kanunlarını ortaya koyduğu gerçeğini düşünerek hareket edersek aklı en iyi şekilde kullanma sanatı olan mantık ilmi, mantıklı düşünmenin yollarını kendisine konu olarak aldığını söyleyebiliriz. Mantıklı düşünmenin doğru ve tutarlı düşünme olduğunu belirtmiştik. Mantıklı düşünmede, fikirler aracılığıyla yapılan hükümlerden çıkarılan sonuçların doğru ve tutarlı olması gerekmektedir.[86] Doğru ve tutarlı düşünme olan "mantıklı düşünme"

---

[79] Aristoteles, *Organon II (Önerme),* çev. Hamdi Ragıp Atademir (İstanbul: M.E.B. Yayınları, 1996).
[80] Aristoteles, *Organon III (Birinci Analitikler),* çev. Hamdi Ragıp Atademir (İstanbul: M.E.B. Yayınları, 1996).
[81] Aristoteles, *Organon IV (İkinci Analitikler)*, çev. Hamdi Ragıp Atademir (İstanbul: M.E.B. Yayınları, 1996).
[82] Aristoteles, *Organon V (Topikler),* çev. Hamdi Ragıp Atademir (İstanbul: M.E.B. Yayınları, 1996).
[83] Aristoteles, *Poetika,* çev. İsmail Tunalı (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1987).
[84] Aristoteles, *Retorik,* çev. Mehmet H. Doğan (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995).
[85] Konu hakkında daha geniş bilgi için bk. Coşkun Baba, "Retorik Mantık İlişkisi" *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Özel Sayı 9,* (Güz 2019), 247-260.
[86] Necati Öner, *Klasik Mantık,* 2-3; Abdülkadir Çüçen, *Klasik Mantık,* 16-17; İbrahim Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş,* 13.

bütün bilimler için gerekli olan temel bir yöntemdir. Yani mantık ilminin konusu, "bütün ilimlerin şekilleridir."[87]

Mantığın esas konusunun kıyas olduğu ve bunun Aristoteles'in eserlerinde iki kez logos şeklinde tanımlandığı görülmektedir. Kıyasın da elde var olanlardan zorunlu olarak yeni bir sonuç çıkarmak şeklinde tanımlandığı söylenebilir. Esasında bu tanımın tümdengelimin bir tanımı olduğu görülmektedir.[88]

Mantığın kurucusu olan Aristoteles'e göre mantığın konusu 'ispat'tır. İspat ise akıl yürütme ile elde edilebilir. Akıl yürütmelerin de en iyi biçimi kıyastır. Kısacası mantığın konusu olan ispata kesin bilgiler ile kurulmuş olan kıyas aracılığı ile ulaşmak mümkündür.[89] Gazzâlî'ye (öl. 1111) göre mantık ilmi, "delil getirmenin yollarını, kıyas yöntemlerini, kesin delilin (*burhân*) öncüllerinin şartları ve nasıl düzenleneceği ile doğru tanımın şartları ve nasıl yapıldığını"[90] incelemektedir.

Mantığın Gayesi ve Önemi

Her bir ilmin gayesi olduğu gibi mantık ilminin de gayesi vardır. Mantığın gayesi hakkında daha önce de kısaca durulduğu üzere mantığın en temel amacı belirlediği kıstaslara uyulduğu takdirde insanın zihnini, düşünme esnasında yanlışa düşmekten korumaktır.[91] Mantık ilmi, düşünce yetisini doğruya yönlendirdiği[92] gibi insanların doğru

[87] Ziya Gökalp, *Felsefe Dersleri,* 159.
[88] Caner Çiçekdağı, "Aristoteles'te Mantık Kavramı ve Temel Akıl Yürütme Çeşitleri" *MSKU Eğitim Fakültesi Dergisi 3*, (Nisan 2016), 57; Joseph M. Bochenski, (1951). *Ancient formal logic.* (Amsterdam: North Holland Publishing Company, 1951), 57.
[89] Aristoteles, *Organon III (Birinci Analitikler),* 3; Kamil Kömürcü, *Mantığa Giriş*, 23.
[90] Ebû Hâmid b. Muhammed Gazzâlî, *Hakikat Arayışı: el-Münkız Mine'd-Dalâl*, çev. Abdurrezzak Tek (Bursa: Emin Yayınları, 2017), 29.
[91] F. Nuri K., *Sûri Mantık,* 3; Kâtibî, *Şemsiyye Risâlesi*, 58; Necati Öner, *Tanzimattan Sonra Türkiye'de İlim ve Mantık Anlayışı,* 41; İbrahim Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş,* 31; Talha Alp, *Mantık: İsagoci Tercümesi & Mantık Terimleri Sözlüğü,* 7; İbrahim Çapak, *Ana Hatlarıyla Mantık*, 22; Kamil Kömürcü, *Mantığa Giriş*, 24.
[92] Ebû Nasr Fârâbî, "Et-Tavtıa veya Mantığa Giriş Risalesi" *Mantığa Giriş Risaleleri,* 24.

düşünmesini, tutarlı olmasını, çelişen düşünceye zihinde yer vermemesini sağlamaya çalışır. Mantık ilmi, akla uygun bir biçimde düşünen ve hareket eden insan yetiştirmeyi gaye edinmektedir.[93] Yani mantığın amacı, insanın doğru ve tutarlı düşünebilmesini ve bu sayede fikrî hatalara düşmemesini sağlamaktır.[94] Bir diğer ifade ile mantık ilminin amacı, düşünürken yanlış ya da hatalı düşünmekten insanı kurtarmak ve alıkoymaktır.

Mantık ilminin amacının ortaya konması ya da ne olduğunun anlaşılması için konu olarak ilgilendiği ve alanının içerisine giren kavramlar ile hususların çok iyi bilinmesi ve anlaşılması gerekmektedir. Bundan dolayı akıl ilkeleri, tanım, önerme, kıyas gibi mantık konuları çok iyi bilinmeli ki insan, yanlış düşünce içerisine girmesin.[95] Mantığın gayesi, "hakîkatin taharrîsinde zihnin alması lâzım gelen istikâmetin ta'yînidir"[96] ve düşüncenin sahihini (doğrusunu), fasidinden (yanlış olandan) ayırmaktır.[97] Kısacası mantık, insanın geçerli düşünceyi geçersiz yani yanlış ya da bozuk olan düşünceden ayırt edebilmesini amaç edinmektedir. Ayrıca belirtmek gerekirse; mantığın asıl meşgul olduğu "konu tasım (kıyas)"[98] olduğundan ötürü amacı da "kıyası incelemektir."[99] Böylece mantık ilmi, kıyası incelemek suretiyle "en yüce amacı burhanlara vâkıf"[100] olmayı hedeflemektedir.

Doğru düşünmenin kurallarını inceleyen mantık ilmi, esasında insanın nasıl düşündüğünü amaç edinmez, bunun yerine düşünmenin

---

[93] Necip Taylan, *Mantık Tarihçesi Problemleri,* 14; Ayrıca mantığın amacı için bk. İbn Sînâ, *Mantığa Giriş*, 12-15.
[94] Necdet Çağıl, "Kur'an Nazmında Müşahede Edilen Eşsiz Mantık Örgüsüne Dair Bir Örneklendirme: Bazı Kıyas Formlarının Kur'an'a Uygulanması", 1.
[95] İbrahim Çapak, *Ana Hatlarıyla Mantık*, 22-23.
[96] Ziya Gökalp, *Felsefe Dersleri,* 159.
[97] Ali Sedat, *Lisanu'l Mizan* (İstanbul: Karabet ve Kasbar Matbaası, 1306/1890), 5.
[98] Necati Öner, *Felsefe yolunda Düşünceler,* 133.
[99] Aytekin Özel, *İbn Sînâ'nın Birleşmeli Kıyas Teorisi ve Sembolik Yorumu* (Bursa, Emin Yayınları, 2009), 17.
[100] Ebû Nasr Fârâbî, *Mantıkta Kullanılan Lafızlar (Kitâbü'l-Elfâzi'l-Müsta'mele fi'l-Mantık),* çev. Yaşar Aydınlı (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2016), 73.

doğru, tutarlı ve geçerli olabilmesi için insanın nasıl düşünmesi gerektiğini gösteren kaide ve yasaları inceler. Dolayısıyla mantığa göre ilk önce düşüncenin kendi bütünlüğü içerisinde tutarlı olması ve fikrin kendisi ile uygunluğu gerekmektedir.[101] Mantık ilmi, insanları hem düşünce hem de konuşma alanında sağlam ve güçlü kıldığından önemlidir.

Mantık ilminin önemini en iyi şekilde ortaya koyan düşünürlerden biri olan Gazzâlî'ye göre mantık bilmeyenin ilmine güvenilmez. O, bu durumu *el-Mustasfâ* adlı eserine yazdığı mukaddimede şu şekilde dile getirmektedir: "Bu mukaddime, bütün ilimlerin bir mukaddimesidir ve bu mukaddimeyi tam olarak kavrayamamış kimselerin ilimlerine kesinlikle güven olmaz"[102] Fârâbî ise mantığın önemini, mantık ilminin ortaya koyduğu kaideleri, nahiv kurallarına benzeterek açıklamaktadır.[103] Yine o, mantık ilminin önemini belirtirken mantığın, "hataya düşmenin mümkün olduğu bütün hususlarda düşünce kuvvetini doğru yöne sevkeden şeylerle ilgili bir sanat"[104] bir başka ifade ile "akılla çıkarılmaktan ibaret olan bütün hususlarda hatadan koruyacak her şeyi öğreten bir sanat"[105] olduğunu dile getirmektedir.

Mantık, hem teorik hem de pratik bağlamda insanın düşünsel hayatına zenginlik katar ve kişinin düşünce sistematiğine onu hatalarından koruyarak bilimsel anlamda katkı sağlar. Bundan ötürü mantık, önemli bir ilimdir. Mantığın, her zaman bu kadar önemli olmasının sebepleri arasında; klasik mantığın, kullanılabilirliğini hiçbir zaman kaybetmemiş olması ve tüm bilim alanlarına hitap edebilmesi ile

---

[101] İbrahim Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş,* 31.
[102] Ebû Hâmid b. Muhammed Gazzâlî, *Mustasfâ İslam Hukuk Metodolojisi 1*, 17.
[103] Ebû Nasr Fârâbî, *İlimlerin Sayımı (İhsâu'l Ulûm),* 54.
[104] Mübahat Türker-Küyel, "Mantığa Başlangıç (et-;Tavti'atu Fî'l-Mantık)", *Fârâbî'nin Bazı Mantık Risaleleri*, 27.
[105] Mübahat Türker-Küyel, "Mantığa Başlangıç (et-;Tavti'atu Fî'l-Mantık)", *Fârâbî'nin Bazı Mantık Risaleleri*, 27.

Aristoteles'in mantık sistemini kurmasında insan faktörünü temele oturtması[106] gösterilebilir.

Mantık ilminin önemli olmasındaki en etken rol, sosyal ve pratik hayatta insanın her zaman işine yarıyor olmasıdır. "Sağlam bir mantık bilgisinin günlük pratik sorunların çözümünde; davranışlarımızı motive eden birtakım kabullerin doğruluğunun araştırılmasında; grup ve cemaatlerin temel kabullerinin anlaşılması, tartılması ve değerlendirilmesinde; farklı inanç ve düşüncedeki kişilerin delillerinin tartılması, onların ikna edilmesi yahut çürütülmesinde (cedel); neden neyin çıkacağını veya neyin neye delâlet edeceğini düşünerek, seri ve isabetli kararların verilmesinde etkin bir araç olduğu"[107] gerçeği düşünüldüğünde mantığın sosyal ve pratik hayatta insana sunduğu birçok katkıdan söz edilebilir. Ayrıca bu misallerin yanında davranışlarımız, tavırlarımız ve düşüncelerimizin bağlı olduğu kimi inanç ve varsayımların değerlendirilmesi ya da eleştirilmesinde[108] mantık ilmi etkin rol oynamaktadır.

Mantık İlminde Akıl Yürütme ve Kıyas

Daha önce de denildiği gibi klasik mantık; kavramları, kavramlar vasıtası ile elde edilen önermeleri, önermeler kullanılarak oluşturulan doğru, düzgün akıl yürütmelerde bulunabilmenin ölçü(t)/kıstas ve kaidelerini, bu akıl yürütmelerin çeşitlerini incelemeyi konu edinmektedir. Yani klasik mantıkta kavram ve önermelerden sonra ele alınan mevzu "akıl yürütme" (istidlâl / çıkarım) konusudur. Klasik mantığın diğer bir ifade ile Aristoteles mantığının en önemli konusu ve ağırlık merkezi akıl yürütmelerdir. Akıl yürütmeler, tümdengelim (ta'lil - dedüksiyon), tümevarım (istikrâ - endüksiyon) ve analoji (benzetme /

[106] Murat Kelikli, *Aristoteles Kategoriler I Adaş, Anlamdaş ve Türev* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2018), 8.
[107] İbrahim Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş,* 35.
[108] Nazım Hasırcı, *Klasik Mantık El Kitabı*, 21.

benzeşim - temsîl) olmak üzere üç çeşittir.[109] Klasik mantık, akıl yürütmelerin içerisinde de esas olarak tümdengelimin en önemli kısmını oluşturan kıyası ele almaktadır, yani mantığın asıl meşgul olduğu konu "tasım (kıyas) dır."[110] Bundan dolayı da mantığın amacı "kıyası incelemektir."[111] Tasım ve kıyas kavramları birbirlerinin yerine kullanılmakta olup doğruluğu ve gerçekliği kabul görülen iki öncülden çıkarım yapma esasına dayanan bir akıl yürütme yoludur.[112]

'Mantıklı düşünme'yi kendisinde gösteren akıl yürütme, "aklın, bilinenlerden yola çıkarak bilinmeyenleri elde etme faaliyeti, çıkarım, istidlâl, argüman"[113], şeklinde tanımlanabilir. Bir başka tanıma göre akıl yürütme, "en az iki düşünce arasında, bu düşüncelerden birinin öbürünün kanıtlayanı olarak ele alıp buradan bir sonuca ulaşmaktır."[114] Bunun yanında "düşüncemiz, mefhumlar arasında münasebetler tesis ederek hükümleri elde ettikten sonra malûm olan hükümler yardımı ile meçhulleri keşfe çalışır ki bu zihni faaliyete"[115] de akıl yürütme denir. Daha genel ifade etmek gerekirse; akıl yürütme, hükümler arasında bağ/ilişki kurularak zihnin verilenlerden verilmeyenleri bulmasıdır.[116]

Daha önce de belirtildiği üzere mantık, en az iki düşünce arasında münasebet kurarak bu düşüncelerden birinin diğerinin kanıtlayanı olarak

---

[109] İbn Sînâ, *İşaretler ve Tembihler*, çev. Ali Durusoy – Muhittin Macit – Ekrem Demirli (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2005), 57; Ebû Hâmid b. Muhammed Gazzâlî, *Miʿyâru'l-İlm: İlmin Ölçütü,* çev. Ali Durusoy – Hasan Hacak (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013), 150; İbrahim Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş,* 136; Kamil Kömürcü, *İşrâkî Düşüncede Mantığın Yeri* (Ankara: İlâhiyât, 2014), 137; Nazım Hasırcı, *Son Dönem Osmanlı'da Kipli Mantık* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2013), 77; Gülümser Duran, *Tümevarımsal Mantık* (Konya: Çizgi Kitabevi, 2020), 34-46.

[110] Necati Öner, *Felsefe yolunda Düşünceler,* 133.

[111] Aytekin Özel, *İbn Sînâ'nın Birleşmeli Kıyas Teorisi ve Sembolik Yorumu*, 17.

[112] Bk. Teo Grünberg-Adnan Onart, *Mantık Terimleri Sözlüğü* (Ankara: T.D.K. Yayınları, 1976), 124.

[113] İbrahim Emiroğlu – Hülya Altunya, "Akıl Yürütme", *Örnekleriyle Mantık Sözlüğü*, 19.

[114] Doğan Özlem, *Mantık* (İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1996), 29.

[115] Hasan Ali Yücel, *Surî ve Tatbikî Mantık,* 26.

[116] Necati Öner, *Klasik Mantık,* 3; Tahir Yaren, *Kıyasların Yapısı,* (Ankara: İlâhiyât, 2003), 9-10; İbrahim Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş,* 135; Nazım Hasırcı, *Klasik Mantık El Kitabı*, 127; İbrahim Çapak, *Ana Hatlarıyla Mantık,* 201; Halil İmamoğlugil, *Klasik Mantıkta Akıl Yürütme* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2018), 9.

ele alıp buradan bir neticeye ulaşmayı[117] amaçlar. Akıl yürütme, "verilen bir veya birden çok önermeden bir veya daha çok yeni önerme elde etmektir"[118] şeklinde tanımlanmaktadır. Buradan yola çıkarak, mantıkta en az iki önerme arasında bağ kurarak yeni bir önerme olan sonucu elde etmek gerekmektedir. Dolayısıyla akıl yürütmelerde zihin, önermeler arasında bir ilişki kurmaktadır. Bu ilişki esnasında eğer zihin, tümel olan bir önermeden hareket ederek tikel ya da tekil hakkında hüküm verir ise ya da zorunlu bir sonuca varırsa bu, akıl yürütme şekillerinden tümdengelime örnek teşkil eder.[119] "Geçerli bir çıkarımın sonucunu, öncüllerinden çıkarma işlemi. Türetim"[120] olarak görülen tümdengelim, klasik mantığın en çok üzerinde durduğu ve önem verdiği akıl yürütme çeşididir. Tümdengelim özdeşlik prensibini esas almaktadır ve bu akıl yürütme çeşidinde bütün için doğru olan, parça için de zorunlu olarak doğru olmaktadır. Kıyas, tümdengelimin en mükemmel şeklidir. İşte bundan dolayı mantık ilminin akıl yürümede kıyası esas olarak aldığını görmekteyiz. Yalnız burada bir hususa dikkat çekmek gerekirse; akıl yürütme yolları sadece kıyastan ibaret değildir. Çünkü delil, kıyastan daha geniş bir anlama sahiptir. Yani delil ile kıyas kavramları arasında kavramlar arası ilişkiler bakımından "tam girişimlilik" vardır. Delil, kıyas ile birlikte tümevarım ve analojiyi de içine almaktadır.[121]

Akıl yürütmede zihin, şayet tikelden hareket ederek tümel ya da genel hakkında hüküm verirse buna tümevarım (istikrâ - endüksiyon) denir. Zihin, tikeller arasındaki benzerliklerden hareket ederek tekrar tikel

[117] Doğan Özlem, *Mantık*, 29.
[118] Şafak Ural, *Temel Mantık* (İstanbul: Çantay Kitabevi, 1995), 73.
[119] Necati Öner, *Klasik Mantık,* 107; İbrahim Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş,* 136; Abdülkadir Çüçen, *Klasik Mantık*, 18; Nazım Hasırcı, *Klasik Mantık El Kitabı*, 127-128; Halil İmamoğlugil, *Klasik Mantıkta Akıl Yürütme*, 13.
[120] Teo Grünberg vd. "Tümdengelim", *Mantık Terimleri Sözlüğü* (Ankara: ODTÜ Yayınları, 2003), 133.
[121] Abdülkuddüs Bingöl, *Gelenbevi'nin Mantık Anlayışı*, 93-94; Halil İmamoğlugil, *Klasik Mantıkta Akıl Yürütme*, 12.

hakkında hüküm verirse buna da analoji (temsîl) denir.[122] Akıl yürütme yollarından tümevarım, "bölümcül hallerden bütüncüle geçmektir."[123] Tümevarım, "zihnin özellerden genellere, tikellerden tümellere, misallerden kaidelere veya olaylardan kanunlara doğru çıkış şeklindeki düşünce tarzına denir. Başka bir ifade ile bütünün parçalarına dayanarak bütün hakkında hüküm vermek demektir."[124] Akıl yürütmelerden tümevarım "tekilden tümel bir geçiştir"[125] şeklinde de tanımlanmaktadır.

Akıl yürütmelerden analojiyi, iki şey arasındaki benzerlikten yola çıkarak birisi hakkında verilen hükmü öbürü hakkında da vermek olarak söyleyebiliriz. Burada esasında zihnin özelden yine özele gitmekte olduğu görülmektedir.[126] Analoji, "O halde misal yoluyla istidlâlin ne bölümden bütüne, ne bütünden bölüme giden istidlâl olmayıp, bunun aksine olarak iki hususî hâl aynı terime tabi olduğu ve bunlardan biri bilindiği zaman, bölümden bölüme bir istidlâl olduğu görülüyor."[127] Tümevarıma dayanan varsayımsal bir dedüksiyon olan analoji ile çıkarılan sonuç olası (muhtemel) olduğundan dolayı zorunluluk gerektirmez. Ancak bu varsayımlar ispat edildiğinde kanun haline gelir.[128]

Burada mantığın omurgası ve tümdengelimin de en iyi şekli olan kıyasın tanımlarına yer vermek münasip olacaktır. "Her söylem alanının incelenmesine katkı"[129] sağlayan kıyasın bazı tanımları şu şekildedir:

---

[122] İbrahim Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş,* 136.
[123] Aristoteles, *Organon V (Topikler),* 22.
[124] İbrahim Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş,* 195.
[125] Jean Nicod, *Tümevarımın Mantıksal Problemi,* çev. Tahir Yaren (Ankara: İlâhiyât, 2003), 15.
[126] Emile Boirac, *Mantık,* çev. Reşat Nuri Güntekin, sad. Kutsi Kahveci (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Yayınları, 2003), 21.
[127] Aristoteles, *Organon III (Birinci Analitikler),* 185.
[128] İbrahim Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş,* 200-201.
[129] Nazlı İnönü, *Mantık Tarihi Ortaçağ* (İstanbul: Boyut Yayıncılık, 2019), 25.

"Kıyas bir sözdür ki, kendisine, bazı şeylerin konulmasıyla, bu konulan şeylerden başka bir şey, sadece bunlar dolayısıyla zorunlu olarak çıkar."[130]

"Zihni mutlak anlamda inanmaya götüren/yönlendiren mutlak genel şeyler, 'kıyaslar' olarak adlandırılır."[131]

"Kıyaslar, genel olarak, zihinde birtakım şeylerin belli bir düzenle sınırlanmasıdır ki, bu düzenle sınırlandıklarında zihin onlar vasıtasıyla, zorunlu olarak, daha önce bilmediği ama şimdi bildiği başka bir şeye muttali olur ve aynı zamanda zihinde, muttali olduğu şeyin, bildiği gibi olduğuna dair bir inanma oluşur."[132]

"Kıyas ortaya konulan bir takım öncüllerden yapılmış olan bir sözdür. Bu öncüller birleştirildiği vakit onlardan arazî olarak değil, fakat zâtî olarak ve zarurî surette başka bir şey hasıl olur. Bilgisi bir kıyasla hasıl olan şeye "sonuç", "arkadan gelen" denir. (...) Kendisiyle kıyasın yapıldığı şeyin en azı bir tek hususta iştirâk eden iki öncüldür. Kıyaslar şartlı ve yüklemli öncüllerden yapılırlar."[133]

"Temel kanıtlama işlemi olan kıyasa gelince o, sözlerin telifinden oluşan bir sözdür ki, onda ileri sürülen önermelerin doğruluğu kabul edildiği zaman bu telifin kendisinden başka bir söz gerekli olur."[134]

"Kıyas, verilmiş önermelere dayanarak zihnin onlardan, zorunlu olarak, bir sonuç çıkarması işlemidir. (...) Kıyas önermelerden kurulu bir delildir ki her ne vakit o

---

130 Aristoteles, *Organon III (Birinci Analitikler),* 5; Aristoteles, *Organon V (Topikler),* 3.
131 Ebû Nasr Fârâbî, *Mantıkta Kullanılan Lafızlar (Kitâbü'l-Elfâzi'l-Müsta'mele fi'l-Mantık),* 72.
132 Ebû Nasr Fârâbî, *Mantıkta Kullanılan Lafızlar (Kitâbü'l-Elfâzi'l-Müsta'mele fi'l-Mantık),* 73.
133 Mübahat Türker-Küyel, "Küçük Kıyas Kitabı (Kitâb-ul-Kıyâs-is Sağîr)", *Fârâbî'nin Bazı Mantık Risaleleri* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1990), 101.
134 İbn Sînâ, *İşaretler ve Tembihler*, 58.

önermeler teslim olunsa ondan bizzat diğer bir önerme (kavl-i âhar) gerekir."[135]

"Kıyas bir araya getirilen (telif edilen) bir söz olup, bu telifin içinde bulunan önermeler doğru kabul edildiğinde kendiliğinden, bu teliften zorunlu olarak başka bir söz (netice) lâzım gelir ..."[136]

"Kıyas, sözlerden te'lif edilen (bileşen) sözdür ki o sözlerden, doğru kabul edildikleri her zaman, zatları gereği (lizâtihâ) başka bir söz lazım gelir.[137]

"Kıyas, iki (veya daha çok) önermeden, geçerli başka bir sonucun çıkarılmasını gerektiren bir ilişki kurmaktır."[138]

Yukarıda zikredilen tanımlara göre kıyas, verilen en az iki önermeden/öncülden sonuç (sonuç önermesi) çıkarma işlemidir.

Esasında Kur'ân-ı Kerîm'de potansiyel olarak var olan kıyasları gerçekte, bizzat yani fiilî olarak ortaya çıkararak ilahî kitabın anlaşılmasında mantığın rolünü ve katkısını gösterme uğraşında olacağız. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm, kendisine inanıp, onunla amel eden insanların problemlerine çözüm getirmektedir. Özellikle Türkiye'deki Müslümanların gündemine Kur'ân-ı Kerîm'i taşırken onun anlaşılması da son derece önemli bir konudur. Bu çalışmada, Kur'ân-ı Kerîm'in anlaşılması yönünde mantığın katkı sağlayacağını, her alanda olduğu gibi Kur'ân-ı Kerîm'i anlama çabası içerisindeyken de mantık ilminin hem teorik hem de özellikle pratik yönünden faydalanılabileceğini göstermeye çalışacağız.

Mantık ilminin günlük hayatta insana sağladığı imkânlardan birisi olarak gördüğümüz ve bu çalışmada da ele almaya çalışacağımız

---

[135] İbrahim Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş,* 138.
[136] Ebû Hâmid b. Muhammed Gazzâlî, *Mi'yâru'l-İlm: İlmin Ölçütü,* 150.
[137] Kâtibî, *Şemsiyye Risâlesi*, 58.
[138] Abdurrahman Ahderi, *Süllem'ül-Münevrak,* çev. Abdullah Demir (İstanbul, 2008), 48.

husus; Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan ayetleri mantık kuralları içerisinde ve kıyas örgüsü içerisinde vererek ayetlerin okuyucular tarafından daha iyi anlaşılabileceğini göstermek ve Kur'ân-ı Kerîm'in anlaşılmasında mantığın katkısının yadsınamaz bir gerçek olduğunu ortaya koymaktır. Bu çalışmamız, insanların gündelik hayatı içerisinde mantığın, insanlara sağladığı faydalara ilave bir örnek olabileceği gibi önemini de göstermesi bakımından değerlidir. Ayrıca bu çalışma ile Kur'ân-ı Kerîm'in akletmeye, eleştirel düşünmeye/zihniyete ve hikmete yönelik yaptığı tavsiyeye, özendirmeye, isteklendirmeye yani teşvikine uygun hareket etmiş olacağımızı düşünmekteyiz.

Çalışmamızın içeriğini teşkil eden Kur'ân-ı Kerîm'deki kıyasları belirleyip bunları, kıyasın üç çeşidine göre örneklendireceğiz. Kıyasta yer alan öncül sayılarına ve türlerine göre kıyasın çeşidi üçtür. Bunlar: "Basit Kıyaslar", "Bileşik Kıyaslar" ve "Düzensiz Kıyaslar"dır. Çalışmamızın bundan sonraki kısmında bu kıyas çeşitlerinden bahsedilecek ve bu kıyas çeşitlerine Kur'ân-ı Kerîm'den misaller getirilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERÎM'DE BASİT KIYASLAR

Basit kıyaslar, verilen iki önerme ve bu önermelerden elde edilen bir sonuçtan oluşmaktadır. Basit kıyaslar, kendi içerisinde kesin (iktiranî) ve seçmeli (istisnaî) kıyaslar olmak üzere ikiye ayrılır.[139]

1. KUR'ÂN-I KERÎM'DE KESİN (İKTİRANÎ) KIYASLAR

Kesin kıyaslar (kıyas-ı iktiranî), yüklemli ve şartlı olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır.[140] Yüklemli önermelerden oluşan kesin kıyaslara basit kesin kıyaslar ya da yüklemli kesin kıyaslar denir.

1.1. Kur'ân-ı Kerîm'de Yüklemli Kesin (İktiranî) Kıyaslara Örnekler

Yüklemli kesin kıyasta üç terim vardır. Bunlar: "*orta terim*", "*büyük terim*" ve "*küçük terim*"dir. "Kıyasta ortak olan parçaya *"orta terim"* derler. Diğer iki parçaya *"kıyasın iki tarafı"* derler. Birinci şekilde orta terimin konu olarak bulunduğu öncül *"büyük önerme"*dir, içinde orta terimin yüklem olarak bulunduğu öncül ise *"küçük önerme"*dir."[141]

---

[139] Kâtibî, *Şemsiyye Risâlesi*, 48.

[140] Mübahat Türker-Küyel, "Küçük Kıyas Kitabı (Kitâb-ul-Kıyâs-is Sağîr)", *Fârâbî'nin Bazı Mantık Risaleleri*, 101; Kâtibî, *Şemsiyye Risâlesi*, 52; Tahir Yaren, *Kıyasların Yapısı,* 20.

[141] Mübahat Türker-Küyel, "Küçük Kıyas Kitabı (Kitâb-ul-Kıyâs-is Sağîr)", *Fârâbî'nin Bazı Mantık Risaleleri*, 101; Kâtibî, *Şemsiyye Risâlesi*, 48. Kıyaslarda bundan sonra "orta

"Kıyasın gerçekleşebilmesi için orta terimin her iki öncülde de bulunması gerekir, eğer iki öncül arasında orta terim olmazsa kıyas gerçekleşmez."[142]

Örnek:

Bütün insanlar ölümlüdür; (B.Ö)
O.T B.T

Sokrates insandır; (K.Ö)
K.T O.T

(O halde) Sokrates ölümlüdür. (SONUÇ)
K.T B.T

Yüklemli kesin kıyasın ilk dördünün terimlere, diğer dördünün ise önermelere ait olan sekiz kuralı vardır. Bu kurallara uyulmak koşuluyla geçerli kıyas elde edilir. Kurallara uyulmadan kurulan kıyaslarda biçim yanlışı yapılmış olur.[143]

Yüklemli kesin kıyaslara vereceğimiz örnekler, bunların şekillerine göre olacaktır. Yüklemli kesin kıyaslarda dört şekil bulunmaktadır. "*Şekil,* bir yüklemli kıyasta, O.T.'in öncüllerdeki yerini yani büyük ve küçük önermelerdeki yerlerini ifade eder. (…) O.T.'in öncüllerde bulunduğu yere göre, (…) I. şekil, II. şekil, III. şekil, IV. Şekil diye adlandırılır."[144]

Yüklemli kesin kıyaslar, içerdiği önermelerin nicelik ve niteliğine göre de modlara ayrılmaktadır. Dört önerme çeşidi olan Tümel Olumlu önerme (A), Tümel Olumsuz önerme (E), Tikel Olumlu önerme (I) ve Tikel Olumsuz önermeye (O) göre belirlenen modlar altmış dört tanedir. Bu altmış dördün elli dördü sonuç vermez iken on tanesi sonuç

terim", (O.T.); "büyük terim" (B.T.); "küçük terim" (K.T.); "büyük öncül / önerme" (B.Ö.); "küçük öncül / önerme" (K.Ö.) şeklinde gösterilecektir.

[142] Ebû Hâmid b. Muhammed Gazzâlî, *El-Kıstâsü'l-Müstakîm*, 23.

[143] Daha geniş bilgi için bk. Necati Öner, *Klasik Mantık,* 112-113; İbrahim Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş,* 142-152; Ayrıca "Biçim Yanlışları" için bk. İbrahim Emiroğlu, *Mantık Yanlışları* (Ankara: Elis Yayınları, 2004), 37-87.

[144] İbrahim Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş,* 154.

vermektedir. Sonuç veren modlar şunlardır: AAA AEE AOO EAO IAI AAI AII EAE EIO OAO.[145]

Yüklemli kesin kıyasların şekilleri ve bunlara Kur'ân-ı Kerîm'den verilebilecek örnekler şu şekildedir:

1.1.1. Kur'ân-ı Kerîm'de Birinci Şekle Örnekler

Birinci şekilde O.T., büyük öncülde özne yani konu olarak bulunurken küçük öncülde ise yüklem olarak bulunmaktadır. Yüklemli kesin kıyas şekilleri içerisinde en sağlamı olarak görülen birinci şeklin iki kuralı vardır.[146] Bunlar:

1) Küçük önerme olumlu olmalıdır.

2) Büyük önerme tümel olmalıdır.

Birinci şeklin dört modu vardır. Bunlar: AAA AII EAE EIO şeklindedir.

Gazzâlî'ye göre birinci şekil Hz. İbrahim'in ölçüsüdür. Hz. İbrahim Nemrud'a karşı bu kıyas şeklini kullanmıştır.[147] Bunu da Gazzâlî şu şekilde göstermektedir:

Bakara Sûresi iki yüz elli sekizinci ayet: **Allah, kendisine hükümdarlık verdi diye (şımarıp böbürlenerek) Rabbi hakkında İbrahim ile tartışanı görmedin mi? Hani İbrahim, "Benim Rabbim diriltir, öldürür." demiş; o da, "Ben de diriltir, öldürürüm" demişti. (Bunun üzerine) İbrahim, "Şüphesiz Allah güneşi doğudan getirir,**

[145] Daha geniş bilgi için bk. İbrahim Emiroğlu, *Mantık Yanlışları,* 70; İbrahim Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş,* 153; Halil İmamoğlugil, *Klasik Mantıkta Akıl Yürütme*, 33-35.

[146] Yüklemli kesin kıyasın şekilleri ve şekillerin kuralları için bk. Kâtibî, *Şemsiyye Risâlesi*, 48-52; Ahmet Cevdet Paşa, *Mi'yâr-ı Sedât -Klasik Mantık-,* 90-95; Necati Öner, *Klasik Mantık,* 114-131; İbrahim Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş,* 152-167; Nazım Hasırcı, *Son Dönem Osmanlı'da Kipli Mantık,* 81-84; Halil İmamoğlugil, *Klasik Mantıkta Akıl Yürütme*, 33-70.

[147] Ebû Hâmid b. Muhammed Gazzâlî, *El-Kıstâsü'l-Müstakîm,* 23.

sen de onu batıdan getir" deyince, kâfir şaşırıp kaldı. Zaten Allah, zalimler topluluğunu hidayete erdirmez.

"*Güneşi doğurmaya kâdir olan her zât ilâhtır.*
Benim ilâhım güneşi doğurmaya kâdirdir.
O halde benim ilâhım İlâhtır."[148]

Rosalind Ward Gwynne de eserinde birinci şekil için şu örneklere yer vermektedir:

Zümer Sûresi yetmiş birinci ve yetmiş ikinci ayetler: ***İnkâr edenler grup grup cehenneme sevk edilirler. Cehenneme vardıklarında oranın kapıları açılır ve cehennem bekçileri onlara şöyle derler: "Size içinizden, Rabbinizin âyetlerini size okuyan ve bu gününüze kavuşacağınıza dair sizi uyaran peygamberler gelmedi mi?" Onlar da, "Evet geldi" derler. Fakat inkârcılar hakkında azap sözü gerçekleşmiştir. Onlara şöyle denir: "İçinde ebedî kalmak üzere cehennemin kapılarından girin. Büyüklük taslayanların kalacağı yer ne kötüdür!"***

"Uyarıldın ve inkar etmeye devam ettin. (A)
Uyarılıp inkar etmeye devam edenlerin hepsi Cehenneme gidecektir. (A)
Bu yüzden cehenneme gideceksin. (A)"[149]

Kâf Sûresi üçüncü, dördüncü ve beşinci ayetler: ***"Öldüğümüz ve toprak olduğumuz zaman mı (dirilecekmişiz)? Bu, akla uzak (imkânsız) bir dönüştür!" Şüphesiz biz, toprağın; onlardan neleri eksilttiğini bilmekteyiz. Yanımızda (o bilgileri) koruyan bir kitap vardır. Hatta gerçek kendilerine gelince onu yalanladılar. Artık onlar kararsız bir hâldedirler.***

[148] Ebû Hâmid b. Muhammed Gazzâlî, *El-Kıstâsü'l-Müstakîm,* 62.
[149] Rosalind Ward Gwynne, *Logic, Rhetoric and Legal Reasoning in the Qur'ān -God's Arguments-*, 159.

"Bedenlerin dirilişi, gerçeği söyleyen biri tarafından ilan edilen bir olasılıktır. (A)

Gerçeği söyleyen biri tarafından ilan edilen her olasılık bir gerçektir. (A)

[Bu nedenle bedenlerin dirilişi bir gerçektir.] (A)"[150]

İsrâ Sûresi yirmi yedinci ayet: ***Çünkü saçıp savuranlar şeytanların kardeşleridir. Şeytan ise Rabbine karşı çok nankörlük etmiştir.***

"Saçıp savuranlar şeytanların kardeşleridir. (A)

Şeytan, Rabbe nankördür. (A)

[Bu nedenle, saçıp savurmak Rabbe nankörlük etmektir.] (A)"[151]

Rosalind Ward Gwynne, kıyasın birinci şeklinee eserinde altı örnek daha vermektedir.[152] Şekiller içerisinde en önemli/değerli görülen ve en yaygın olarak kullanılan birinci şekildir. Yüklemli kesin kıyaslardan birinci şekle Kur'ân-ı Kerîm'den verilebilecek diğer örnekler şu şekildedir:

ÖRNEKLER

1- Fatiha Sûresi beşinci ayet: ***(Rabbimiz!) Ancak sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz.***

(A) - Gerçek olan Rabb'e kulluk edilir ve ondan yardım dilenilir.

(A) - Ancak Allah gerçek Rab'dır.

(A) - (Öyleyse) Ancak Allah'a kulluk edilir ve ondan yardım dilenilir.

---

[150] Rosalind Ward Gwynne, *Logic, Rhetoric and Legal Reasoning in the Qur'ān -God's Arguments-*, 159.
[151] Rosalind Ward Gwynne, *Logic, Rhetoric and Legal Reasoning in the Qur'ān -God's Arguments-*, 160.
[152] Bk. Rosalind Ward Gwynne, *Logic, Rhetoric and Legal Reasoning in the Qur'ān -God's Arguments-*, 160-162.

2- Bakara Sûresi onuncu ayet: ***Kalplerinde münafıklıktan kaynaklanan bir hastalık vardır. Allah da onların hastalıklarını artırmıştır. Söyledikleri yalana karşılık da onlara elem dolu bir azap vardır.***

(A) - Her yalan söyleyen kişiye elem dolu bir azap vardır.

(A) - Onlar (Kâfirler), yalan söylemektedirler.

(A) - (Öyleyse) Onlara (Kâfirlere) elem dolu bir azap vardır.

3- Bakara Sûresi on altıncı ayet: ***İşte onlar, hidayete karşılık sapıklığı satın almış kimselerdir. Bu yüzden alışverişleri onlara kâr getirmemiş ve (sonuçta) doğru yolu bulamamışlardır.***

(A) - Hidayete karşılık sapkınlığı (dalâleti) satın alan tüm kişiler alışverişlerinde/ticaretlerinde kâr etmezler ve doğru yolu da bulamazlar.

(I) - Bazı insanlar (Münafıklar), hidayete karşılık sapkınlığı satın alanlardır.

(I) - Bazı insanlar (Münafıklar) alışverişlerinde/ticaretlerinde kâr edememiş ve (sonuçta) doğru yolu bulamamışlardır.

4- Bakara Sûresi on sekizinci ayet: ***Onlar (Münafıklar) sağırdırlar (gerçekleri işitmezler), dilsizdirler (gerçekleri konuşmazlar), kördürler (gerçekleri görmezler). Artık (hakka) dönmezler.***

(E) - Hiçbir sağır *(gerçekleri işitmeyenler)*, dilsiz *(gerçekleri konuşmayanlar)* ve kör olanlar *(gerçekleri görmeyenler)*, (hakka) dönen değildir.

(A) - Onlar (Münafıklar), sağırlardır, dilsizlerdir ve körlerdir,

(E) - (Öyleyse) Münafıklar, (hakka) dönen değildir.

5- Bakara Sûresi yirmi birinci ayet: ***Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize itaat edin ki, Allah'a karşı gelmekten sakınasınız.***

(A) - Kendilerini ve önceki insanları yaratan Rabbe itaat edenler, Allah'a karşı gelmekten sakınırlar.

(I) - Bazı insanlar, kendilerini ve önceki insanları yaratan Rabbe itaat ederler.

(I) - (Öyleyse) Bazı insanlar, Allah'a karşı gelmekten sakınırlar.

6- Bakara Sûresi yirmi yedinci ayet: ***Onlar, Allah'a verdikleri sözü, pekiştirilmesinden sonra bozan, Allah'ın korunmasını emrettiği bağları (iman, akrabalık, beşerî ve ahlâkî bütün ilişkileri) koparan ve yeryüzünde bozgunculuk yapan kimselerdir. İşte onlar ziyana uğrayanların ta kendileridir.***

(A) - Allah'a verdikleri sözü, pekiştirilmesinden sonra bozan, Allah'ın korunmasını emrettiği bağları (iman, akrabalık, beşerî ve ahlâkî bütün ilişkileri) koparan ve yeryüzünde bozgunculuk yapan kimseler, ziyana uğrayanların ta kendileridir.

(A) - Onlar (fasıklar/kâfirler), Allah'a verdikleri sözü, pekiştirilmesinden sonra bozan, Allah'ın korunmasını emrettiği bağları (iman, akrabalık, beşerî ve ahlâkî bütün ilişkileri) koparan ve yeryüzünde bozgunculuk yapan kimselerdir.

(A) - (Öyleyse) Onlar (fasıklar/kâfirler), ziyana uğrayanların ta kendileridir.

7- Bakara Sûresi yirmi dokuzuncu ayet: ***O, yeryüzünde olanların hepsini sizin için yaratan, sonra göğe yönelip onları yedi gök hâlinde düzenleyendir. O, her şeyi hakkıyla bilendir.***

(A) - Yeryüzünde olanların hepsini sizin için yaratan, sonra göğe yönelip onları yedi gök hâlinde düzenleyen, her şeyi hakkıyla bilendir.

(A) - Allah, yeryüzünde olanların hepsini sizin için yaratan, sonra göğe yönelip onları yedi gök hâlinde düzenleyendir.

(A) - (O halde) Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.

8- Bakara Sûresi otuz yedinci ayet: ***Derken, Âdem (vahy yoluyla) Rabbinden birtakım kelimeler aldı, (onlarla amel edip Rabb'ine yalvardı. O da) bunun üzerine tövbesini kabul etti. Şüphesiz O, tövbeleri çok kabul edendir, çok bağışlayandır.***

(A) - Kullarına vahy yolu ile emirlerini gönderen, tövbeleri çok kabul edendir ve çok bağışlayandır.

(A) - Allah, kullarına vahy yolu ile emir göndermektedir.

(A) - (O halde) O (Allah), tövbeleri çok kabul eden, çok bağışlayandır.

Bu ayette geçen bir başka kıyas formu da şu şekilde kurulabilir:

(A) - Benim Rabbim, tövbeleri çok kabul eden, çok bağışlayandır.

(A) - Allah, benim Rabbimdir.

(A) - (Öyleyse) Allah, tövbeleri çok kabul eden, çok bağışlayandır.

9- Bakara Sûresi otuz sekizinci ayet: ***"İnin oradan (cennetten) hepiniz. Tarafımdan size bir yol gösterici (peygamber) gelir de kim ona uyarsa, onlar için herhangi bir korku yoktur, onlar üzülmeyeceklerdir" dedik.***

(A) - Tarafımdan (Allah tarafından) size gelen bir yol göstericiye (peygambere) uyanlara herhangi bir korku yoktur, onlar üzülmeyeceklerdir.

(A) - Müslümanlar, Allah tarafından gelen yol göstericiye (peygambere) uymaktadırlar.

(A) - (Öyleyse) Müslümanlara herhangi bir korku yoktur, onlar üzülmeyeceklerdir.

10- Bakara Sûresi otuz dokuzuncu ayet: ***İnkâr edenler ve âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, işte bunlar cehennemliktir. Onlar orada ebedî kalacaklardır.***

(A) - (Allah'ı) inkâr edenler ve (Allah'ın) âyetlerini yalanlayanlar, cehennemliktir.

(A) - Kâfirler, (Allah'ı) inkâr ettiler ve (Allah'ın) âyetlerini yalanladılar.

(A) - (O halde) Kâfirler, cehennemliktir.

11- Bakara Sûresi elli dördüncü ayet: ***Mûsâ, kavmine dedi ki: "Ey kavmim! Sizler, buzağıyı ilâh edinmekle kendinize yazık ettiniz. Gelin yaratıcınıza tövbe edin de nefislerinizi öldürün (kendinizi düzeltin). Bu, Yaratıcınız katında sizin için daha iyidir. Böylece Allah da onların tövbesini kabul etti. Çünkü O, tövbeleri çok kabul edendir, çok merhametlidir."***

(A) - Buzağıyı ilah edinenler kendilerine yazık ederler.

(A) - Mûsâ'nın kavmi, buzağıyı ilah edindiler.

(A) - Mûsâ'nın kavmi, kendilerine yazık ettiler.

Bu ayette geçen bir başka kıyas formu da şu şekilde kurulabilir:

(A) - Nefislerini öldürenlerin (kendilerini düzeltenlerin) yaratıcıya yaptıkları tövbeleri Allah, kabul eder.

(A) - Mûsâ'nın kavmi, nefislerini öldürüp (kendilerini düzeltip) yaratıcıya tövbe ettiler.

(A) - (Öyleyse) Onların (Mûsâ'nın kavminin) tövbesini Allah da kabul eder.

12- Bakara Sûresi elli sekizinci ve elli dokuzuncu ayetler: ***Hani, "Şu memlekete girin. Orada dilediğiniz gibi, bol bol yiyin. Kapısından eğilerek tevazu ile girin ve "hıtta!" (Ya Rabbi, bizi affet) deyin ki, biz de sizin hatalarınızı bağışlayalım. İyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanlara ise daha da fazlasını vereceğiz" demiştik. Derken, onların içindeki zalimler, sözü kendilerine söylenenden başka şekle soktular. Biz de haktan ayrılmaları sebebiyle, o zalimlere gökten bir azap indirdik.***

(A) - Allah'ın sözünü kendilerine söylenenden başka şekle sokanlar, zalim olup azap görürler.

(A) - Onlar (Mûsâ'nın kavmi içerisindeki zalimler), Allah'ın "… "Ya Rabbi, bizi affet" deyin ki, biz de sizin hatalarınızı bağışlayalım. İyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanlara ise daha da fazlasını vereceğiz" demiştik." sözünü kendilerine söylenenden başka şekle soktular.

(A) - (Böylece) Onlar (Mûsâ'nın kavmi içerisindeki zalimler), zalim olup azap gördüler.

13- Bakara Sûresi altmış birinci ayet: ***Hani, "Ey Mûsâ! Biz bir çeşit yemeğe asla katlanamayız. O hâlde, bizim için Rabbine yalvar da, o bize yerden biten sebze, kabak, sarımsak, mercimek, soğan versin"***

demiştiniz. O da size, "İyi olanı düşük olanla değiştirmek mi istiyorsunuz? Öyle ise inin şehre! İstedikleriniz orada var" demişti. Böylece zillet ve yoksulluk onları kapladı. Onlar, Allah'ın gazabına uğradılar. Bunun sebebi, onların; Allah'ın âyetlerini inkâr ediyor, peygamberleri de haksız yere öldürüyor olmaları idi. Bütün bunların sebebi ise, isyan etmek ve aşırı gitmekte oluşlarıydı.

(A) - Allah'ın âyetlerini inkâr edenler, peygamberleri haksız yere öldürenler, isyan edenler ve aşırıya gidenler, Allah'ın gazabına uğrarlar.

(A) - Onlar (Mûsâ'nın kavmi), Allah'ın âyetlerini inkâr ettiler, peygamberleri haksız yere öldürdüler, isyan ettiler ve aşırıya gittiler.

(A) - (Bundan dolayı) Onlar (Mûsâ'nın kavmi), Allah'ın gazabına uğradılar.

14- Bakara Sûresi yetmiş yedinci ayet: ***Onlar bilmiyorlar mı ki, Allah onların gizli tuttuklarını da bilir, açığa vurduklarını da.***

(A) - Yaratıcı olan, onların (insanların) gizli tuttuklarını da bilir, açığa vurduklarını da.

(A) - Allah yaratandır.

(A) - (Öyleyse) Allah, onların (insanların) gizli tuttuklarını da bilir, açığa vurduklarını da.

15- Bakara Sûresi seksen ikinci ayet: ***İman edip salih ameller işleyenler ise cennetliklerdir. Onlar orada ebedî kalacaklardır.***

(A) - Cennetlikler orada (cennette) ebedî kalacaklardır.

(A) - İman edip salih ameller işleyenler cennetliklerdir.

(A) - (Öyleyse) İman edip salih ameller işleyenler orada (cennette) ebedî kalacaklardır.

16- Bakara Sûresi doksanıncı ayet: ***Karşılığında nefislerini sattıkları şeyi kıskançlıkları sebebiyle Allah'ın, kullarından dilediğine lütfuyla indirdiği vahyi inkâr etmeleri ne kötüdür! Bu yüzden gazap üstüne gazaba uğradılar. İnkâr edenlere alçaltıcı bir azap vardır.***

(A) - Kâfirlere, alçaltıcı bir azap vardır.

(A) - İnkâr edenler, kâfirlerdir.

(A) - (Öyleyse) İnkâr edenlere alçaltıcı bir azap vardır.

17- Bakara Sûresi yüz yirmi sekizinci ayet: ***"Rabbimiz! Bizi sana teslim olmuş kimseler kıl. Soyumuzdan da sana teslim olmuş bir ümmet kıl. Bize ibadet yerlerini ve ilkelerini göster. Tövbemizi kabul et. Çünkü sen, tövbeleri çok kabul edensin, çok merhametli olansın."***

(A) - Her şeye gücü yeten, tövbeleri kabul eden ve merhametli olandır.

(A) - Allah, her şeye gücü yetendir.

(A) - (Öyleyse) Allah, tövbeleri kabul eden ve merhametli olandır.

18- Bakara Sûresi yüz elli üçüncü ayet: ***Ey iman edenler! Sabrederek ve namaz kılarak Allah'tan yardım dileyin. Şüphe yok ki, Allah sabredenlerle beraberdir.***

(A) - Allah'a inananlar, sabrederek ve namaz kılarak Allah'tan yardım dilemektedirler.

(A) - İman edenler (Müslümanlar), Allah'a inanmaktadırlar.

(A) - İman edenler (Müslümanlar), sabrederek ve namaz kılarak Allah'tan yardım dilemektedirler.

19- Bakara Sûresi yüz elli dördüncü ayet: ***Allah yolunda öldürülenlere "ölüler" demeyin. Hayır, onlar diridirler. Ancak siz bunu bilemezsiniz.***

(A) - Allah yolunda öldürülenler, ("ölü" değil) diridirler.

(A) - Onlar (Şehitler), Allah yolunda öldürülenlerdir.

(A) - (Öyleyse) Onlar (Şehitler), diridirler.

20- Bakara Sûresi yüz yetmiş üçüncü ve En'âm Sûresi yüz kırk beşinci ayetler: ***Allah, size ancak leş, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesileni haram kıldı. Ama kim mecbur olur da, istismar etmeksizin ve zaruret ölçüsünü aşmaksızın yemek zorunda kalırsa, ona günah yoktur. Şüphesiz, Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir. De ki: "Bana vahyolunan Kur'an'da bir kimsenin yiyecekleri arasında leş, akıtılmış kan, domuz eti -ki o şüphesiz necistir ya da Allah'tan başkası adına kesilmiş bir (murdar) hayvandan başka, haram kılınmış bir şey bulamıyorum. Fakat istismar etmeksizin ve zaruret ölçüsünü aşmaksızın kim bunlardan yeme zorunda kalırsa yiyebilir." Şüphesiz Rabbin çok bağışlayandır, çok merhametlidir.***

(E) - Haram olan, mecbur kalınırsa istismar etmeksizin ve zaruret ölçüsünü aşmaksızın yendiğinde günah değildir.

(A) - Leş, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesilen hayvanlar, haramdır.

(E) - (Öyleyse) Leş, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesilen hayvanlar, mecbur kalınırsa istismar etmeksizin ve zaruret ölçüsünü aşmaksızın yendiğinde günah değildir.

21- Bakara Sûresi yüz seksen dördüncü ve yüz seksen beşinci ayetler: ***Oruç, sayılı günlerdedir. Sizden kim hasta, ya da yolculukta olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutar. Oruca gücü***

yetmeyenler ise bir yoksul doyumu fidye verir. Bununla birlikte, gönülden kim bir iyilik yaparsa (mesela fidyeyi fazla verirse) o kendisi için daha hayırlıdır. Eğer bilirseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır. (O sayılı günler), insanlar için bir hidayet rehberi, doğru yolun ve hak ile batılı birbirinden ayırmanın apaçık delilleri olarak Kur'an'ın kendisinde indirildiği Ramazan ayıdır. Öyle ise içinizden kim bu aya ulaşırsa, onu oruçla geçirsin. Kim de hasta veya yolcu olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutsun. Allah, size kolaylık diler, zorluk dilemez. Bu da sayıyı tamamlamanız ve hidayete ulaştırmasına karşılık Allah'ı yüceltmeniz ve şükretmeniz içindir.

(A) - O sayılı günler, insanlar için bir hidayet rehberi, doğru yolun ve hak ile batılı birbirinden ayırmanın apaçık delilleri olarak Kur'a Kur'ân'ın kendisinde indirildiği Ramazan ayıdır.

(A) - Oruç, sayılı günlerdedir.

(A) - (Öyleyse) Oruç, insanlar için bir hidayet rehberi, doğru yolun ve hak ile batılı birbirinden ayırmanın apaçık delilleri olarak Kur'ân'ın kendisinde indirildiği Ramazan ayındadır.

22- Bakara Sûresi iki yüz on ikinci ayet: ***İnkâr edenlere dünya hayatı süslü gösterildi. Onlar iman edenlerle alay etmektedirler. Allah'a karşı gelmekten sakınanlar ise, kıyamet günü bunların üstündedir. Allah, dilediğine hesapsız rızık verir.***

(A) - Dünya hayatı süslü gösterilenler, iman edenlerle alay etmektedirler.

(A) - İnkâr edenlere dünya hayatı süslü gösterildi.

(A) - (Öyleyse) İnkâr edenler, iman edenlerle alay etmektedirler

23- Bakara Sûresi iki yüz yirmi dördüncü ayet: ***İyilik etmemek, takvaya sarılmamak, insanlar arasını ıslah etmemek yolundaki yeminlerinize Allah'ı siper yapmayın. (Bu tür yeminlerinizi bozup kefaretini ödeyin ve yapmanız gereken iyi işi yapın.) Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.***

(A) - Benim Rabbim, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.

(A) - Allah, benim Rabbimdir,

(A) - (Öyleyse) Hakkıyla işiten ve hakkıyla bilen Allah'tır. (Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.)

24- Bakara Sûresi iki yüz kırk birinci ayet: ***Boşanmış kadınların örfe göre geçimlerinin sağlanması onların hakkıdır. Bu, Allah'a karşı gelmekten sakınanlar üzerinde bir borçtur.***

(A) - Kadınların hakkı, Allah'a karşı gelmekten sakınanlar üzerinde bir borçtur.

(A) - Boşanmış kadınların örfe göre geçimlerinin sağlanması, onların (kadınların) hakkıdır.

(A) - (Öyleyse) Boşanmış kadınların örfe göre geçimlerinin sağlanması, Allah'a karşı gelmekten sakınanlar üzerinde bir borçtur.

25- Bakara Sûresi iki yüz elli yedinci ayet: ***Allah, iman edenlerin dostudur. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. Kâfirlerin velileri ise tâğûttur. (O da) onları aydınlıktan karanlıklara (sürükleyip) çıkarır. Onlar cehennemliklerdir. Orada ebedî kalırlar.***

(A) - Allah, iman edenleri aydınlığa çıkarır.

(A) - İman edenlerin dostu, Allah'tır.

(A) - (Öyleyse) İman edenlerin dostu, iman edenleri aydınlığa çıkarır.

26- Bakara Sûresi iki yüz elli sekizinci ayet: ***Allah, kendisine hükümdarlık verdi diye Rabbi hakkında İbrahim ile tartışanı görmedin mi? Hani İbrahim: "Benim Rabbim diriltir, öldürür" demiş; o da: "Ben de diriltir, öldürürüm" demişti***.

(A) - Allah, diriltir, öldürür.

(A) - Benim Rabbim, Allah'tır.

(A) - (Öyleyse) Benim Rabbim, diriltir, öldürür.

27- Bakara Sûresi iki yüz altmış ikinci ayet: ***Mallarını Allah yolunda harcayan, sonra da harcadıklarının peşinden (bunları) başa kakmayan ve gönül incitmeyenlerin, Rab'leri katında mükâfatları vardır. Onlar için korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de.***

(A) - Rab'leri katında mükâfatları olanlar için korku yoktur ve üzülmeyeceklerdir de.

(A) - Mallarını Allah yolunda harcayan, sonra da harcadıklarının peşinden (bunları) başa kakmayan ve gönül incitmeyenlerin, Rab'leri katında mükâfatları vardır.

(A) - (Öyleyse) Mallarını Allah yolunda harcayan, sonra da harcadıklarının peşinden (bunları) başa kakmayan ve gönül incitmeyenler, için korku yoktur ve üzülmeyeceklerdir de.

28- Bakara Sûresi iki yüz yetmiş dördüncü ayet: ***Mallarını gece gündüz; gizli ve açık Allah yolunda harcayanlar var ya, onların Rableri katında mükâfatları vardır. Onlara korku yoktur. Onlar mahzun da olacak değillerdir.***

(A) - Rableri katında mükâfatları olanlara korku yoktur ve onlar mahzun da olacak değillerdir.

(A) - Mallarını gece gündüz; gizli ve açık Allah yolunda harcayanların Rableri katında mükâfatları vardır.

(A) - (Öyleyse) Mallarını gece gündüz; gizli ve açık Allah yolunda harcayanlara korku yoktur ve onlar mahzun da olacak değillerdir.

29- Bakara Sûresi iki yüz yetmiş yedinci ayet: ***Şüphesiz iman edip salih ameller işleyen, namazı dosdoğru kılan ve zekâtı verenlerin mükâfatları Rableri katındadır. Onlara korku yoktur. Onlar mahzun da olmayacaklardır.***

(A) - Mükâfatları Rableri katında olanlara korku yoktur ve onlar mahzun da olmayacaklardır.

(A) - Şüphesiz iman edip salih ameller işleyen, namazı dosdoğru kılan ve zekâtı verenlerin mükâfatları Rableri katındadır.

(A) - (Öyleyse) Şüphesiz iman edip salih ameller işleyen, namazı dosdoğru kılan ve zekâtı verenlere korku yoktur ve onlar mahzun da olmayacaklardır.

30- Âl-i İmrân Sûresi ikinci ayet: ***Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayandır. Diridir, kayyumdur.***

(A) - Kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayan, diridir, kayyumdur.

(A) - Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayandır.

(A) - (Öyleyse) Allah, diridir, kayyumdur.

31- Âl-i İmrân Sûresi onuncu ayet: ***Şüphesiz, inkâr edenlere, ne malları, ne de evlatları Allah'a karşı hiçbir fayda sağlar. Onlar ateşin yakıtıdırlar.***

(A) - Malları ve evlatları Allah'a karşı hiçbir fayda sağlamayanlar, ateşin yakıtıdırlar.

(A) - İnkâr edenlere, ne malları, ne de evlatları Allah'a karşı hiçbir fayda sağlar.

(A) - (Öyleyse) İnkâr edenler, ateşin yakıtıdırlar.

32- Âl-i İmrân Sûresi on dördüncü ayet: ***Kadınlar, oğullar, yük yük altın ve gümüş, salma atlar, davarlar ve ekinler gibi nefsin şiddetle arzuladığı şeyler insana süslü gösterildi. Bunlar dünya hayatının geçimliğidir. Oysa asıl varılacak güzel yer ancak Allah'ın katındadır.***

(A) - İnsana süslü gösterilenler, dünya hayatının geçimliğidir.

(A) - Nefsin şiddetle arzuladığı şeyler (kadınlar, oğullar, yük yük altın ve gümüş, salma atlar, davarlar ve ekinler gibi), insana süslü gösterildi.

(A) - (Öyleyse) Nefsin şiddetle arzuladığı şeyler (kadınlar, oğullar, yük yük altın ve gümüş, salma atlar, davarlar ve ekinler gibi), dünya hayatının geçimliğidir.

33- Âl-i İmrân Sûresi yüz on ikinci ayet: ***Onlar nerede bulunurlarsa bulunsunlar, Allah'ın ve (mü'min) insanların güvencesine sığınmadıkça kendilerini zillet kaplamıştır. Onlar Allah'ın gazabına uğradılar ve yoksulluk onları kapladı. Bunun sebebi onların; Allah'ın âyetlerini inkâr ediyor ve peygamberleri haksız yere öldürüyor olmaları idi. Bütün bunların sebebi ise, isyan etmekte ve (Allah'ın koyduğu) sınırları çiğnemekte oluşları idi.***

(A) - Allah'ın ve (mü'min) insanların güvencesine sığınmayanlar, Allah'ın âyetlerini inkâr edenler, peygamberleri haksız yere öldürenler, isyan edenler ve (Allah'ın koyduğu) sınırları çiğneyenler, Allah'ın gazabına uğrarlar ve yoksulluk onları kaplar.

(I) - Onlardan (Kitap ehli) bazıları, Allah'ın ve (mü'min) insanların güvencesine sığınmadılar, Allah'ın âyetlerini inkâr ettiler, peygamberleri haksız yere öldürdüler, isyan ettiler ve (Allah'ın koyduğu) sınırları çiğnediler.

(I) - (Öyleyse) Onlardan (Kitap ehli) bazıları, Allah'ın gazabına uğrarlar ve yoksulluk onları kaplar.

34- Âl-i İmrân Sûresi yüz on üçüncü, yüz on dördüncü ve yüz on beşinci ayetler: ***Onların (Kitap ehlinin) hepsi bir değildir. Kitap ehli içinde, gece saatlerinde ayakta duran, secdeye kapanarak Allah'ın âyetlerini okuyan bir topluluk da vardır. Onlar, Allah'a ve ahiret gününe inanırlar. İyiliği emrederler. Kötülükten men ederler, hayır işlerinde birbirleriyle yarışırlar. İşte onlar salihlerdendir. Onlar ne hayır işlerlerse karşılıksız bırakılmayacaklardır. Allah, kendisine karşı gelmekten sakınanları bilir.***

(A) - Gece saatlerinde ayakta duran, secdeye kapanarak Allah'ın âyetlerini okuyan, Allah'a ve ahiret gününe inanan, iyiliği emreden, kötülükten men eden ve hayır işlerinde birbirleriyle yarışan kişiler, salihlerden olup onların yaptıkları hayır işleri karşılıksız bırakılmayacaktır.

(I) - Kitap ehlinden bazıları, gece saatlerinde ayakta duran, secdeye kapanarak Allah'ın âyetlerini okuyan, Allah'a ve ahiret gününe inanan, iyiliği emreden, kötülükten men eden ve hayır işlerinde birbirleriyle yarışan kişilerdir.

(I) - (Öyleyse) Kitap ehlinden bazıları, salihlerden olup onların yaptıkları hayır işleri karşılıksız bırakılmayacaktır.

Bu ayette geçen bir başka kıyas formu da şu şekilde kurulabilir:

(A) - Gece saatlerinde ayakta duran, secdeye kapanarak Allah'ın ayetlerini okuyan, Allah'a ve ahiret gününe inanan, iyiliği emredip kötülükten men eden, hayır işlerinde birbiriyle yarışan herkes, salihlerdendir.

(I) - Kitap ehlinden bazıları da, bu sayılan özelliklere sahiptir.

(I) - O halde, Kitap ehlinden bazıları da salihlerdendir.[153]

[153] Cafer Sadık Yaran, "Kur'an ve Mantık: Kur'an'da Kanıtlı Düşünmenin Önemi ve Örnekleri", 111.

35- Âl-i İmrân Sûresi yüz otuz ikinci ayet: ***Allah'a ve Peygambere itaat edin ki size merhamet edilsin.***

(A) - Allah'a ve Peygambere itaat edenlere (Allah tarafından) merhamet edilir.

(A) - Müslümanlar, Allah'a ve Peygambere itaat etmektedirler.

(A) - (Öyleyse) Müslümanlara (Allah tarafından) merhamet edilir.

36- Âl-i İmrân Sûresi yüz kırk dördüncü ayet: ***Muhammed, ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi o ölür veya öldürülürse gerisingeriye (eski dininize) mi döneceksiniz? Kim gerisingeriye dönerse, Allah'a hiçbir zarar veremez. Allah, şükredenleri mükâfatlandıracaktır.***

(A) - Bütün peygamberler, ölümlüdür (gelip geçmiştir).

(A) - Muhammed de, bir peygamberdir.

(A) - (O halde) Muhammed de ölümlüdür.[154]

37- Âl-i İmrân Sûresi yüz doksan sekizinci ayet: ***Fakat Rablerine karşı gelmekten sakınanlar için, Allah katından bir konaklama yeri olarak, içinde ebedî kalacakları, içinden ırmaklar akan cennetler vardır. Allah katında olan şeyler iyiler için daha hayırlıdır.***

(A) - Rablerine karşı gelmekten sakınanlara Allah katından bir konaklama yeri olarak, içinde ebedî kalacakları, içinden ırmaklar akan cennetler vardır.

(A) - Müslümanlar Rablerine karşı gelmekten sakındılar.

(A) - (Öyleyse) Müslümanlara Allah katından bir konaklama yeri olarak, içinde ebedî kalacakları, içinden ırmaklar akan cennetler vardır.

[154] Cafer Sadık Yaran, "Kur'an ve Mantık: Kur'an'da Kanıtlı Düşünmenin Önemi ve Örnekleri", 110.

38- Nisâ Sûresi altmış dokuzuncu ayet: ***Kim Allah'a ve Peygambere itaat ederse, işte onlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerle, sıddîklarla, şehidlerle ve iyi kimselerle birliktedirler. Bunlar ne güzel arkadaştır.***

(A) - Allah'a ve Peygambere itaat edenler, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerle, sıddîklarla, şehidlerle ve iyi kimselerle birliktedirler.

(A) - Müslümanlar, Allah'a ve Peygambere itaat etmektedirler.

(A) - (Öyleyse) Müslümanlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerle, sıddîklarla, şehidlerle ve iyi kimselerle birliktedirler.

39- Nisâ Sûresi yüz yedinci ayet: ***Kendilerine hainlik edenleri savunma. Zira Allah, hiçbir haini, hiçbir günahkârı sevmez.***

(E) - İlah olan hiçbir haini, hiçbir günahkârı sevmez.

(A) - Allah, ilahtır.

(E) - (Öyleyse) Allah hiçbir haini, hiçbir günahkârı sevmez.

40- Mâide Sûresi üçüncü ayet: ***Ölmüş hayvan, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan, (henüz canı çıkmamış iken) kestikleriniz hariç; boğulmuş, darbe sonucu ölmüş, yüksekten düşerek ölmüş, boynuzlanarak ölmüş ve yırtıcı hayvan tarafından parçalanmış hayvanlar ile dikili taşlar üzerinde boğazlanan hayvanlar, bir de fal oklarıyla kısmet aramanız size haram kılındı. İşte bütün bunlar fısk (Allah'a itaatten kopmak)tır. Bugün kâfirler dininizden (onu yok etmekten) ümitlerini kestiler. Artık onlardan korkmayın, benden korkun. Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı seçtim. Kim şiddetli açlık durumunda zorda kalır, günaha meyletmeksizin (haram etlerden) yerse, şüphesiz ki Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.***

(A) - Mükelleften yapılmaması kesin ve bağlayıcı tarzda istenen fiil, haramdır.

(A) - Ölmüş hayvan, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan, (henüz canı çıkmamış iken) kestikleriniz hariç; boğulmuş, darbe sonucu ölmüş, yüksekten düşerek ölmüş, boynuzlanarak ölmüş ve yırtıcı hayvan tarafından parçalanmış hayvanlar ile dikili taşlar üzerinde boğazlanan hayvanlar, bir de fal oklarıyla kısmet aramanız, mükelleften yapılmaması kesin ve bağlayıcı tarzda istenen fiildir.

(A) - (Öyleyse) Ölmüş hayvan, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan, (henüz canı çıkmamış iken) kestikleriniz hariç; boğulmuş, darbe sonucu ölmüş, yüksekten düşerek ölmüş, boynuzlanarak ölmüş ve yırtıcı hayvan tarafından parçalanmış hayvanlar ile dikili taşlar üzerinde boğazlanan hayvanlar, bir de fal oklarıyla kısmet aramanız, haramdır.

41- Mâide Sûresi yüz yirminci ayet: ***Göklerin, yerin ve bunlardaki her şeyin hükümranlığı yalnızca Allah'ındır. O, her şeye hakkıyla gücü yetendir.***

(A) - İlah olan göklerin, yerin ve bunlardaki her şeyin hükümranıdır.

(A) - Allah, ilahtır.

(A) - (Öyleyse) Allah, göklerin, yerin ve bunlardaki her şeyin hükümranıdır.

42- En'âm Sûresi ikinci ayet: ***O öyle bir Rab'dır ki, sizi çamurdan yaratmış, sonra (her birinize) bir ecel tayin etmiştir. (Kıyametin kopması için) belirlenmiş bir ecel de O'nun katındadır. Siz ise hâlâ şüphe ediyorsunuz.***

(A) - Rab, sizi çamurdan yaratmış, sonra (her birinize) bir ecel tayin etmiştir.

(A) - O (Allah), Rab'dır.

(A) - (Öyleyse) Allah, sizi çamurdan yaratmış, sonra (her birinize) bir ecel tayin etmiştir.

43- A'râf Sûresi otuz altıncı ayet: ***Âyetlerimizi yalanlayanlar ve onlara uymayı kibirlerine yediremeyenlere gelince, işte onlar cehennemliklerdir. Onlar orada ebedî kalacaklardır.***

(A) - Cehennemlikler, orada ebedî kalacaklardır.

(A) - Allah'ın ayetlerini yalanlayanlar ve onlara uymayı kibirlerine yediremeyenler, cehennemliktir.

(A) - (Öyleyse) Onlar (Allah'ın ayetlerini yalanlayanlar ve onlara uymayı kibirlerine yediremeyenler), orada ebedî kalacaklardır.

44- A'râf Sûresi yüz yetmişinci ayet: ***Kitab'a sımsıkı sarılanlara ve namazı dosdoğru kılanlara gelince, şüphesiz biz, iyiliğe çalışan (erdemli) kimselerin mükâfatını zayi etmeyiz.***

(A) - İyiliğe çalışan (erdemli) kimselerin mükâfatını Allah zayi etmez.

(A) - Kitab'a sımsıkı sarılanlar ve namazı dosdoğru kılanlar, iyiliğe çalışan (erdemli) kimselerdir.

(A) - (Öyleyse) Kitab'a sımsıkı sarılanlar ve namazı dosdoğru kılanların mükâfatını Allah zayi etmez.

45- Enfâl Sûresi ikinci, üçüncü ve dördüncü ayetler: ***Mü'minler ancak o kimselerdir ki; Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir. O'nun âyetleri kendilerine okunduğu zaman (bu) onların imanlarını artırır. Onlar sadece Rablerine tevekkül ederler. Onlar namazı dosdoğru kılan, kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allah yolunda harcayan kimselerdir. İşte onlar gerçekten mü'minlerdir. Onlara, Rableri katında yüksek mertebeler, bağışlanma ve cömertçe verilmiş rızık vardır.***

(A) - Gerçek mü'minlere Rableri katında yüksek mertebeler, bağışlanma ve cömertçe verilmiş rızık vardır.

(A) - Allah anıldığı zaman kalpleri ürperen, O'nun âyetleri kendilerine okunduğu zaman (bu) onların imanlarını artıran, sadece Rablerine tevekkül eden, namazı dosdoğru kılan, kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allah yolunda harcayan kimseler, gerçek mü'minlerdir.

(A) - (Öyleyse) Allah anıldığı zaman kalpleri ürperen, O'nun âyetleri kendilerine okunduğu zaman (bu) onların imanlarını artıran, sadece Rablerine tevekkül eden, namazı dosdoğru kılan, kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allah yolunda harcayan kimselere Rableri katında yüksek mertebeler, bağışlanma ve cömertçe verilmiş rızık vardır.

46- Enfâl Sûresi elli beşinci ayet: ***Şüphesiz Allah katında, yeryüzünde yürüyen canlıların en kötüsü, inkâr edenlerdir. Artık onlar iman etmezler.***

(A) - Allah katında, yeryüzünde yürüyen canlıların en kötüsü, iman etmezler.

(A) - İnkâr edenler, Allah katında, yeryüzünde yürüyen canlıların en kötüsüdür.

(A) - (Öyleyse) Onlar (inkâr edenler), iman etmezler.

47- Tevbe Sûresi altmış yedinci ayet: ***Münafık erkekler ve münafık kadınlar birbirlerindendir (birbirlerinin benzeridir). Kötülüğü emredip iyiliği yasaklarlar, ellerini de sıkı tutarlar. Onlar Allah'ı unuttular; Allah da onları unuttu. Şüphesiz münafıklar, fasıkların ta kendileridir.***

(A) - Kötülüğü emredip iyiliği yasaklayan, ellerini de sıkı tutan, Allah'ı unutan ve Allah'ın da unuttuğu kişiler fasıkların ta kendileridir.

(A) - Münafık erkekler ve münafık kadınlar, kötülüğü emredip iyiliği yasaklayan, ellerini de sıkı tutan, Allah'ı unutan ve Allah'ın da unuttuğu kişilerdir.

(A) - (Öyleyse) Münafık erkekler ve münafık kadınlar, fasıkların ta kendileridir.

48- Tevbe Sûresi yetmiş birinci ayet: ***Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. İyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar. Namazı dosdoğru kılar, zekâtı verirler. Allah'a ve Resûlüne itaat ederler. İşte bunlara Allah merhamet edecektir. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.***

(A) - İyiliği emreden, kötülükten alıkoyan, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren, Allah'a ve Resûlüne itaat eden kişilere Allah merhamet edecektir.

(A) - Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar, iyiliği emreden, kötülükten alıkoyan, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren, Allah'a ve Resûlüne itaat eden kişilerdir.

(A) - (Öyleyse) Mü'min erkekler ve mü'min kadınlara Allah merhamet edecektir.

49- Tevbe Sûresi yüz on ikinci ayet: ***Bunlar, tövbe edenler, ibâdet edenler, hamdedenler, oruç tutanlar rükû' ve secde edenler, iyiliği emredip kötülükten alıkoyanlar ve Allah'ın koyduğu sınırları hakkıyla koruyanlardır. Mü'minleri müjdele.***

(A) - Mü'minler, tövbe eden, ibâdet eden, hamdeden, oruç tutan, rükû' ve secde eden, iyiliği emredip kötülükten alıkoyan kimselerdir.

(A) - Allah'ın koyduğu sınırları hakkıyla koruyan kimseler, mü'minlerdir.

(A) - (Öyleyse) Allah'ın koyduğu sınırları hakkıyla koruyan kimseler, tövbe eden, ibâdet eden, hamdeden, oruç tutan, rükû' ve secde eden, iyiliği emredip kötülükten alıkoyan kimselerdir.

50- Yûnus Sûresi otuz yedinci ayet: ***Bu Kur'an, Allah'tan (indirilmiş olup) başkası tarafından uydurulmamıştır. Fakat o, kendinden öncekileri doğrulayıcı ve Kitab'ı (Allah'ın Levh-i***

Mahfuz'daki yazısını) açıklayıcı olarak, indirilmiştir. Bunda hiçbir şüphe yoktur. (O) âlemlerin Rabbi tarafındandır.

(A) - Allah tarafından indirilen ilahî kitap, insanlar tarafından uydurulmamıştır.

(A) - Kur'ân, Allah tarafından indirilen ilahî kitaptır.

(A) - (Öyleyse) Kur'ân, insanlar tarafından uydurulmamıştır.

51- Hûd Sûresi yüz on ikinci ayet: ***Öyle ise emrolunduğun gibi dosdoğru ol. Beraberindeki tövbe edenler de dosdoğru olsunlar. Hak ve adalet ölçülerini aşmayın. Şüphesiz O, yaptıklarınızı hakkıyla görür.***

(A) - Emrolunduğu gibi dosdoğru olan kimseler, hak ve adalet ölçülerini aşmaz.

(A) - Müslümanlar, emrolunduğu gibi dosdoğru olan kimselerdir.

(A) - (Öyleyse) Müslümanlar, hak ve adalet ölçülerini aşmaz.

52- Ra'd Sûresi beşinci ayet: ***Eğer şaşacaksan, asıl şaşılacak olan onların, "Biz toprak olunca yeniden mi yaratılacakmışız?" demeleridir. İşte bunlar Rablerini inkâr edenlerdir. İşte onlar boyunlarına demir halkalar vurulanlardır ve işte onlar cehennemliklerdir. Onlar orada ebedî kalacaklardır.***

(A) - Rablerini inkâr edenler, boyunlarına demir halkalar vurulanlardır ve cehennemlik olup orada ebedî kalacaklardandır.

(A) - "Biz toprak olunca yeniden mi yaratılacakmışız?" şeklinde diyen herkes, Rablerini inkâr edenlerdir.

(A) - (Öyleyse) "Biz toprak olunca yeniden mi yaratılacakmışız?" şeklinde diyen herkes, boyunlarına demir halkalar vurulanlardır ve cehennemlik olup orada ebedî kalacaklardandır.

53- Ra'd Sûresi dokuzuncu ayet: ***O, gaybı da görülen âlemi de bilendir, çok büyüktür, çok yücedir.***

(A) - Gaybı da görülen âlemi de bilen, çok büyüktür, çok yücedir.

(A) - O (Allah), gaybı da görülen âlemi de bilendir.

(A) - (Öyleyse) O (Allah), çok büyüktür, çok yücedir.

54- Nahl Sûresi ikinci ayet: ***Allah, "Benden başka ilâh yoktur. Öyle ise bana karşı gelmekten sakının" diye (insanları) uyarmaları için emrini içeren vahiy ile melekleri kullarından dilediğine indirir.***

(A) - Kendisinden başka ilâh olmayan vahyini dilediği (Peygamberi)ne indirir;

(A) - Allah, kendisinden başka ilâh olmayandır.

(A) - (Öyleyse) Allah, vahyini dilediği (Peygamberi)ne indirir.

55- Nahl Sûresi seksen dokuzuncu ayet: ***(Ey Muhammed!) Her ümmetin kendi içinden üzerlerine bir şahit göndereceğimiz, seni de onların üzerine bir şahit olarak getireceğimiz günü düşün. Sana bu kitabı; her şey için bir açıklama, doğru yolu gösteren bir rehber, bir rahmet ve müslümanlar için bir müjde olarak indirdik.***

(A) - Her şey için bir açıklama, doğru yolu gösteren bir rehber kitap, bir rahmet ve Müslümanlar için bir müjdedir.

(A) - Bu kitap (Kur'ân-ı Kerîm), her şey için bir açıklama, doğru yolu gösteren bir rehber kitaptır.

(A) - (Öyleyse) Bu kitap (Kur'ân-ı Kerîm), bir rahmet ve Müslümanlar için bir müjdedir.

56- Nahl Sûresi doksanıncı ayet: ***Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlara yardım etmeyi emreder; hayâsızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor.***

(A) - Adaleti, iyilik yapmayı, yakınlara yardım etmeyi emreden; hayâsızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklayan, Allah'tır.

(A) - Düşünüp tutasınız diye size öğüt veren, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlara yardım etmeyi emreden; hayâsızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklayandır.

(A) - (Öyleyse) Düşünüp tutasınız diye size öğüt veren Allah'tır.

57- Nahl Sûresi doksan yedinci ayet: ***Erkek veya kadın, kim mü'min olarak iyi iş işlerse, elbette ona hoş bir hayat yaşatacağız ve onların mükâfatlarını yapmakta olduklarının en güzeli ile vereceğiz.***

(A) - Her iyi iş işleyen mü'min, hoş bir hayat yaşayacak ve onların mükâfatları yapmakta olduklarının en güzeli ile verilecektir.

(I) - Bazı insanlar, iyi iş işleyen mü'mindir.

(I) - (Öyleyse) Bazı insanlar, hoş bir hayat yaşayacak ve onların mükâfatları yapmakta olduklarının en güzeli ile verilecektir.

58- Nahl Sûresi doksan dokuzuncu ayet: ***Gerçek şu ki; şeytanın, inanan ve yalnız Rablerine tevekkül eden kimseler üzerinde bir hâkimiyeti yoktur.***

(E) - İnanan ve yalnız Rablerine tevekkül eden kimseler üzerinde şeytanın bir hâkimiyeti yoktur.

(I) - Bazı insanlar, inanan ve yalnız Rablerine tevekkül eden kimselerdir.

(O) - (Öyleyse) Bazı insanlara, şeytanın bir hâkimiyeti yoktur.

59- İsrâ Sûresi on ikinci ayet: ***Biz geceyi ve gündüzü (kudretimizi gösteren) iki alâmet yaptık. Rabbinizden lütuf isteyesiniz, yılların sayısını ve hesabını bilesiniz diye gece alametini giderip gündüz alametini aydınlatıcı kıldık. İşte biz her şeyi açıkça anlattık.***

(A) - Allah'ın kudretini gösteren tüm alâmetleri Allah yapmaktadır.

(A) - Gece ve gündüz, Allah'ın kudretini gösteren alâmetlerdendir.

(A) - (Öyleyse) Gece ve gündüzü, Allah yapmaktadır.

Bu ayette geçen bir başka kıyas formu da şu şekilde kurulabilir:

(A) - Tüm alâmetler, Allah'ın kudretini gösteren alâmetlerdir.

(A) - Gece ve gündüz, (iki) alâmettir.

(A) - (Öyleyse) Gece ve gündüz, Allah'ın kudretini gösteren alâmetlerdir.

60- İsrâ Sûresi otuzuncu ayet: ***Şüphesiz Rabbin, dilediğine rızkı bol bol verir ve (dilediğine) kısar. Çünkü O, gerçekten kullarından haberdardır ve onları görmektedir.***

(A) - İlah olan gerçekten kullarından haberdardır ve onları görmektedir.

(A) - Allah, ilahtır.

(A) - (Öyleyse) Allah, gerçekten kullarından haberdardır ve onları görmektedir.

61- İsrâ Sûresi otuz ikinci ayet: ***Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o, son derece çirkin bir iştir ve çok kötü bir yoldur.***

(E) - Son derece çirkin bir işe ve çok kötü bir yola yaklaşılmaz/yaklaşmak doğru değildir.

(A) - Zina, son derece çirkin bir iştir ve çok kötü bir yoldur.

(E) - (Öyleyse) Zinaya yaklaşılmaz/yaklaşmak doğru değildir.

62- İsrâ Sûresi otuz dokuzuncu ayet: ***Bunlar, Rabbinin sana vahyettiği bazı hikmetlerdir. Allah ile birlikte başka ilâh edinme. Sonra kınanmış ve Allah'ın rahmetinden kovulmuş olarak cehenneme atılırsın.***

(A) - Allah ile birlikte başka ilâh edinen, kınanmış ve Allah'ın rahmetinden kovulmuş olarak cehenneme atılır.

(A) - Şirk koşan (müşrik), Allah ile birlikte başka ilâh edinen (Allah'a ortak koşan) kimsedir.

(A) - (Öyleyse) Şirk koşan (müşrik), kınanmış ve Allah'ın rahmetinden kovulmuş olarak cehenneme atılır.

63- İsrâ Sûresi yetmişinci ayet: ***Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık.***

(E) - Şerefli olan varlık, en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırılır ve yaratılanların birçoğundan üstün olur.

(A) - İnsanoğlu, şerefli olan varlıktır.

(E) - (Öyleyse) İnsanoğlu, en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırılır ve yaratılanların birçoğundan üstün olur.

64- Kehf Sûresi yirmi yedinci ayet: ***Rabbinin kitabından sana vahyedileni oku. O'nun kelimelerini değiştirecek hiçbir kimse yoktur. O'ndan başka asla bir sığınak da bulamazsın.***

(A) - Kur'ân-ı Kerîm'in sözlerini değiştirecek hiçbir kimse yoktur.

(A) - Allah'ın kelimeleri, Kur'ân-ı Kerîm'in sözleridir.

(A) - (Öyleyse) Allah'ın kelimelerini değiştirecek hiçbir kimse yoktur.

65- Tâ Hâ Sûresi altıncı ayet: ***Göklerdeki, yerdeki bu ikisi arasındaki ve toprağın altındaki her şey, yalnızca O'nundur.***

(A) - Yaratıcı olan Allah'tır.

(A) - Göklerdeki, yerdeki bu ikisi arasındaki ve toprağın altındaki her şey, yalnızca yaratıcınındır.

(A) - (Öyleyse) Göklerdeki, yerdeki bu ikisi arasındaki ve toprağın altındaki her şey, yalnızca Allah'ındır.

66- Enbiyâ Sûresi elli sekizinci, elli dokuzuncu, altmışıncı, altmış birinci, altmış ikinci, altmış üçüncü, altmış dördüncü, altmış beşinci ve altmış altıncı ayetler: ***Derken (İbrahim) belki kendisine başvururlar diye içlerinden bir büyüğü bırakarak onları (putları) paramparça etti. Onlar, "Kim yaptı bunu tanrılarımıza! Muhakkak o zalimlerden biridir" dediler. (İçlerinden bazıları), "İbrahim denilen bir gencin onları diline doladığını duyduk" dediler. (Bir kısmı da) "O hâlde haydi, onu insanların gözü önüne getirin. Belki (bu konuda) şahitlik ederler" dediler. (İbrahim gelince) "Sen mi yaptın bunu ilâhlarımıza ey İbrahim" dediler. Dedi ki: "Hayır! Bunu şu büyükleri yapmıştır. Konuşabiliyorlarsa, onlara sorun bakalım!" Bunun üzerine birbirlerine dönüp, "Hiç şüphesiz asıl zalimler sizsiniz siz" dediler. Sonra eski inanç ve inatlarına döndüler ve "Andolsun, bunların konuşmayacağını sen de bilirsin" dediler. İbrahim, şöyle dedi: "Öyle ise siz, (hâlâ) Allah'ı bırakıp da, size hiçbir fayda, hiçbir zarar veremeyecek şeylere mi tapacaksınız?"***

(E) - Hiçbir fayda ve hiçbir zarar veremeyecek şeylere tapılmaz.

(A) - Hz. İbrahim'in kırdığı putlar, hiçbir fayda ve hiçbir zarar veremeyecek şeylerdendir.

(E) - (Öyleyse) Hz. İbrahim'in kırdığı hiçbir puta tapılamaz.

67- Hac Sûresi otuz sekizinci ayet: ***Şüphesiz, Allah inananları savunur. Doğrusu Allah hiçbir haini, nankörü sevmez.***

(A) - (Allah'a) İnananları Allah savunur.

(A) - Müslümanlar, (Allah'a) inanırlar.

(A) - (Öyleyse) Müslümanları Allah savunur.

Bu ayette geçen bir başka kıyas formu da şu şekilde kurulabilir:

(E) - Hiçbir haini, nankörü Allah sevmez.

(A) - Kâfirler, hain ve nankördürler.

(E) - (Öyleyse) Kâfirleri Allah sevmez.

68- Hac Sûresi yetmiş üçüncü ayet: ***Ey insanlar! Size bir örnek verildi. Şimdi ona iyi kulak verin. Sizin Allah'tan başka taptıklarınız bir sinek dahi yaratamazlar, hepsi bunun için toplansalar bile. Eğer sinek onlardan bir şey kapsa, bunu ondan kurtaramazlar. İsteyen de âciz, istenen de.***

(E) - Bir sinek dahi yaratamayan âciz varlıklar, ilah değildir.

(A) - Allah'tan başka taptıklarınız, bir sinek dahi yaratamayan âciz varlıklardır.

(E) - (Öyleyse) Allah'tan başka taptıklarınız, ilah değildir.

69- Nûr Sûresi dördüncü ayet: ***Namuslu kadınlara zina isnat edip sonra da dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurun. Artık onların şahitliğini asla kabul etmeyin. İşte bunlar fâsık kimselerdir.***

(A) - Şahitliği kabul edilmeyenler, fâsık kimselerdir.

(A) - Namuslu kadınlara zina isnat edip sonra da dört şahit getiremeyenler, şahitliği kabul edilmeyenlerdir.

(A) - (Öyleyse) Namuslu kadınlara zina isnat edip sonra da dört şahit getiremeyenler, fâsık kimselerdir.

70- Şu'arâ Sûresi kırk üçüncü, kırk dördüncü, kırk beşinci, kırk altıncı ve kırk yedinci ayetler: ***Mûsâ onlara, "Hadi ortaya atacağınız şeyi atın" dedi. Bunun üzerine onlar iplerini ve değneklerini attılar ve "Firavun'un gücüyle elbette bizler üstün geleceğiz" dediler. Mûsâ da asasını attı. Bir de ne görsünler, asa onların düzdükleri sihir takımlarını yutuyor. Bunun üzerine sihirbazlar derhal secdeye kapandılar. "Âlemlerin Rabbine inandık" dediler.***

(A) - Mucizeyi görüp anlayan tüm insanlar, Allah'a secde etmiş ve inanmışlardır.

(A) - Sihirbazlar, mucizeyi görüp anlayan insanlardandır,

(A) - (Öyleyse) Sihirbazlar, Allah'a secde etmiş ve inanmışlardır.

71- Neml Sûresi ikinci ve üçüncü ayetler: ***Kur'an, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve ahirete de kesin olarak inanan mü'minler için bir hidayet rehberi ve bir müjdedir.***

(A) - Namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve ahirete de kesin olarak inanan tüm insanlar için Kur'ân bir hidayet rehberi ve bir müjdedir.

(A) - Mü'minler, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve ahirete de kesin olarak inanan insanlardandır.

(A) - (Öyleyse) Mü'minler için Kur'ân bir hidayet rehberi ve bir müjdedir.

72- Kasas Sûresi yetmişinci ayet: ***O, Allah'tır. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Dünyada da ahirette de hamd O'na mahsustur. Hüküm yalnızca O'nundur. Kesinlikle O'na döndürüleceksiniz.***

(A) - Kendisinden başka hiçbir ilâh olmayan, Allah'tır.

(A) - Hüküm yalnızca kendisinden başka hiçbir ilâh olmayanındır.

(A) - (Öyleyse) Hüküm yalnızca Allah'ındır.

73- Ankebût Sûresi kırk beşinci ayet: ***(Ey Muhammed!) Kitaptan sana vahyolunanı oku, namazı da dosdoğru kıl. Çünkü namaz, insanı hayâsızlıktan ve kötülükten alıkor. Allah'ı anmak (olan namaz) elbette en büyük ibadettir. Allah, yaptıklarınızı biliyor.***

(A) - İnsanı hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyan ibadet, en büyük ibadettir.

(A) - Allah'ı anmak olan namaz, insanı hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyan ibadettir.

(A) - (Öyleyse) Allah'ı anmak olan namaz, en büyük ibadettir.

74- Ankebût Sûresi elli yedinci ayet: ***Her canlı ölümü tadacaktır. Sonra bize döndürüleceksiniz.***

(A) - Her canlı, ölümü tadacaktır.

(A) - Ali, canlıdır.

(A) - (Öyleyse) Ali, ölümü tadacaktır.

75- Ankebût Sûresi altmış dördüncü ayet: ***Bu dünya hayatı ancak bir eğlence ve oyundan ibarettir. Ahiret yurduna gelince, işte gerçek hayat odur. Keşke bilselerdi!***

(E) - Eğlence ve oyundan ibaret olan hayat, gerçek hayat değildir.

(A) - Dünya hayatı ancak bir eğlence ve oyundan ibarettir.

(E) - (Öyleyse) Dünya hayatı, gerçek hayat değildir.

76- Rûm Sûresi onuncu ayet: ***Sonra, Allah'ın âyetlerini yalanladıkları ve onlarla alay etmekte oldukları için, kötülük işleyenin sonu daha da kötü oldu.***

(A) - Kötülük işleyenin sonu daha da kötü olur.

(A) - Allah'ın âyetlerini yalanlayanlar ve onlarla alay edenler, kötülük işlemektir.

(A) - (Öyleyse) Allah'ın âyetlerini yalanlayanlar ve onlarla alay edenlerin sonu daha da kötü olur.

77- Lokmân Sûresi sekizinci ve dokuzuncu ayetler: ***Şüphesiz, iman edip salih amel işleyenler için içlerinde ebedî kalacakları Naîm cennetleri vardır. Allah, (bu konuda) gerçek bir vaadde bulunmuştur. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.***

(A) - Tüm iman edip salih amel işleyenler için içlerinde ebedî kalacakları Naîm cennetleri vardır.

(I) - Bazı insanlar iman edip salih amel işlemektedirler.

(I) - (Öyleyse) Bazı insanlar için içlerinde ebedî kalacakları Naîm cennetleri vardır.

78- Lokmân Sûresi on sekizinci ayet: ***"Küçümseyerek surat asıp insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Çünkü Allah, hiçbir kibirleneni, övüngeni sevmez."***

(E) - Hiçbir kibirleneni, övüngeni, Allah sevmez.

(I) - Bazı insanlar, kibirlenen ve övüngendir.

(O) - (Öyleyse) Bazı insanları Allah sevmez.

79- Secde Sûresi yedinci ayet: ***Daha önce gelip geçen o peygamberler, Allah'ın vahiylerini tebliğ eden, Allah'tan korkan, başka hiç kimseden korkmayan kimselerdir. Allah, hesap görücü olarak yeter.***

(A) - Tüm peygamberler, Allah'ın vahiylerini tebliğ eden, Allah'tan korkan, başka hiç kimseden korkmayan kimselerdir.

(I) - Bazı insanlar, peygamberdir.

(I) - (Öyleyse) Bazı insanlar, Allah'ın vahiylerini tebliğ eden, Allah'tan korkan, başka hiç kimseden korkmayan kimselerdir.

80- Ahzâp Sûresi otuz dokuzuncu ayet: ***O ki, yarattığı her şeyi güzel yaptı. İnsanı yaratmaya da çamurdan başladı.***

(A) - Tüm yaratılmışları, Allah güzel yaptı/yarattı.

(A) - İnsan, yaratılmıştır.

(A) - (Öyleyse) İnsanı Allah güzel yaptı/yarattı.

81- Sâffât Sûresi kırkıncı, kırk birinci, kırk ikinci, kırk üçüncü, kırk dördüncü, kırk beşinci, kırk altıncı ve kırk yedinci ayetler: ***Ancak Allah'ın halis kulları başka. İşte onlar için belli bir rızık, meyveler vardır. Onlar ikram gören kimselerdir. Onlar Naîm cennetlerindedirler. Koltuklar üzerinde karşılıklı olarak otururlar. Onların etrafında cennet pınarından doldurulmuş, berrak ve içenlere lezzet veren kadehler dolaştırılır. Onda baş döndürme özelliği yoktur. Onlar, onu içmekle sarhoş da olmazlar.***

(A) - Allah'ın halis kulları, ikram gören, Naîm cennetlerinde olan, koltuklar üzerinde karşılıklı olarak oturan, etrafında cennet pınarından doldurulmuş, berrak ve içenlere lezzet veren kadehler bulunan kimselerdir.

(I) - Bazı insanlar, Allah'ın halis kullarıdır.

(I) - (Öyleyse) Bazı insanlar, ikram gören, Naîm cennetlerinde olan, koltuklar üzerinde karşılıklı olarak oturan, etrafında cennet pınarından doldurulmuş, berrak ve içenlere lezzet veren kadehler bulunan kimselerdir.

82- Sâd Sûresi altmış beşinci ayet: ***(Ey Muhammed!) De ki: "Ben ancak bir uyarıcıyım. Her şey üzerinde mutlak otorite sahibi olan bir Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur."***

(A) - İlah olan, her şey üzerinde mutlak otorite sahibidir.

(A) - Allah, ilahtır.

(A) - (Öyleyse) Allah, her şey üzerinde mutlak otorite sahibidir.

83- Zümer Sûresi altmışıncı ayet: ***Kıyamet günü Allah'a karşı yalan söyleyenleri görürsün, yüzleri kapkara kesilmiştir. Büyüklük taslayanlar için cehennemde bir yer mi yok!?***

(E) - Allah'a karşı yalan söyleyenlerin hiçbiri mü'min değildir.

(A) - Kıyamet günü yüzleri kapkara kesilmiş olanlar, Allah'a karşı yalan söyleyenlerdir.

(E) - (Öyleyse) Kıyamet günü yüzleri kapkara kesilmiş olanlar, mü'min değildir.

84- Zümer Sûresi yetmiş birinci ayet: ***İnkâr edenler grup grup cehenneme sevk edilirler. Cehenneme vardıklarında oranın kapıları açılır ve cehennem bekçileri onlara şöyle derler: "Size içinizden, Rabbinizin âyetlerini size okuyan ve bu gününüze kavuşacağınıza dair sizi uyaran peygamberler gelmedi mi?" Onlar da, "Evet geldi" derler. Fakat inkârcılar hakkında azap sözü gerçekleşmiştir.***

(A) - Allah'ı inkâr edenler cehenneme sevk edilirler.

(A) - Kâfirler, Allah'ı inkâr ederler.

(A) - (Öyleyse) Kâfirler, cehenneme sevk edilirler.

85- Zümer Sûresi yetmiş üçüncü ayet: ***Rablerine karşı gelmekten sakınanlar da grup grup cennete sevk edilirler. Cennete vardıklarında oranın kapıları açılır ve cennet bekçileri onlara şöyle der: "Size selâm olsun! Tertemiz oldunuz. Haydi ebedî kalmak üzere buraya girin."***

(A) - Rablerine karşı gelmekten sakınanlar, cennete sevk edilirler.

(A) - Mü'minler, Rablerine karşı gelmekten sakınırlar.

(A) - (Öyleyse) Mü'minler, cennete sevk edilirler.

86- Mü'min Sûresi yetmişinci, yetmiş birinci ve yetmiş ikinci ayetler: ***Onlar, kitabı (Kur'an'ı) ve elçilerimize gönderdiklerimizi yalanlayanlardır. Onlar bilecekler. O zaman onlar, boyunlarında demir halkalar ve zincirler olduğu hâlde kaynar suda sürüklenecekler, sonra da ateşte yakılacaklardır.***

(A) - Kâfirler (onlar), kitabı (Kur'ân'ı) ve elçilerimize gönderdiklerimizi yalanlayanlardır.

(A) - Boyunlarında demir halkalar ve zincirler olduğu hâlde kaynar suda sürüklendikten sonra da ateşte yakılacak olanlar, kâfirlerdir (onlardır).

(A) - (Öyleyse) Boyunlarında demir halkalar ve zincirler olduğu hâlde kaynar suda sürüklendikten sonra da ateşte yakılacak olanlar, kitabı (Kur'ân'ı) ve elçilerimize gönderdiklerimizi yalanlayanlardır.

87- Fussilet Sûresi altıncı ve yedinci ayetler: ***De ki: "Ben de ancak sizin gibi bir insanım. Fakat bana ilâhınızın yalnızca bir tek ilâh olduğu vahyediliyor. Artık O'na yönelin ve O'ndan bağışlanma dileyin. Allah'a ortak koşanların vay hâline!" Onlar zekâtı vermeyen kimselerdir. Onlar ahireti de inkâr ederler.***

(E) - Allah'a ortak koşan hiçbiri zekât veren değildir.

(I) - Bazı insanlar, Allah'a ortak koşandır.

(O) - (Öyleyse) Bazı insanlar, zekât veren değildir.

Bu ayette geçen bir başka kıyas formu da şu şekilde kurulabilir:

(E) - Allah'a ortak koşanların hiçbiri zekât veren değildir.

(A) - Allah'ı inkâr eden, Allah'a ortak koşmaktadır.

(E) - (Öyleyse) Allah'ı inkâr edenlerin hiçbiri zekât veren değildir.

88- Fussilet Sûresi kırk birinci ve kır ikinci ayetler: ***Kur'an kendilerine geldiğinde onu inkâr edenler mutlaka cezalarını göreceklerdir. Şüphesiz o, çok değerli ve sağlam bir kitaptır. Ona ne önünden ne de ardından batıl gelemez. O, hüküm ve hikmet sahibi, övülmeye lâyık olan Allah tarafından indirilmiştir.***

(A) - Allah tarafından indirilmiş olan ilahî kitaplar, çok değerli ve sağlam bir kitaptır.

(A) - Kur'ân-ı Kerîm, Allah tarafından indirilmiş olan ilahî kitaptır.

(A) - (Öyleyse) Kur'ân-ı Kerîm, çok değerli ve sağlam bir kitaptır.

89- Şûrâ Sûresi on sekizinci ayet: ***Kıyamete inanmayanlar, onun çabuk kopmasını isterler. İnananlar ise, ondan korkarlar ve onun gerçek olduğunu bilirler. İyi bilin ki, Kıyamet günü hakkında tartışanlar derin bir sapıklık içindedirler.***

(A) - Kıyamet günü hakkında tartışanlar, derin bir sapıklık içindedirler.

(A) - Kıyamete inanmayanlar, onun çabuk kopmasını isteyenler, kıyamet günü hakkında tartışanlardır.

(A) - (Öyleyse) Kıyamete inanmayanlar, onun çabuk kopmasını isteyenler, derin bir sapıklık içindedirler.

90- Ahkâf Sûresi beşinci, altıncı ve yedinci ayetler: ***Kim, Allah'ı bırakıp da, kıyamet gününe kadar kendisine cevap veremeyecek şeylere tapandan daha sapıktır? Oysa onlar, bunların tapınmalarından habersizdirler. İnsanlar (kıyamet günü) toplandığında, o taptıkları kendilerine düşman oluverir, onların ibâdetlerini de inkâr ederler. Âyetlerimiz onlara açıkça okunduğu zaman, o küfredenler kendilerine geldiğinde Hak (kitap Kur'an) için, düşünmeden "Bu, apaçık bir büyüdür" dediler.***

(A) - Allah'ı bırakıp da, kıyamet gününe kadar kendisine cevap veremeyecek şeylere tapan daha sapıktır.

(A) - Küfredenler, Allah'ı bırakıp da, kıyamet gününe kadar kendisine cevap veremeyecek şeylere tapmaktadırlar.

(A) - (Öyleyse) Küfredenler, daha sapıktır.

91- Muhammed Sûresi dördüncü, beşinci ve altıncı ayetler: ***(Savaşta) inkâr edenlerle karşılaştığınız zaman boyunlarını vurun. Nihayet onları çökertip etkisiz hâle getirdiğinizde bağı sıkı bağlayın (sağ kalanlarını esir alın). Artık bundan sonra (esirleri) ya karşılıksız ya da fidye karşılığı salıverin. Savaş sona erinceye kadar hüküm budur. Eğer Allah dileseydi, onlardan öç alırdı. Fakat sizi birbirinizle denemek için böyle yapıyor. Allah yolunda öldürülenlere gelince, Allah onların amellerini asla boşa çıkarmayacaktır. Onları doğruya ve güzele erdirecek ve durumlarını düzeltecektir. Onları, kendilerine tanıttığı cennete koyacaktır.***

(A) - Allah yolunda öldürülenlerin amelleri asla boşa çıkmayacak ve cennete gideceklerdir.

(A) - Şehitler, Allah yolunda öldürülenlerdir.

(A) - (Öyleyse) Şehitlerin amelleri asla boşa çıkmayacak ve cennete gideceklerdir.

92- Hucurât Sûresi onuncu ayet: ***Mü'minler ancak kardeştirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin. Allah'a karşı gelmekten sakının ki size merhamet edilsin.***

(E) - Hiçbir mü'min, kâfir değildir.

(A) - Her arası düzeltilen kardeş, mü'mindir.

(E) - (Öyleyse) Hiçbir arası düzeltilen kardeş, kâfir değildir.

93- Hucurât Sûresi on beşinci ayet: ***İman edenler ancak, Allah'a ve Peygamberine inanan, sonra şüpheye düşmeyen, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenlerdir. İşte onlar doğru kimselerin ta kendileridir.***

(A) - Allah'a ve peygamberine inanan, sonra şüpheye düşmeyen, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler, doğru kimselerdir.

(A) - İman edenler, Allah'a ve peygamberine inanan, sonra şüpheye düşmeyen, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenlerdir.

(A) - (Öyleyse) İman edenler, doğru kimselerdir.

94- Kâf Sûresi beşinci ayet: ***Hatta gerçek kendilerine gelince onu yalanladılar. Artık onlar kararsız bir hâldedirler.***

(A) - Kendilerine gelen gerçeği yalanlayanlar, kararsız bir hâldedirler.

(A) - Kâfirler, kendilerine gelen gerçeği yalanlamaktadırlar.

(A) - (Öyleyse) Kâfirler, kararsız bir hâldedirler.

95- Kâf Sûresi on altıncı ayet: ***Andolsun, insanı biz yarattık ve nefsinin ona verdiği vesveseyi de biz biliriz. Çünkü biz, ona şah damarından daha yakınız.***

(A) - İnsanı yaratan, insana şah damarından daha yakındır.

(A) - Allah, insanı yaratandır.

(A) - (Öyleyse) Allah, insana şah damarından daha yakındır.

96- Necm Sûresi birinci ve ikinci ayetler: ***Battığı zaman yıldıza andolsun ki, arkadaşınız (Muhammed haktan) sapmadı ve azmadı.***

(E) - Hiçbir peygamber, sapmış ve azmış değildir.

(A) - Hz. Muhammed, peygamberdir.

(E) - (Öyleyse) Hz. Muhammed, sapmış ve azmış değildir.

97- Necm Sûresi üçüncü ayet: ***O, nefis arzusu ile konuşmaz.***

(E) - Hiçbir peygamber, nefis arzusu ile konuşan değildir.

(A) - Hz. Muhammed, peygamberdir.

(E) - (Öyleyse) Hz. Muhammed, nefis arzusu ile konuşan değildir.

98- Necm Sûresi otuz sekizinci ayet: ***Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü yüklenmez.***

(E) - Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü yüklenen değildir.

(A) - Her putperest, günahkârdır.

(E) - (Öyleyse) Hiçbir putperest, başkasının günah yükünü yüklenen değildir.

99- Hadîd Sûresi, Haşr Sûresi ve Saff Sûresi birinci ayet: ***Göklerdeki ve yerdeki her şey Allah'ı tespih etmektedir. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.***

(A) - Göklerdeki ve yerdeki her şey Allah'ı tespih etmektedir.

(A) - Mü'min, göklerdeki ve yerdeki her şeyden biridir.

(A) - (Öyleyse) Mü'min, Allah'ı tespih etmektedir.

100- Hadîd Sûresi on sekizinci ayet: ***Şüphesiz ki sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar ve Allah'a güzel bir borç verenler var ya, (verdikleri) onlara kat kat ödenir. Ayrıca onlara çok değerli bir mükâfat da vardır.***

(A) - Her sadaka veren erkeklere değerli bir mükâfat vardır.

(I) - Bazı zekât veren mü'minler, sadaka veren erkeklerdir.

(I) - (Öyleyse) Bazı zekât veren mü'minlere değerli bir mükâfat vardır.

101- Mücâdele Sûresi birinci ayet: ***Allah, kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyette bulunan kadının sözünü işitmiştir. Allah, sizin sürdürdüğünüz konuşmayı (zaten) işitmekteydi. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.***

(A) - Her insanın sözünü Allah işitmektedir.

(A) - Kocası hakkında peygamberle tartışan ve Allah'a şikâyette bulunan kadın insandır.

(A) - (Öyleyse) Kocası hakkında peygamberle tartışan ve Allah'a şikâyette bulunan kadının sözünü Allah işitmektedir.

102- Mücâdele Sûresi yirminci ayet: ***Allah'a ve peygamberine düşman olanlar var ya, işte onlar en aşağı kimselerin arasındadırlar.***

(A) - Allah'a ve peygamberine düşman olanlar, en aşağı kimselerin arasındadırlar.

(A) - Kâfirler, Allah'a ve peygamberine düşman olanlardandır.

(A) - (Öyleyse) Kâfirler, en aşağı kimselerin arasındadırlar.

103- Mümtehine Sûresi sekizinci ayet: ***Allah, sizi, din konusunda sizinle savaşmamış, sizi yurtlarınızdan da çıkarmamış kimselere iyilik etmekten, onlara âdil davranmaktan men etmez. Şüphesiz Allah, âdil davrananları sever.***

(A) - Din konusunda sizinle savaşmamış, sizi yurtlarınızdan da çıkarmamış kimselere iyilik etmekten, onlara âdil davranmaktan Allah men etmez.

(I) - Bazı insanlar, din konusunda sizinle savaşmamış, sizi yurtlarınızdan da çıkarmamış kimselerdir.

(I) - (Öyleyse) Bazı insanlara iyilik etmekten, onlara âdil davranmaktan Allah men etmez.

104- Cum'a Sûresi ikinci ayet: ***O, ümmîlere, içlerinden, kendilerine âyetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderendir. Hâlbuki onlar, bundan önce apaçık bir sapıklık içinde idiler.***

(A) - Allah'ın âyetlerini okuyan, insanları temizleyen, insanlara kitabı ve hikmeti öğreten, peygamberi Allah gönderir.

(I) - Bazı insanlar, Allah'ın âyetlerini okuyan, insanları temizleyen, insanlara kitabı ve hikmeti öğretendir.

(I) - (Öyleyse) Bazı insanları peygamber olarak Allah gönderir.

105- Münâfikûn Sûresi üçüncü ayet: ***Bu, onların önce iman edip sonra inkâr etmeleri, bu yüzden de kalplerine mühür vurulması sebebiyledir. Artık onlar anlamazlar.***

(A) - Önce iman edip sonra inkâr edenlerin kalplerine mühür vurulur ve artık onlar anlamazlar.

(A) - Münafıklar, önce iman edip sonra inkâr edenlerdir.

(A) - (Öyleyse) Münafıkların kalplerine mühür vurulur ve artık onlar anlamazlar.

106- Tahrîm Sûresi sekizinci ayet: ***Ey iman edenler! Allah'a içtenlikle tövbe edin. Umulur ki, Rabbiniz sizin kötülüklerinizi örter, peygamberi ve onunla birlikte iman edenleri utandırmayacağı günde Allah sizi, içlerinden ırmaklar akan cennetlere sokar. Onların nurları önlerinden ve sağlarından aydınlatır, gider. "Ey Rabbimiz! Nûrumuzu bizim için tamamla, bizi bağışla; çünkü senin her şeye hakkıyla gücün yeter" derler.***

(A) - Allah'a içtenlikle tövbe edenlerin kötülüklerini Allah örter ve onları içinden ırmaklar akan cennetlere sokar.

(A) - Allah'a iman edenler, Allah'a içtenlikle tövbe edenlerdir.

(A) - (Öyleyse) Allah'a iman edenlerin kötülüklerini Allah örter ve onları içinden ırmaklar akan cennetlere sokar.

107- Tahrîm Sûresi onuncu ayet: ***Allah, inkâr edenlere, Nûh'un karısı ile Lût'un karısını örnek gösterdi. Bu ikisi, kullarımızdan iki salih kişinin nikâhları altında bulunuyorlardı. Derken onlara hainlik ettiler de kocaları, Allah'ın azabından hiçbir şeyi onlardan savamadı. Onlara, "Haydi, ateşe girenlerle beraber siz de girin!" denildi.***

(E) - Hiçbir kâfir, Allah'ı tasdik eden değildir (inkâr edendir).

(I) - Bazı kadınlar (Nûh'un karısı ile Lût'un karısı), kâfirdir.

(O) - (Öyleyse) Bazı kadınlar (Nûh'un karısı ile Lût'un karısı), Allah'ı tasdik eden değildir (inkâr edendir).

108- Tahrîm Sûresi on birinci ayet: ***Allah, iman edenlere ise, Firavun'un karısını örnek gösterdi. Hani o, "Rabbim! Bana katında, cennette bir ev yap. Beni Firavun'dan ve onun yaptığı işlerden koru ve beni zalimler topluluğundan kurtar!" demişti.***

(A) - Her Müslüman, Allah'a iman eder.

(A) - Firavun'un karısı, Müslümandır.

(A) - (Öyleyse) Firavun'un karısı, Allah'a iman eder.

109- Mülk Sûresi üçüncü ve dördüncü ayetler: ***O, yedi göğü tabaka tabaka yaratandır. Rahmân'ın yaratışında hiçbir uyumsuzluk göremezsin. Bir kere daha bak! Hiçbir çatlak (ve düzensizlik) görüyor musun? Sonra tekrar tekrar bak; bakışların (aradığı çatlak ve düzensizliği bulamayıp) âciz ve bitkin hâlde sana dönecektir.***

(A) - Allah'ın yaratışında her şey düzenlidir (hiçbir uyumsuzluk göremezsin).

(A) - Yedi göğü Allah yarattı.

(A) - (Öyleyse) Yedi gökte her şey düzenlidir (hiçbir uyumsuzluk göremezsin).

110- Kalem Sûresi ikinci, üçüncü ve dördüncü ayetler: ***(Ey Muhammed) Andolsun kaleme ve satır satır yazdıklarına ki, sen Rabbinin nimeti sayesinde, bir deli değilsin. Şüphesiz sana tükenmez bir mükâfat vardır. Sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin.***

(A) - Her peygamber, elbette yüce bir ahlâk üzeredir.

(A) - Sen (Hz. Muhammed) peygambersin.

(A) - (Öyleyse) Sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin.

111- Hâkka Sûresi birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı ayetler: ***Gerçekleşecek olan kıyamet! Nedir o gerçekleşecek olan kıyamet? Bilir misin gelecek olan kıyamet nedir? Semûd ve Âd kavimleri, yüreklerini hoplatacak olan büyük felaketi (Kıyameti) yalanladılar. Semûd kavmi korkunç bir sarsıntı ile helâk edildi. Âd kavmine gelince, onlar da uğultulu ve dondurucu şiddetli bir rüzgârla helâk edildi.***

(A) - Kıyameti yalanlayanlar, helak olmuştur.

(I) - Bazı kavimler (Semûd ve Âd kavimleri gibi), kıyameti yalanladılar.

(I) - (Öyleyse) Bazı kavimler (Semûd ve Âd kavimleri gibi), helak olmuştur.

112- Me'âric Sûresi yirmi ikinci, yirmi üçüncü, yirmi dördüncü ve yirmi beşinci ayetler: ***Ancak, namaz kılanlar başka. Onlar, namazlarına devam eden kimselerdir. Onlar, mallarında; isteyenler ve (isteyemeyip) mahrum kalanlar için belli bir hak bulunan kimselerdir.***

(A) - Namaz kılanlar, namazlarına devam eden, mallarında; isteyenler ve isteyemeyip mahrum kalanlar için belli bir hak bulunan kimselerdir.

(A) - Mü'minler, namaz kılarlar.

(A) - (Öyleyse) Mü'minler, namazlarına devam eden, mallarında; isteyenler ve isteyemeyip mahrum kalanlar için belli bir hak bulunan kimselerdir.

113- Nûh Sûresi ikinci ayet: ***Nûh, şöyle dedi: "Ey kavmim! Şüphesiz, ben sizin için apaçık bir uyarıcıyım."***

(A) - Her peygamber, insanlar için apaçık bir uyarıcıdır.

(A) - Hz. Nûh, peygamberdir.

(A) - (Öyleyse) Nûh, insanlar için apaçık bir uyarıcıdır.

114- Müzzemmil Sûresi dokuzuncu ayet: ***O, doğunun da batının da Rabbidir. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Öyle ise O'nu vekil edin.***

(A) - Doğunun da batının da Rabbi olan vekil edinilir.

(A) - Allah, doğunun da batının da Rabbidir.

(A) - (Öyleyse) Allah, vekil edinilir.

115- İnsân Sûresi ikinci ayet: ***Şüphesiz biz insanı, karışım hâlindeki az bir sudan (meniden) yarattık ve onu imtihan edeceğiz. Bu sebeple onu işitir ve görür kıldık.***

(A) - İmtihan edilecek her varlığı Allah işitir ve görür bir şekilde yaratır.

(A) - Her insan, imtihan edilecek varlıktır.

(A)- (Öyleyse) Her insanı, Allah işitir ve görür bir şekilde yarattı.

116- Mürselât Sûresi on beşinci, on altıncı, on yedinci, on sekizinci ve on dokuzuncu ayetler: ***O gün vay yalanlayanların hâline! Biz öncekileri helâk etmedik mi? Sonra arkadan gelenleri de onların peşine takacağız. Biz suçlulara işte böyle yaparız. O gün vay yalanlayanların hâline!***

(A) - Suçluları Allah helâk etmiştir.

(A) - Yalanlayanlar, suçludur.

(A) - (Öyleyse) Yalanlayanları Allah helâk etmiştir.

117- Nebe' Sûresi yirmi birinci, yirmi ikinci, yirmi üçüncü, yirmi dördüncü, yirmi beşinci ve yirmi altıncı ayetler: ***Şüphesiz cehennem, bir gözetleme yeridir; azgınlar için, içinde çağlar boyu kalacakları bir dönüş yeridir. Orada ne bir serinlik ve ne de içecek bir şey tadacaklar! Ancak, uygun bir ceza olarak kaynar su ve irin içecekler.***

(A) - Cehennemlikler, cehennemde çağlar boyu kalacaklardır.

(A) - Azgınlar, cehennemliktir.

(A) - (Öyleyse) Azgınlar, cehennemde çağlar boyu kalacaklardır.

Bu ayetlerde geçen bir başka kıyas formu da şu şekilde kurulabilir:

(A) - Cehennemlikler, cehennemde ne bir serinlik ve ne de içecek bir şey tadacaklar.

(A) - Azgınlar, cehennemliktir.

(A) - (Öyleyse) Azgınlar, cehennemde ne bir serinlik ve ne de içecek bir şey tadacaklar.

Bu ayetlerde geçen bir başka kıyas formu da şu şekilde kurulabilir:

(A) - Cehennemlikler, cehennemde kaynar su ve irin içeceklerdir.

(A) - Azgınlar, cehennemliktir.

(A) - (Öyleyse) Azgınlar, cehennemde kaynar su ve irin içeceklerdir.

118- Nâzi'ât Sûresi on yedinci, on sekizinci, on dokuzuncu, yirminci ve yirmi birinci ayetler: ***"Haydi Firavun'a git! Çünkü o azmıştır." "Ona de ki: İster misin (küfür ve isyanından) temizlenesin? Seni Rabbine ileteyim de O'na karşı derinden saygı duyup korkasın!" Derken Mûsâ ona en büyük mucizeyi gösterdi. Fakat o, Mûsâ'yı yalanladı ve ona karşı koydu.***

(E) - Hiçbir kâfir, mucize gösteren peygambere inanmaz (inanan değildir).

(A) - Firavun, kâfirdir.

(A) - (Öyleyse) Firavun, mucize gösteren peygambere inanmaz (inanan değildir).

119- Tekvîr Sûresi on dokuzuncu, yirminci ve yirmi birinci ayetler: ***O (Kur'an), şüphesiz değerli, güçlü ve Arş'ın sahibi katında itibarlı, orada (meleklerce) itaat edilen, güvenilir bir elçinin (Cebrail'in) getirdiği sözdür.***

(A) - İlahî kitaplar, şüphesiz değerli, güçlü ve Arş'ın sahibi katında itibarlı, orada (meleklerce) itaat edilen, güvenilir bir elçinin (Cebrail'in) getirdiği sözdür.

(A) - Kur'ân-ı Kerîm, ilahî kitaptır.

(A) - (Öyleyse) Kur'ân-ı Kerîm, şüphesiz değerli, güçlü ve Arş'ın sahibi katında itibarlı, orada (meleklerce) itaat edilen, güvenilir bir elçinin (Cebrail'in) getirdiği sözdür.

120- Tekvîr Sûresi yirmi beşinci ayet: ***Kur'an, kovulmuş şeytanın sözü değildir.***

(E) – Hiçbir ilahî kitap, kovulmuş şeytanın sözü değildir.

(A) - Kur'ân-ı Kerîm, ilahî kitaptır.

(E) - (Öyleyse) Kur'ân-ı Kerîm, kovulmuş şeytanın sözü değildir.

121- İnfitâr Sûresi on üçüncü ayet: ***Şüphesiz, iyiler Naîm cennetindedirler.***

(A) - Her iyi insan, Naîm cennetindedir.

(A) - Her mü'min, iyi insandır.

(A) - (Öyleyse) Her mü'min, Naîm cennetindedir.

122- İnfitâr Sûresi on dördüncü ayet: ***Şüphesiz, günahkârlar da cehennemdedirler.***

(A) - Her günahkâr, cehennemdedir.

(A) - Her kâfir, günahkârdır.

(A) - (Öyleyse) Her kâfir, cehennemdedir.

123- Bürûc Sûresi onuncu ayet: ***Şüphesiz mü'min erkeklerle mü'min kadınlara işkence edip, sonra da tövbe etmeyenlere; cehennem azabı ve yangın azabı vardır.***

(A) - Mü'min erkeklerle mü'min kadınlara işkence edip, sonra da tövbe etmeyenlere; cehennem azabı ve yangın azabı vardır.

(A) - Kâfirler, mü'min erkeklerle mü'min kadınlara işkence edip, sonra da tövbe etmeyenlerdir.

(A) - (Öyleyse) Kâfirlere, cehennem azabı ve yangın azabı vardır.

124- Târık Sûresi on üçüncü ayet: ***Şüphesiz o Kur'an, hak ile batılı ayırd eden bir sözdür.***

(A) - İlahî kitaplar, hak ile batılı ayırd eden bir sözdür.

(A) - Kur'ân, ilahî kitaptır.

(A) - (Öyleyse) Kur'ân, hak ile batılı ayırd eden bir sözdür.

125- Târık Sûresi on dördüncü ayet: ***O, boş bir söz değildir.***

(E) - Hiçbir ilahî kitap, boş söz değildir.

(A) - Kur'ân, ilahî kitaptır.

(E) - (Öyleyse) Kur'ân, boş söz değildir.

126- A'lâ Sûresi ikinci ayet: ***O, yaratıp şekillendiren, âhenk veren ve düzene koyandır.***

(A) - İlah olan yaratıp şekillendiren, âhenk veren ve düzene koyandır.

(A) - Allah, ilahtır.

(A) - (Öyleyse) Allah, yaratıp şekillendiren, âhenk veren ve düzene koyandır.

127- Ğâşiye Sûresi ikinci, üçüncü ve dördüncü ayetler: ***O gün birtakım yüzler vardır ki zillete bürünmüşlerdir. Çalışmış, (boşa) yorulmuşlardır. Kızgın ateşe girerler.***

(A) - Her kıyamet günü zillete bürünmüş olanlar, ateşe girerler.

(A) - Her kâfir, kıyamet günü zillete bürünmüştür.

(A) - (Öyleyse) Her kâfir, ateşe girer.

128- Fecr Sûresi altıncı, yedinci, sekizinci, dokuzuncu, onuncu, on birinci, on ikinci ve on üçüncü ayetler: ***(Ey Muhammed!) Rabbinin, (Hûd'un kavmi) Âd'e, şehirler içinde benzeri kurulmamış olan, sütunlarla dolu İrem'e, vadide kayaları oyan (Salih'in kavmi) Semûd'a, kazıklar sahibi Firavun'a ne yaptığını görmedin mi? Bunlar şehirlerde azgınlık eden ve oralarda pek çok bozgunculuk çıkaran kimselerdi. Bu yüzden Rabbin onların üzerine azap kamçısı yağdırdı.***

(A) - Şehirlerde azgınlık eden ve oralarda pek çok bozgunculuk çıkaran kimselere, Allah azap etmiştir.

(I) - Bazı kimseler (Âd, Semûd, Firavun gibi), şehirlerde azgınlık eden ve oralarda pek çok bozgunculuk çıkaran kimselerdir.

(I) - (Öyleyse) Bazı kimselere (Âd, Semûd, Firavun gibi), Allah azap etmiştir.

129- Beled Sûresi on yedinci ve on sekizinci ayetler: ***Sonra da iman edenlerden olup birbirine sabrı tavsiye edenlerden, birbirine merhameti tavsiye edenlerden olanlar var ya, işte onlar Ahiret mutluluğuna erenlerdir.***

(A) - İman edenlerden olup birbirine sabrı tavsiye eden ve birbirine merhameti tavsiye eden kimseler, Ahiret mutluluğuna ermektedir.

(A) - Her mü'min, iman edenlerden olup birbirine sabrı tavsiye eden ve birbirine merhameti tavsiye eden kimselerdir.

(A) - (Öyleyse) Her mü'min, Ahiret mutluluğuna ermektedir.

130- Şems Sûresi on üçüncü ve on dördüncü ayetler: ***Allah'ın Resûlü de onlara şöyle demişti: "Allah'ın devesini ve onun su içme hakkını koruyun." Fakat onlar, onu yalanladılar ve deveyi boğazladılar. Bunun üzerine Rableri, suçlarından dolayı onları helâk etti ve kendilerini yerle bir etti.***

(A) - Allah'ın Resûlü'nü yalanlayanları ve Allah'ın devesini kesenleri Allah helak etti.

(A) - Onlar (Semûd kavmi), onu (Allah'ın Resûlü'nü) yalanladılar ve deveyi (Allah'ın devesini) kestiler.

(A) - (Öyleyse) Onları (Semûd kavmini) Allah helâk etti.

131- Duhâ Sûresi üçüncü ayet: ***Rabbin seni terk etmedi, sana darılmadı da.***

(A) - Peygamberlere Allah darılmaz.

(A) - Hz. Muhammed, peygamberdir.

(A) - (Öyleyse) Hz. Muhammed'e (Sana) Allah darılmaz.

132- Tîn Sûresi altıncı ayet: ***Ancak, iman edip salih ameller işleyenler başka. Onlar için devamlı bir mükâfat vardır.***

(A) - İman edip salih ameller işleyen kimseler için devamlı bir mükâfat vardır.

(A) - Mü'minler, iman edip salih amel işleyen kimselerdir.

(A) - (Öyleyse) Mü'minler için devamlı bir mükâfat vardır.

133- Alâk Sûresi sekizinci ayet: ***Şüphesiz dönüş ancak Rabbinedir.***

(A) - İnsanı yaratan Allah, Rabdır.

(A) - İnsanın dönüşü onu yaratan Allah'adır.

(A) - (Öyleyse) İnsanın dönüşü Rabbinedir..

134- Kadr Sûresi birinci ayet: ***Şüphesiz, biz onu (Kur'an'ı) Kadir gecesinde indirdik.***

(A) - Son ilahî kitabı Allah Kadir gecesinde indirmiştir.

(A) - Kur'ân, son ilahî kitaptır.

(A) - (Öyleyse) Kur'ân'ı Allah Kadir gecesinde indirmiştir.

135- Kadr Sûresi birinci, ikinci ve üçüncü ayetler: ***Şüphesiz, biz onu (Kur'an'ı) Kadir gecesinde indirdik. Bilir misin nedir Kadir gecesi? Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır.***

(A) - Kur'ân'ın inmeye başladığı an, bin aydan daha hayırlıdır.

(A) - Kadir gecesi, Kur'ân'ın inmeye başladığı andır.

(A) - (Öyleyse) Kadir gecesi, bin aydan daha hayırlıdır.

136- Beyyine Sûresi altıncı ayet: ***Şüphesiz, inkâr eden kitap ehli ile Allah'a ortak koşanlar, içinde ebedî kalmak üzere cehennem ateşindedirler. İşte onlar insanların en kötüsüdürler.***

(A) - İçinde ebedî kalmak üzere cehennem ateşinde olanlar, insanların en kötüsüdürler.

(A) - İnkâr eden kitap ehli ile Allah'a ortak koşanlar, içinde ebedî kalmak üzere cehennem ateşindedirler.

(A) - (Öyleyse) İnkâr eden kitap ehli ile Allah'a ortak koşanlar, insanların en kötüsüdürler.

137- Beyyine Sûresi yedinci ayet: ***Şüphesiz, iman edip, salih ameller işleyenler var ya; işte onlar insanların en hayırlısıdırlar.***

(A) - İman edip, salih ameller işleyenler, insanların en hayırlısıdırlar.

(A) - Mü'minler, iman edip salih amel işleyenlerdir.

(A) - (Öyleyse) Mü'minler, insanların en hayırlısıdırlar.

138- Zilzâl Sûresi altıncı ayet: ***O gün insanlar amellerinin kendilerine gösterilmesi için bölük bölük kabirlerinden çıkacaklardır.***

(A) - İnsanlar, kıyamet günü amellerinin kendilerine gösterilmesi için bölük bölük kabirlerinden çıkacaklardır.

(I) - Bazı canlılar, insandır.

(I) - (Öyleyse) Bazı canlılar, kıyamet günü amellerinin kendilerine gösterilmesi için bölük bölük kabirlerinden çıkacaklardır.

139- Asr Sûresi birinci, ikinci ve üçüncü ayetler: ***Andolsun zamana ki, insan gerçekten ziyan içindedir. Ancak, iman edip de sâlih ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler, birbirlerine sabrı tavsiye edenler başka (Onlar ziyanda değillerdir).***

(E) - Hiçbir iman edip de sâlih ameller işleyen, birbirlerine hakkı tavsiye eden, birbirlerine sabrı tavsiye eden kimse ziyanda değildir.

(I) - Bazı insanlar, iman edip de sâlih ameller işleyen, birbirlerine hakkı tavsiye eden, birbirlerine sabrı tavsiye eden kimselerdir.

(O) - (Öyleyse) Bazı insanlar, ziyanda değildir.

140- Hümeze Sûresi birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci ayetler: ***Mal toplayan ve onu durmadan sayan,***

insanları arkadan çekiştiren, kaş göz işaretiyle alay eden her kişinin vay hâline! O, malının, kendisini ebedîleştirdiğini sanır. Hayır! Andolsun ki o, Hutâme'ye atılacaktır. Bilir misin nedir Hutame? O, Allah'ın, yüreklere işleyen tutuşturulmuş ateşidir.

(A) - Arkadan çekiştiren, ayıp kusur arayan, servet toplamış ve onu sayıp durmuş olan herkes Hutâme'ye (ateşe) atılacaktır.

(I) - Bazı insanlar arkadan çekiştiren, ayıp kusur arayan, servet toplamış ve onu sayıp durmuş kimselerdir.

(I) - (Öyleyse) Bazı insanlar, Hutâme'ye (ateşe) atılacaktır.

141- Fîl Sûresi birinci ve ikinci ayetler: ***Rabbinin, fil sahiplerine (bir fille desteklenmiş orduya) ne yaptığını görmedin mi? Onların tuzaklarını boşa çıkarmadı mı?***

(A) - Allah'ı inkâr edenlerin tuzakları boşa çıkmıştır.

(A) - Fil sahipleri Allah'ı inkâr edenlerdir.

(A) - (Öyleyse) Fil sahiplerinin tuzakları boşa çıkmıştır.

142- Kureyş Sûresi birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü ayetler: ***Kureyş'i ısındırıp alıştırdığı; onları kışın (Yemen'e) ve yazın (Şam'a) yaptıkları yolculuğa ısındırıp alıştırdığı için, Kureyş de, kendilerini besleyip açlıklarını gideren ve onları korkudan emin kılan bu evin (Kâbe'nin) Rabbine kulluk etsin.***

(A) - Allah'a kulluk edilir.

(A) - İnsanları besleyip açlıklarını gideren ve onları korkudan emin kılan bu evin (Kâbe'nin) Rabbi Allah'tır.

(A) - (Öyleyse) İnsanları besleyip açlıklarını gideren ve onları korkudan emin kılan bu evin (Kâbe'nin) Rabbine kulluk edilir.

143- Mâ'ûn Sûresi dördüncü, beşinci ve altıncı ayetler: ***Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki, Onlar namazlarını ciddiye almazlar. Onlar (namazlarıyla) gösteriş yaparlar.***

(A) - Namazlarıyla gösteriş yapanlara yazık olacaktır.

(A) - Namazlarını ciddiye almayanlar, namazlarıyla gösteriş yaparlar.

(A) - (Öyleyse) Namazlarını ciddiye almayanlara yazık olacaktır.

144- Kevser Sûresi ikinci ayet: ***O hâlde, Rabbin için namaz kıl, kurban kes.***

(A) - İnsanların Rabbi için namaz kılınır ve kurban kesilir.

(A) - Allah, insanların Rabbidir.

(A) - (Öyleyse) Allah için namaz kılınır ve kurban kesilir.

145- Kâfirûn Sûresi birinci ve ikinci ayetler: ***De ki: "Ey Kâfirler!" "Ben sizin kulluk ettiklerinize kulluk etmem."***

(A) - Peygamber kâfirlerin kulluk ettiklerine kulluk etmez.

(A) - Hz. Muhammed, peygamberdir.

(A) - (Öyleyse) Hz. Muhammed, kâfirlerin kulluk ettiklerine kulluk etmez.

146- İhlâs Sûresi birinci ayet: ***De ki: "O, Allah'tır, bir tektir."***

(A) - Rab olan, tektir.

(A) - Allah, Rabdir.

(A) - (Öyleyse) Allah, Tektir.

147- Nâs Sûresi birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı ayetler: ***De ki: "Cinlerden ve insanlardan; insanların kalplerine vesvese veren sinsi vesvesecinin kötülüğünden, insanların Rabbine, insanların Melik'ine, insanların İlâh'ına sığınırım."***

(A) - İnsanların Rabbi, insanların Melik'i ve insanların İlâh'ı, Allah'tır.

(A) - Cinlerden ve insanlardan; insanların kalplerine vesvese veren sinsi vesvesecinin kötülüğünden sığınmak, İnsanların Rabbine, insanların Melik'ine ve insanların İlâh'ına olur.

(A) - (Öyleyse) Cinlerden ve insanlardan; insanların kalplerine vesvese veren sinsi vesvesecinin kötülüğünden sığınmak, Allah'a olur.

1.1.2. Kur'ân-ı Kerîm'de İkinci Şekle Örnekler

İkinci şekilde O.T., hem büyük öncülde hem de küçük öncülde yüklem olarak bulunmaktadır. İkinci şeklin iki kuralı vardır. Bunlar:

1) İki önermeden birinin olumsuz olması gerekir.
2) Büyük önerme tümel olmalıdır.

İkinci şeklin dört modu vardır. Bunlar: AEE AOO EAE EIO şeklindedir.

Gazzâlî'ye göre ikinci şekil de Hz. İbrahim'in ölçüsüdür.[155] Bu şekle örnek olarak Gazzâlî şu örnekleri vermektedir:

En'âm Sûresi yetmiş altıncı ayet: **Üzerine gece karanlığı basınca, bir yıldız gördü. "İşte Rabbim!" dedi. Yıldız batınca da, "Ben öyle batanları sevmem" dedi.**

[155] Ebû Hâmid b. Muhammed Gazzâlî, *El-Kıstâsü'l-Müstakîm,* 25.

"Ay battı.
Oysa ilâh, batan değildir.
O halde ay, ilâh değildir."[156]

Mâide Sûresi on sekizinci ayet: **(Bir de) yahudiler ve hıristiyanlar, "Biz Allah'ın oğulları ve sevgili kullarıyız" dediler. De ki: "Öyleyse (Allah) size neden günahlarınız sebebiyle azap ediyor? Hayır, siz de O'nun yarattıklarından bir beşersiniz." (Allah) dilediğini bağışlar, dilediğine azap eder. Göklerin, yerin ve bunların arasında bulunanların da hükümranlığı Allah'ındır. Dönüş de ancak O'nadır.**

"- Oğullar, azap edilmezler.
- Siz ise, azap ediliyorsunuz.
- O halde siz, (Allah'a) *oğullar değilsiniz."*[157]

Cum'a Sûresi altıncı ve yedinci ayetler: ***De ki: "Ey Yahudi akidesini benimseyenler! Bütün insanlar değil de, yalnız kendinizin Allah'ın dostları olduğunu iddia ediyorsanız, (bunda da) samimi iseniz haydi ölümü isteyin!" Ama onlar, daha evvel yaptıklarından dolayı asla ölümü istemezler. Allah, zalimleri hakkıyla bilir.***

"- Her dost, dostuna kavuşmayı arzular.
- Yahudiler, Allah'a kavuşmayı arzulamamaktadırlar.
- O halde Yahudiler Allah'ın dostu değildir."[158]

Rosalind Ward Gwynne de ikinci şekle şu örneklere yer vermektedir:

---

[156] Ebû Hâmid b. Muhammed Gazzâlî, *El-Kıstâsü'l-Müstakîm,* 74.
[157] Ebû Hâmid b. Muhammed Gazzâlî, *El-Kıstâsü'l-Müstakîm,* 78.
[158] Ebû Hâmid b. Muhammed Gazzâlî, *El-Kıstâsü'l-Müstakîm,* 78-80.

A'râf Sûresi yetmiş üçüncü, yetmiş dördüncü ve yetmiş beşinci ayetler: ***Semûd kavmine de kardeşleri Salih'i Peygamber olarak gönderdik. Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin için O'ndan başka bir ilâh yoktur. Gerçekten size Rabbinizden (benim peygamber olduğumu gösterecek) açık bir delil geldi. İşte size bir mucize olarak Allah'ın şu devesi. Bırakın onu da Allah'ın mülkünde yesin, içsin. Sakın ona bir kötülük etmeyin. Yoksa sizi elem dolu bir azap yakalar." "Hatırlayın ki Allah Âd kavminden sonra, sizi onların yerine getirdi ve sizi yeryüzünde yerleştirdi. Yerin ovalarında köşkler kuruyor, dağları oyup evler yapıyorsunuz. Artık Allah'ın nimetlerini anın da yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın." Kavminin büyüklük taslayan ileri gelenleri, küçük görülüp ezilen inanmışlara, "Siz, Salih'in, Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamber olduğunu (sahiden) biliyor musunuz?" dediler. Onlar da, "Biz şüphesiz onunla gönderilene inananlarız" dediler.***

"Her elçi gerçeği söyler. (A)
Gerçeği söyleyen herkes vaat ettiklerini getirir. (A)
Sen, söz verdiğini yerine getiremezsin. (E)
Bu nedenle, bir elçi ya da gerçeği söyleyen değilsiniz. (E)"[159]

"Gerçeği söyleyen herkes vaat ettiklerini getirir. (A)
Sen, Salih, söz verdiğini yerine getiremezsin. (E)
Bu nedenle, bir hakikat anlatıcısı değilsiniz. (E)"[160]

"Her elçi doğru söyler. (A)
Doğruyu söylemiyorsun. (E)
Bu nedenle sen bir elçi değilsin. (E)"[161]

---

[159] Rosalind Ward Gwynne, *Logic, Rhetoric and Legal Reasoning in the Qur'ān -God's Arguments-*, 165.
[160] Rosalind Ward Gwynne, *Logic, Rhetoric and Legal Reasoning in the Qur'ān -God's Arguments-*, 165.

En'âm Sûresi yüz birinci ayet: ***O, gökleri ve yeri örnekleri yokken yaratandır. O'nun bir eşi olmadığı hâlde, nasıl bir çocuğu olabilir? Hâlbuki her şeyi O yarattı. O, her şeyi hakkıyla bilendir.***

"[Oğlu olan herkesin eşi vardır.] (A)
Tanrı'nın eşi yoktur. (E)
Bu nedenle Tanrı'nın oğlu yoktur. (E)"[162]

Nahl Sûresi yirminci ayet: ***Allah'ı bırakıp da taptıkları şeyler, yaratılmış olduklarına göre hiçbir şey yaratamazlar.***

"Tanrı bir yaratıcıdır. (A)
Hiçbir put yaratıcı değildir. (E)
[Bu nedenle hiçbir put Tanrı değildir.] (E)"[163]

Rosalind Ward Gwynne, ikinci şekle eserinde dört örnek daha vermektedir.[164] Yüklemli kesin kıyaslardan ikinci şekle Kur'ân-ı Kerîm'den verilebilecek diğer örnekler şu şekildedir:

ÖRNEKLER

148- Yûnus Sûresi yetmiş üçüncü ayet: ***Onu yine de yalanladılar. Biz de onu ve onunla beraber gemide bulunanları kurtardık ve onları ötekilerin yerine geçirdik. Âyetlerimizi yalanlayanları da suda boğduk. Bak, uyarılan (fakat söz anlamayan)ların sonu nasıl oldu!***

---

[161] Rosalind Ward Gwynne, *Logic, Rhetoric and Legal Reasoning in the Qur'ān -God's Arguments-*, 166.
[162] Rosalind Ward Gwynne, *Logic, Rhetoric and Legal Reasoning in the Qur'ān -God's Arguments-*, 166.
[163] Rosalind Ward Gwynne, *Logic, Rhetoric and Legal Reasoning in the Qur'ān -God's Arguments-*, 166.
[164] Bk. Rosalind Ward Gwynne, *Logic, Rhetoric and Legal Reasoning in the Qur'ān -God's Arguments-*, 166-167.

(A) - Suda boğulanların hepsi Allah'ın âyetlerini yalanlayanlardır.

(E) - Hz. Nûh ve onunla beraber gemide bulunanlar, Allah'ın âyetlerini yalanlayan değildir.

(E) - (Öyleyse) Hz. Nûh ve onunla beraber gemide bulunanlar, suda boğulanlardan değildir.

149- Yûnus Sûresi yüz beşinci ve yüz altıncı ayetler: ***Yine bana şöyle emredildi: "Hakka yönelen bir kimse olarak yüzünü dîne çevir. Sakın Allah'a ortak koşanlardan olma. Allah'ı bırakıp da sana ne fayda ve ne de zarar verebilecek olan şeylere yalvarma. Eğer böyle yaparsan, şüphesiz ki sen zâlimlerden olursun."***

(A) - Her, Allah'a ortak koşan, Allah'ı bırakıp da sana ne fayda ve ne de zarar verebilecek olan şeylere yalvaran kimseler, zâlimlerdendir.

(E) - Mü'minler, zalimlerden değildir.

(E) - (Öyleyse) Mü'minler, Allah'a ortak koşan, Allah'ı bırakıp da sana ne fayda ve ne de zarar verebilecek olan şeylere yalvaran kimseler değildir.

150- Hac Sûresi otuz sekizinci ayet: ***Şüphesiz, Allah inananları savunur. Doğrusu Allah hiçbir haini, nankörü sevmez.***

(A) – Allah'ın savundukları (Allah'a) inananlardır.

(E) – Hiçbir kâfir, (Allah'a) inan değildir.

(E) - (Öyleyse) Hiçbir kâfiri Allah savunmaz (savunan değildir).

Bu ayette geçen bir başka kıyas formu da 1. şekle uygun olacak şekilde şöyle kurulabilir:

(A) – Her (Allah'a) inananı Allah savunur.

(E) – Mü'minler, (Allah'a) inanmaktadır.

(E) - (Öyleyse) Mü'minleri, Allah savunur.

151- Ankebût Sûresi altıncı ayet: ***Her kim cihad ederse, ancak kendisi için cihad etmiş olur. Şüphesiz Allah, âlemlere muhtaç değildir.***

(E) - Âlemlere muhtaç olan ilah değildir.

(A) - Allah ilahtır.

(E) - (Öyleyse) Allah, âlemlere muhtaç değildir.

152- Fâtır Sûresi yedinci ayet: ***İnkâr edenler için çetin bir azap vardır. İman edip salih ameller işleyenler için ise bir bağışlanma ve büyük bir mükâfat vardır.***

(A) - Her inkâr eden için çetin bir azap vardır.

(E) - Hiçbir mü'min için çetin azap yoktur (var değildir).

(E) - (Öyleyse) Hiçbir mü'min inkâr eden değildir.

153- Sâd Sûresi altmış beşinci ayet ***(Ey Muhammed!) De ki: "Ben ancak bir uyarıcıyım. Her şey üzerinde mutlak otorite sahibi olan bir Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur."***

(A) - Her şey üzerinde mutlak otorite sahibi olan ilahtır.

(E) - Hiçbir put ilah değildir.

(E) - (Öyleyse) Hiçbir put, her şey üzerinde mutlak otorite sahibi değildir.

154- Zümer Sûresi yirmi ikinci ayet: ***Allah'ın, göğsünü İslâm'a açtığı, böylece Rabbinden bir nur üzere bulunan kimse, kalbi imana kapalı kimse gibi midir? Allah'ın zikrine karşı kalpleri katı olanların vay hâline! İşte onlar açık bir sapıklık içindedirler.***

(A) - Açık bir sapıklık içinde olanlar, Allah'ın zikrine karşı kalpleri katı olan kimselerdir.

(E) - Hiçbir mü'minin kalbi Allah'ın zikrine karşı katı kimse değildir.

(E) - (Öyleyse) Hiçbir mü'min, açık bir sapıklık içinde değildir.

155- Zümer Sûresi yetmiş birinci ayet: ***İnkâr edenler grup grup cehenneme sevk edilirler. Cehenneme vardıklarında oranın kapıları açılır ve cehennem bekçileri onlara şöyle derler: "Size içinizden, Rabbinizin âyetlerini size okuyan ve bu gününüze kavuşacağınıza dair sizi uyaran peygamberler gelmedi mi?" Onlar da, "Evet geldi" derler. Fakat inkârcılar hakkında azap sözü gerçekleşmiştir.***

(A) - Allah'ı inkâr edenler, cehenneme sevk edilirler.

(O) - Bazı bayanlar ve erkekler, cehenneme sevk edilmezler.

(O) - (Öyleyse) Bazı bayanlar ve erkekler, Allah'ı inkâr eden değildir.

156- Zümer Sûresi yetmiş üçüncü ayet: ***Rablerine karşı gelmekten sakınanlar da grup grup cennete sevk edilirler. Cennete vardıklarında oranın kapıları açılır ve cennet bekçileri onlara şöyle der: "Size selâm olsun! Tertemiz oldunuz. Haydi ebedî kalmak üzere buraya girin."***

(A) - Rablerine karşı gelmekten sakınanlar, cennete sevk edilirler.

(O) - Bazı insanlar, cennete sevk edilmezler (edilen değildir).

(O) - (Öyleyse) Bazı insanlar, Rablerine karşı gelmekten sakınan değildir.

157- Mü'min Sûresi altıncı ayet: ***Böylece Rabbinin, inkâr edenler hakkındaki, "Onlar cehennemliklerdir" sözü gerçekleşmiş oldu."***

(A) - Her (Allah'ı) inkâr eden, cehennemliktir.

(E) - Hiçbir mü'min, cehennemlik değildir.

(E) - (Öyleyse) Hiçbir mü'min, (Allah'ı) inkâr eden değildir.

158- Fussilet Sûresi altıncı ve yedinci ayetler: ***De ki: "Ben de ancak sizin gibi bir insanım. Fakat bana ilâhınızın yalnızca bir tek ilâh olduğu vahyediliyor. Artık O'na yönelin ve O'ndan bağışlanma dileyin. Allah'a ortak koşanların vay hâline!" Onlar zekâtı vermeyen kimselerdir. Onlar ahireti de inkâr ederler.***

(A) - Her kâfir, Allah'a ortak koşmaktadır.

(E) - Hiçbir mü'min, Allah'a ortak koşan değildir.

(E) - (Öyleyse) Hiçbir mü'min, kâfir değildir.

159- Mülk Sûresi altıncı ayet: ***Rablerini inkâr edenler için cehennem azabı vardır. Ne kötü varılacak yerdir orası!***

(E) - Hiçbir mü'min cehenneme gitmez.

(A) - Her kâfir (Rablerini inkâr edenler), cehenneme gider.

(E) - (Öyleyse) Hiçbir kâfir, mü'min değildir.

Bu ayette geçen bir başka kıyas formu da 1. şekle örnek olacak şekilde şöyle kurulabilir:

(A) – Rablerini inkâr edenler için cehennem azabı vardır.

(E) – Kâfirler, Rablerini inkâr edenlerdir.

(E) - (Öyleyse) Kâfirler için cehennem azabı vardır.

Bu ayette geçen bir başka kıyas formu da 1. şekle örnek olacak şekilde şöyle kurulabilir:

(A) – Rablerini inkâr edenler için cehennem azabı vardır.

(E) – Mü'minler, Rablerini inkâr eden değildir.

(E) - (Öyleyse) Mü'minler için cehennem azabı var değildir (yoktur).

160- Müddessir Sûresi otuz dokuzuncu, kırkıncı, kırk birinci ve kırk ikinci ayetler: ***Ancak ahiret mutluluğuna eren kimseler başka. Onlar cennetlerdedirler. Birbirlerine suçlular hakkında sorular sorarlar ve dönüp onlara şöyle derler: "Sizi Sekar'a (cehenneme) ne soktu?"***

(E) - Hiçbir ahiret mutluluğuna eren kimse, cehenneme girmez.

(I) - Bazı insanlar, cehenneme girer.

(O) - (Öyleyse) Bazı insanlar, ahiret mutluluğuna eren kimse değildir.

161- Kıyâme Sûresi yirmi ikinci, yirmi üçüncü, yirmi dördüncü ve yirmi beşinci ayetler: ***O gün birtakım yüzler aydındır. Rablerine bakarlar. O gün birtakım yüzler de asıktır. Bel kemiklerini kıran bir felakete uğratılacaklarını anlarlar.***

(A) - Her (kıyamet günü) yüzleri aydın olan, mü'mindir.

(E) - Hiçbir (kıyamet günü) yüzleri asık olan, mü'min değildir.

(E) - (Öyleyse) Hiçbir (kıyamet günü) yüzleri asık olan (kıyamet günü) yüzleri aydın olan değildir.

162- Ğâşiye Sûresi ikinci, üçüncü ve dördüncü ayetler: ***O gün birtakım yüzler vardır ki zillete bürünmüşlerdir. Çalışmış, (boşa) yorulmuşlardır. Kızgın ateşe girerler.***

(E) - Hiçbir mü'min, kıyamet günü zillete bürünmüş değildir.

(I) - Bazı insanlar, kıyamet günü zillete bürünmüştür.

(O) - (Öyleyse) Bazı insanlar, mü'min değildir.

163- Leyl Sûresi on beşinci, on altıncı, on yedinci ve on sekizinci ayetler: **O *ateşe, ancak yalanlayıp yüz çeviren en bedbaht kimse girer. Temizlenmek için malını hayra veren en muttekî (Allah'a karşı gelmekten en çok sakınan) kimse o ateşten uzak tutulacaktır.***

(A) - Her yalanlayıp yüz çeviren en bedbaht kimse, ateşe girer.

(E) - Hiçbir temizlenmek için malını hayra veren en muttekî (Allah'a karşı gelmekten en çok sakınan) kimse, ateşe giren değildir

(E) - (Öyleyse) Hiçbir temizlenmek için malını hayra veren en muttekî (Allah'a karşı gelmekten en çok sakınan) kimse, yalanlayıp yüz çeviren en bedbaht kimse değildir.

1.1.3. Kur'ân-ı Kerîm'de Üçüncü Şekle Örnekler

Üçüncü şekilde O.T., hem büyük öncülde hem de küçük öncülde özne/konu olarak bulunmaktadır. Bu kıyas şeklinin iki kuralı vardır. Bunlar:

1) Küçük önerme olumlu olmalıdır.
2) Sonuç daima tikeldir.

Üçüncü şeklin altı modu vardır. Bunlar: AAI AII EAO EIO IAI OAO şeklindedir.

Gazzâlî'ye göre üçüncü şekli Allah'ın Kur'ân yoluyla Hz. Muhammed'e öğretmesi neticesinde öğreniyoruz.[165] Bu şekle örnek olarak Gazzâlî şu örneği vermektedir:

En'âm Sûresi doksan birinci ayet: ***Allah'ın kadrini gereği gibi bilemediler. Çünkü, "Allah, hiç kimseye hiçbir şey indirmedi" dediler. De ki: "Mûsâ'nın insanlara bir nur ve hidayet olarak getirdiği, parça parça kâğıtlar hâline koyup ortaya çıkardığınız, pek çoğunu ise gizlediğiniz; (kendisiyle) sizin de, babalarınızın da bilmediği şeylerin size öğretildiği Kitab'ı kim indirdi?" (Ey Muhammed!) "Allah" (indirdi) de, sonra bırak onları, içine daldıkları batakta oynayadursunlar.***

> *"- Musa (a.s.), bir insandır. (Birinci Öncül)*
>
> *- Musa (a.s.)'a Allah'tan kitap gelmiştir. (İkinci Öncül)*
>
> Bu iki öncülün birleşiminden, zorunlu olarak şu tikel kural lazım gelir:
>
> *- Bazı insanlara kitap indirilmiştir."*[166]

Rosalind Ward Gwynne, üçüncü şekle sadece Gazzâlî'nin yukarıdaki örneğini eserinde yer vermektedir. Bu örneğin haricinde Kur'ân-ı Kerîm'den bir başka örneğe yer vermemiştir. Yüklemli kesin kıyaslardan üçüncü şekle Kur'ân-ı Kerîm'den verilebilecek diğer örnekler şu şekildedir:

164- Bakara Sûresi doksanıncı ayet: ***Karşılığında nefislerini sattıkları şeyi kıskançlıkları sebebiyle Allah'ın, kullarından dilediğine lütfuyla indirdiği vahyi inkâr etmeleri ne kötüdür! Bu yüzden gazap üstüne gazaba uğradılar. İnkâr edenlere alçaltıcı bir azap vardır.***

---

[165] Ebû Hâmid b. Muhammed Gazzâlî, *El-Kıstâsü'l-Müstakîm,* 26, 82.
[166] Ebû Hâmid b. Muhammed Gazzâlî, *El-Kıstâsü'l-Müstakîm,* 82.

(E) – Hiçbir (Allah'ı) inkâr eden Müslüman değildir.

(A) - (Allah'ı) inkâr edenlere, alçaltıcı bir azap vardır.

(O) - (Öyleyse) Bazı alçaltıcı bir azap görenler Müslüman değildir.

165- Âl-i İmrân Sûresi yüz seksen sekizinci ayet: ***Ettiklerine sevinen ve yapmadıkları şeylerle övülmeyi seven kimselerin, sakın azaptan kurtulacaklarını sanma. Onlar için elem dolu bir azap vardır.***

(A) - Azaptan kurtulamayanlara, elem dolu bir azap vardır.

(A) - Azaptan kurtulamayanlar, ettiklerine sevinen ve yapmadıkları şeylerle övülmeyi seven kimselerdir.

(I) - (Öyleyse) Bazı ettiklerine sevinen ve yapmadıkları şeylerle övülmeyi seven kimselere elem dolu bir azap vardır.

166- Tevbe Sûresi yetmiş üçüncü ve Tahrîm Sûresi dokuzuncu ayetler: ***Ey peygamber! Kâfirlere ve münafıklara karşı cihad et ve onlara karşı çetin ol. Onların varacakları yer cehennemdir. Ne kötü bir varış yeridir orası!***

(E) - Hiçbir kâfir ve münafık, peygamber değildir.

(A) - Her kâfir ve münafık, insandır.

(O) - (Öyleyse) Bazı insanlar peygamber değildir.

167- Yûnus Sûresi altmış ikinci, altmış üçüncü ve altmış dördüncü ayetler: ***Bilesiniz ki, Allah'ın dostlarına hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de. Onlar iman etmiş ve Allah'a karşı gelmekten sakınmış olanlardır. Dünya hayatında da, ahirette de onlar için müjde vardır. Allah'ın sözlerinde hiçbir değişme yoktur. İşte bu büyük başarıdır.***

(A)- Allah'ın dostlarına hiçbir korku yoktur. Ayrıca onlar üzülmeyeceklerdir ve dünya hayatında da, ahirette de onlar için müjde vardır.

(A) - Allah'ın dostları, iman etmiş ve Allah'a karşı gelmekten sakınmış olan kimselerdir.

(I) - (Öyleyse) Bazı iman etmiş ve Allah'a karşı gelmekten sakınmış olan kimselere hiçbir korku yoktur. Ayrıca onlar üzülmeyeceklerdir ve dünya hayatında da, ahirette de onlar için müjde vardır.

168- Kehf Sûresi yüz üçüncü, yüz dördüncü ve yüz beşinci ayetler: ***(Ey Muhammed!) De ki: "Amelce en çok ziyana uğrayan; iyi iş yaptıklarını sandıkları hâlde, dünya hayatındaki çabaları kaybolup giden kimseleri size haber verelim mi?" Onlar, Rab'lerinin âyetlerini ve O'na kavuşacaklarını inkâr eden, böylece amelleri boşa çıkan, o yüzden de kıyamet gününde amelleri için bir terazi kurmayacağımız kimselerdir.***

(A) - Rab'lerinin âyetlerini ve O'na (Allah'a) kavuşacaklarını inkâr eden kimseler için Allah, kıyamet gününde onların amelleri için bir terazi kurmayacaktır.

(A) - Rab'lerinin âyetlerini ve O'na (Allah'a) kavuşacaklarını inkâr eden kimselerin amelleri boşa çıkmaktadır.

(I) - (Öyleyse) Amelleri boşa çıkanların bazıları için Allah, kıyamet gününde onların amelleri için bir terazi kurmayacaktır.

169- Fâtır Sûresi otuz birinci ayet: ***(Ey Muhammed!) Sana vahyettiğimiz kitap (Kur'an), kendinden öncekileri tasdik eden hak kitaptır. Şüphesiz Allah (kullarından) hakkıyla haberdardır. Onları hakkıyla görür.***

(A) - Hz. Muhammed'e Allah'tan (ilahî) kitap vahyedilmiştir.

(A) - Hz. Muhammed insandır.

(I) - (Öyleyse) Bazı insanlara Allah'tan (ilahî) kitap vahyedilmiştir.

170- Yâsin Sûresi ikinci, üçüncü ve dördüncü ayetler: ***(Ey Muhammed!) Hikmet dolu Kur'an'a andolsun ki, sen elbette dosdoğru bir yol üzere (peygamber) gönderilenlerdensin.***

(A) - Hz. Muhammed, dosdoğru yol üzeredir.

(A) - Hz. Muhammed, insandır.

(I) - (Öyleyse) Bazı insanlar, dosdoğru yol üzeredir.

Bu ayette geçen bir başka kıyas formu da şu şekilde kurulabilir:

(A) - Her insanı Allah yaratmıştır.

(I) - Bazı insanlar, dosdoğru yol üzeredirler.

(I) - (Öyleyse) Bazı dosdoğru yol üzere olanları Allah yaratmıştır.

171- Sâd Sûresi otuz dördüncü ayet: ***Andolsun, biz Süleyman'ı imtihan ettik. Tahtının üstüne bir ceset bıraktık. Sonra tövbe edip bize yöneldi.***

(A) - Hz. Süleyman'ı Allah imtihan etmiştir.

(A) - Hz. Süleyman, canlıdır.

(I) - (Öyleyse) Bazı canlıları Allah imtihan etmiştir.

172- Zümer Sûresi on birinci ve on ikinci ayetler: ***De ki: "Şüphesiz bana, dini Allah'a has kılarak O'na ibadet etmem emredildi." "Bana, müslümanların ilki olmam da emredildi."***

(A) - Hz. Muhammed, Müslümandır.

(A) - Hz. Muhammed, insandır.

(I) - (Öyleyse) Bazı insanlar Müslümandır.

173- Câsiye Sûresi altıncı, yedinci ve sekizinci ayetler: ***İşte bunlar, Allah'ın âyetleridir. Onları sana gerçek olarak okuyoruz. Artık Allah'tan ve O'nun âyetlerinden sonra hangi söze inanacaklar? Her günahkâr yalancının vay hâline! Kendisine Allah'ın âyetlerinin okunduğunu işitir de, sonra büyüklük taslayarak sanki onları hiç duymamış gibi direnir. İşte onu elem dolu bir azap ile müjdele!***

(E) - Hiçbir günahkâr yalancı, Allah'ın ayetlerine inanan değildir.

(A) - Her günahkâr yalancı, insandır.

(O) - (Öyleyse) Bazı insanlar Allah'ın ayetlerine inanan değildir.

174- Ahkâf Sûresi on birinci ayet: ***İnkâr edenler, inananlar için, "Eğer o Kur'an iyi bir şey olsaydı, onlar onu kabulde, bizi geçemezlerdi" dediler. Onunla doğru yolu bulamadıkları için; "Bu eski bir uydurmadır" diyecekler.***

(E) - Hiçbir inkâr eden, Allah'a inanan değildir.

(A) - Her inkâr eden, insandır.

(O) - (Öyleyse) Bazı insanlar Allah'a inanan değildir.

175- Fetih Sûresi beşinci ayet: ***Bütün bunlar Allah'ın; inanan erkek ve kadınları, içlerinden ırmaklar akan, içinde temelli kalacakları cennetlere koyması, onların kötülüklerini örtmesi içindir. İşte bu, Allah katında büyük bir başarıdır.***

(I) - Bazı inananlar, erkektir.

(A) - Her inanan, cennete girecektir.

(I) - (Öyleyse) Bazı cennete girecekler, erkektir.

Bu ayette geçen bir başka kıyas formu da şu şekilde kurulabilir:

(I) - Bazı inananlar, kadındır.

(A) - Her inanan, cennete girecektir.

(I) - (Öyleyse) Bazı cennete girecekler, kadındır.

176- Fetih Sûresi altıncı ayet: ***Bir de, Allah'ın, hakkında kötü zanda bulunan münafık erkeklere ve münafık kadınlara, Allah'a ortak koşan erkeklere ve Allah'a ortak koşan kadınlara azap etmesi içindir. Kötülük girdabı onların başına olsun! Allah onlara gazap etmiş, onları lânetlemiş ve kendilerine cehennemi hazırlamıştır. Orası ne kötü bir varış yeridir!***

(I) - Bazı Allah'ın hakkında kötü zanda bulunan münafıklar, erkektir.

(A) - Allah'ın hakkında kötü zanda bulunan münafık, lânetlemiş bir şekilde cehenneme girecektir.

(I) - (Öyleyse) Bazı lânetlemiş bir şekilde cehenneme girecekler, erkektir.

Bu ayette geçen bir başka kıyas formu da şu şekilde kurulabilir:

(I) - Bazı Allah'ın hakkında kötü zanda bulunan münafıklar, kadındır.

(A) - Allah'ın hakkında kötü zanda bulunan münafık, lânetlemiş bir şekilde cehenneme girecektir.

(I) - (Öyleyse) Bazı lânetlemiş bir şekilde cehenneme girecekler, kadındır.

177- Hucurât Sûresi onuncu ayet: ***Mü'minler ancak kardeştirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin. Allah'a karşı gelmekten sakının ki size merhamet edilsin.***

(A) - Her mü'minin arası düzeltilir.

(A) - Mü'minler, kardeştir.

(I) - (Öyleyse) Bazı kardeşlerin arası düzeltilir.

178- Tûr Sûresi on birinci, on ikinci, on üçüncü ve on dördüncü ayetler: ***İşte o gün, içine daldıkları dünya zevki içinde eğlenip oyalanan yalanlayıcıların vay hâline! Cehennem ateşine itilip atılacakları gün onlara, "İşte bu yalanlamakta olduğunuz ateştir" denilir.***

(E) - Hiçbir dünya zevki içinde eğlenip oyalanan yalanlayıcı, cennete giren değildir.

(I) - Bazı dünya zevki içinde eğlenip oyalanan yalanlayıcılar, erkektir.

(O) - (Öyleyse) Bazı erkekler, cennete giren değildir.

179- Kamer Sûresi dokuzuncu ayet: ***Onlardan önce Nuh'un kavmi de yalanlamıştı. Onlar kulumuzu yalanlayıp "Bu bir delidir" dediler ve kulumuz (tebliğ görevinden) alıkonuldu.***

(O) - Bazı insanlar, peygamberlere inanan ve onları doğrulayan değildir.

(A) - Her insan canlıdır.

(O) - (Öyleyse) Bazı canlılar, peygamberlere inanan ve onları doğrulayan değildir.

180- Nâzi'ât Sûresi on yedinci, on sekizinci, on dokuzuncu, yirminci ve yirmi birinci ayetler: ***"Haydi Firavun'a git! Çünkü o azmıştır." "Ona de ki: İster misin (küfür ve isyanından) temizlenesin? Seni Rabbine ileteyim de O'na karşı derinden saygı duyup korkasın!" Derken Mûsâ ona en büyük mucizeyi gösterdi. Fakat o, Mûsâ'yı yalanladı ve ona karşı koydu.***

(A) - Hz. Mûsâ'ya mucize gelmiştir.

(A) - Hz. Mûsâ, insandır.

(I) - (Öyleyse) Bazı insanlara mucize gelmiştir.

181- Abese Sûresi otuz sekizinci ve otuz dokuzuncu ayetler: ***O gün birtakım yüzler vardır ki pırıl pırıl parlarlar, Gülerler, sevinirler.***

(I) - Bazı insanların yüzleri o gün (kıyamet günü) pırıl pırıl parlar.

(A) - Her insan güler ve sevinir.

(I) - (Öyleyse) Bazı gülenler ve sevinenlerin yüzleri o gün (kıyamet günü) pırıl pırıl parlar.

182- Beyyine Sûresi altıncı ayet: ***Şüphesiz, inkâr eden kitap ehli ile Allah'a ortak koşanlar, içinde ebedî kalmak üzere cehennem ateşindedirler. İşte onlar insanların en kötüsüdürler.***

(A) - İnkâr eden kitap ehli ile Allah'a ortak koşanlar, içinde ebedî kalmak üzere cehennem ateşindedirler.

(A) - İnkâr eden kitap ehli ile Allah'a ortak koşanlar, insandır.

(I) - (Öyleyse) Bazı insanlar, içinde ebedî kalmak üzere cehennem ateşindedirler.

183- Âdiyât Sûresi altıncı ayet: İ***nsan gerçekten Rabbine karşı pek nankördür.***

(I) - Bazı insanlar, Rabbine karşı pek nankördür.

(A) - Her insan, canlıdır.

(I) - (Öyleyse) Bazı canlılar, Rabbine karşı pek nankördür.

1.1.4. Kur'ân-ı Kerîm'de Dördüncü Şekle Örnekler

Dördüncü şekilde O.T., küçük öncülde özne/konu olarak bulunurken büyük öncülde ise yüklem olarak bulunmaktadır. Bu kıyas şeklinin iki kuralı vardır. Bunlar:

1) Büyük önerme olumlu olursa, küçük önerme de tümel olmalıdır.
2) Küçük önerme olumlu olursa sonuç daima tikel olur.
3) Olumsuz modlarda büyük önerme tümel olmalıdır.

Dördüncü şeklin beş modu vardır. Bunlar: AAI AEE EAO EIO IAI şeklindedir.

Kıyasın bu şekline hem Gazzâlî hem de Rosalind Ward Gwynne, eserlerinde örnek vermemişlerdir. Bize göre ise, yüklemli kesin kıyaslardan dördüncü şekle Kur'ân-ı Kerîm'den verilebilecek örnekler şu şekildedir:

184- Bakara Sûresi seksen birinci ayet: ***Evet, kötülük işleyip suçu benliğini kaplamış (ve böylece şirke düşmüş) olan kimseler var ya, işte onlar cehennemliklerdir. Onlar orada ebedî kalacaklardır.***

(A) - Kötülük işleyip suçu benliğini kaplamış (ve böylece şirke düşmüş) olan kimseler var ya, <u>işte onlar cehennemliklerdir.</u>

(A) - <u>Cehennemlikler</u> orada (cehennemde) ebedî kalacaklardır.

(I) - (Öyleyse) Bazı orada (cehennemde) ebedî kalacaklar, kötülük işleyip suçu benliğini kaplamış (ve böylece şirke düşmüş) olan kimselerdir.

185- Âl-i İmrân Sûresi yüz on üçüncü, yüz on dördüncü ve yüz on beşinci ayetler: ***Onların (Kitap ehlinin) hepsi bir değildir. Kitap ehli içinde, gece saatlerinde ayakta duran, secdeye kapanarak Allah'ın***

âyetlerini okuyan bir topluluk da vardır. Onlar, Allah'a ve ahiret gününe inanırlar. İyiliği emrederler. Kötülükten men ederler, hayır işlerinde birbirleriyle yarışırlar. İşte onlar salihlerdendir. Onlar ne hayır işlerlerse karşılıksız bırakılmayacaklardır. Allah, kendisine karşı gelmekten sakınanları bilir.

(I) - Kitap ehlinden bazıları, gece saatlerinde ayakta duran, secdeye kapanarak Allah'ın âyetlerini okuyan, Allah'a ve ahiret gününe inanan, iyiliği emreden, kötülükten men eden ve hayır işlerinde birbirleriyle yarışan kişilerdir.

(A) - Gece saatlerinde ayakta duran, secdeye kapanarak Allah'ın âyetlerini okuyan, Allah'a ve ahiret gününe inanan, iyiliği emreden, kötülükten men eden ve hayır işlerinde birbirleriyle yarışan kişiler, salihlerden olup onların yaptıkları hayır işleri karşılıksız bırakılmayacaktır.

(I) - (Öyleyse) Bazıları salihlerden olup onların yaptıkları hayır işleri karşılıksız bırakılmayacaklar, kitap ehlinden bazılarıdır.

186- Teğâbun Sûresi ikinci ayet: ***O, sizi yaratandır. Böyle iken kiminiz kâfir, kiminiz mü'mindir. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla görendir.***

(A) - Her kâfir, insandır.

(A) - Her insan, canlıdır.

(I) - (Öyleyse) Bazı canlılar kâfirdir.

187- İnfitâr Sûresi on üçüncü ayet: ***Şüphesiz, iyiler Naîm cennetindedirler.***

(E) - Hiçbir kâfir, Naîm cennetlik, değildir.

(A) - Her Naîm cennetlikler, iyi insandır,

(O) - (Öyleyse) Bazı iyi insanlar, kâfir değildir.

188- İnfitâr Sûresi on dördüncü ayet: ***Şüphesiz, günahkârlar da cehennemdedirler.***

(E) - Hiçbir mü'min, cehennemlik değildir.

(A) - Her cehennemlik olan günahkârdır.

(O) - (Öyleyse) Bazı günahkârlar, mü'min değildir.

1.2. Kur'ân-ı Kerîm'de Şartlı Kesin (İktiranî) Kıyaslara Örnekler

Şartlı kesin kıyaslar, en az bir tanesi ya bitişik ya da ayrık şartlı önermelerden oluşmaktadır. Şartlı kesin kıyaslar, oluştuğu önermeleri göz önüne aldığımızda bitişik şartlı kıyaslar ve ayrık şartlı kıyaslar şeklinde ikiye ayrılır.

1.2.1. Bitişik Şartlı Kıyaslar

Bu tür kıyaslar, bitişik şartlı öncül ve yüklemli önermeden oluşmaktadır. Bu kıyas türünde ilk öncül, "… ise" ile bağlanmış haldedir. İkinci öncül olan yüklemli önerme, ilk öncülün yani bitişik şartlı öncülün mukaddem veya talisini ya onaylamış ya da onaylamamış haldedir.[167] Bu tür kıyaslarda "mukaddemi onaylama" ile "taliyi onaylamama" geçerli olan iki formken "mukaddemi onaylamama" ile "taliyi onaylama" geçersiz formdur. Gazzâlî, mukaddemi onaylama ile ilgili eserinde örnek vermezken Rosalind Ward Gwynne, bitişik şartlı kıyaslarda mukaddemi onaylamaya dair bazı ayetleri[168] örnek olarak vermektedir:

Fussilet Sûresi yirmi ikinci ayet: ***De ki: "Ne dersiniz? Eğer o (Kur'an) Allah katından olup da siz de onu inkâr etmişseniz, o zaman derin bir ayrılık içinde bulunan kimseden daha sapık kim olabilir?".***

---

[167] İbrahim Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş,* 168.

[168] Burada sadece iki ayete yer vereceğiz. Bakara Sûresi yüz yirminci ayeti, 194. örneğimizde ele aldığımızdan dolayı Rosalind Ward Gwynne'nin bu ayet için oluşturmuş olduğu kıyas formuna orada yer vereceğiz. Diğer ayetler için bk. Rosalind Ward Gwynne, *Logic, Rhetoric and Legal Reasoning in the Qur'ān -God's Arguments-*, 180-181.

Ahkâf Sûresi onuncu ayet: ***De ki: "Ne dersiniz? Şayet bu, Allah katından ise ve siz onu inkâr etmişseniz, İsrailoğullarından bir şahit de bunun benzerini (Tevrat'ta görerek) şahitlik edip inandığı hâlde, siz yine de büyüklük taslamışsanız (haksızlık etmiş olmaz mısınız?). Şüphesiz Allah, zâlimler topluluğunu doğru yola iletmez."***

> *"Vahiy Allah'tandır ve siz onu reddederseniz, [o halde hata içindesiniz (dalâl).]*
>
> *[Vahiy Tanrı'dandır ve siz onu reddedersiniz.]*
>
> *[Bu nedenle, hata yapıyorsunuz.]"*[169]

Bitişik şartlı kıyaslarda mukaddemi onaylama ile ilgili Kur'ân-ı Kerîm'den verilebilecek örnekler şu şekildedir:

189- Bakara Sûresi yirmi üçüncü ve yirmi dördüncü ayetler: ***Eğer kulumuza (Muhammed'e) indirdiğimiz (Kur'an) hakkında şüphede iseniz, haydin onun benzeri bir sûre getirin ve eğer doğru söyleyenler iseniz, Allah'tan başka şahitlerinizi çağırın (ve bunu ispat edin). Eğer, yapamazsanız -ki hiçbir zaman yapamayacaksınız- o hâlde yakıtı insanlarla taşlar olan ateşten sakının. O ateş kâfirler için hazırlanmıştır.***

- Kulumuza (Muhammed'e) indirdiğimiz (Kur'ân) hakkında şüphede olan Kâfirler, onun benzeri bir sûre getiremez ise -ki hiçbir zaman yapılamaz- yakıtı insanlarla taşlar olan kâfirler için hazırlanmış ateşten sakınsın.
- Kâfirler Kur'ân-ı Kerîm'in benzeri bir sûre getirememişlerdir.
- O hâlde Kâfirler yakıtı insanlarla taşlar olan kâfirler için hazırlanmış ateşten sakınsın.

[169] Rosalind Ward Gwynne, *Logic, Rhetoric and Legal Reasoning in the Qur'ān -God's Arguments-*, 174.

190- Bakara Sûresi otuz dördüncü ayet: ***Hani meleklere, "Âdem için saygı ile eğilin" demiştik de İblis hariç bütün melekler hemen saygı ile eğilmişler, İblis (bundan) kaçınmış, büyüklük taslamış ve kâfirlerden olmuştu.***

- "Âdem için saygı ile eğilin" emrine itaat etmeyen, büyüklük taslamış ve kâfirlerden olmuş olur.
- İblis saygı ile eğilmemiş (kaçınmış),
- (O halde) İblis, büyüklük taslamış ve kâfirlerden olmuştur.

191- Bakara Sûresi otuz sekizinci ve otuz dokuzuncu ayetler: ***"İnin oradan (cennetten) hepiniz. Tarafımdan size bir yol gösterici (peygamber) gelir de kim ona uyarsa, onlar için herhangi bir korku yoktur, onlar üzülmeyeceklerdir" dedik. İnkâr edenler ve âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, işte bunlar cehennemliktir. Onlar orada ebedî kalacaklardır.***

- Tarafımdan size bir yol gösterici (peygamber) gelir de kim ona uyarsa, onlar için herhangi bir korku yoktur, onlar üzülmeyeceklerdir.
- Müslümanlar, tarafımdan gönderdim bir yol göstericiye (peygambere) uydular.
- (Öyleyse) Müslümanlar için herhangi bir korku yoktur, onlar üzülmeyeceklerdir.

Bu ayette geçen bir başka kıyas formu da şu şekilde kurulabilir:

- Eğer Allah'ı inkâr edenler olursa ve onun âyetlerini yalanlayanlar olursa, onlar orada (cehennemde) ebedî kalacaklardır.
- Kâfirler, Allah'ı inkâr edip onun âyetlerini yalanladılar.
- (Öyleyse) Kâfirler orada (cehennemde) ebedî kalacaklardır.

192- Bakara Sûresi doksan sekizinci ayet: ***Her kim Allah'a, meleklerine, peygamberlerine, Cebrail'e ve Mîkâil'e düşman olursa bilsin ki, Allah da inkâr edenlerin düşmanıdır.***

- Her kim Allah'a, meleklerine, peygamberlerine, Cebrail'e ve Mîkâil'e düşman olursa Allah da inkâr edenlerin düşmanıdır.
- Kâfirler, Allah'a, meleklerine, peygamberlerine, Cebrail'e ve Mîkâil'e düşman olmuştur.
- (Öyleyse) Allah da kâfirlerin düşmanıdır.

193- Bakara Sûresi yüz yirminci ayet: ***Sen dinlerine uymadıkça, ne Yahudiler ve ne de Hıristiyanlar asla senden razı olmazlar. De ki: "Allah'ın yolu asıl doğru yoldur." Sana gelen ilimden sonra, eğer onların arzu ve keyiflerine uyacak olursan, bilmiş ol ki, Allah'tan sana ne bir dost, ne bir yardımcı vardır.***

- (Ey Peygamber) Sen dinlerine uymazsan, ne Yahudiler ve ne de Hıristiyanlar asla senden razı olmazlar.
- Peygamber, onların dinlerine uymadı.
- (Öyleyse) Yahudiler ve Hıristiyanlar asla senden razı olmazlar.[170]

194- Bakara Sûresi iki yüz on yedinci ayet: ***Sana haram ayda savaşmayı soruyorlar. De ki: "O ayda savaş büyük bir günahtır. Allah'ın yolundan alıkoymak, onu inkâr etmek, Mescid-i Haram'ın ziyaretine engel olmak ve halkını oradan çıkarmak, Allah katında daha büyük günahtır. Zulüm ve baskı ise adam öldürmekten daha büyüktür.***

---

[170] Rosalind Ward Gwynne, *Logic, Rhetoric and Legal Reasoning in the Qur'ān -God's Arguments-* adlı eserinde bu ayeti kıyas formuna getirerek şöyle örnek vermektedir:
"-Dinlerine uymazsanız, Yahudiler ve Hıristiyanlar sizi asla kabul etmeyecekler.
-Onların dinine uymuyorsun.
-Bu nedenle, Yahudiler ve Hıristiyanlar sizi asla kabul etmeyecekler."
Bk. Rosalind Ward Gwynne, *Logic, Rhetoric and Legal Reasoning in the Qur'ān -God's Arguments-*, 173.

Onlar, güç yetirebilseler, sizi dininizden döndürünceye kadar sizinle savaşmaya devam ederler. Sizden kim dininden döner de kâfir olarak ölürse, öylelerin bütün yapıp ettikleri dünyada da, ahirette de boşa gitmiştir. Bunlar cehennemliklerdir, orada sürekli kalacaklardır.

- Her kim dininden döner de kâfir olarak ölürse, öylelerin bütün yapıp ettikleri dünyada da, ahirette de boşa gitmiş olduğu gibi sürekli kalacakları cehennemliklerden olacaktır.
- (Bu ayetin muhatapları olan) Müşrikler, dininden dönmüş ve kâfir olarak ölmüştür.
- (Öyleyse) Müşriklerin bütün yapıp ettikleri dünyada da, ahirette de boşa gitmiş olduğu gibi sürekli kalacakları cehennemliklerden olmuşlardır.

195- Bakara Sûresi iki yüz otuzuncu ayet: ***Eğer erkek karısını (üçüncü defa) boşarsa, kadın, onun dışında bir başka kocayla nikâhlanmadıkça ona helâl olmaz. (Bu koca da) onu boşadığı takdirde, onlar (kadın ile ilk kocası) Allah'ın koyduğu ölçüleri gözetebileceklerine inanıyorlarsa tekrar birbirlerine dönüp evlenmelerinde bir günah yoktur. İşte bunlar Allah'ın, anlayan bir toplum için açıkladığı ölçüleridir.***

- Erkeğin (üçüncü defa) boşadığı kadın, onun (kocasının) dışında bir başka kocayla nikâhlanmazsa ona (kocaya) helâl olmaz.
- X kadın, kocasının dışında bir başka kocayla nikâhlanmadı.
- (Öyleyse) X kadın, kocasına helal olmaz.

196- Âl-i İmrân Sûresi kırk yedinci ve elli dokuzuncu ayetler: ***(Meryem), "Ey Rabbim! Bana bir beşer dokunmamışken benim nasıl çocuğum olur?" dedi. Allah, "Öyle ama, Allah dilediğini yaratır. O, bir şeyin olmasını dilediğinde ona sadece "ol" der, o da hemen oluverir" dedi. / Şüphesiz Allah katında (yaratılışları bakımından) İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir: Onu topraktan yarattı. Sonra ona "ol" dedi. O da hemen oluverdi.***

- Allah bir şeyin olmasını dilediğinde ona sadece "ol" der, o da hemen oluverir.
- Allah, İsa'nın dünyaya gelmesini diledi ve "ol" dedi.
- O (İsa'nın dünyaya gelmesi) da hemen oluverdi.

197- Nisâ Sûresi elli ikinci ayet: ***Onlar, Allah'ın lânet ettiği kimselerdir. Allah, kime lânet ederse, artık ona asla bir yardımcı bulamazsın.***

- Allah, onlara lânet ederse, artık onlara asla bir yardımcı bulunmaz.
- Allah, onlara lânet etmiştir.
- (Öyleyse) Onlara asla bir yardımcı bulunmaz.

198- Nisâ Sûresi altmış dokuzuncu ayet: ***Kim Allah'a ve Peygambere itaat ederse, işte onlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerle, sıddîklarla, şehidlerle ve iyi kimselerle birliktedirler. Bunlar ne güzel arkadaştır.***

- Allah'a ve peygambere itaat eden herkes, cennette salih kimselerle beraber olacaktır.
- Mü'minler Allah'a ve peygambere itaat etmektedir.
- (Öyleyse) Mü'minler cennette salih kimselerle beraber olacaktır. [171]

199- Nisâ Sûresi yüz otuz altıncı ayet: ***Ey iman edenler! Allah'a, Peygamberine, Peygamberine indirdiği kitaba ve daha önce indirdiği kitaba iman edin. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkâr ederse, derin bir sapıklığa düşmüş olur.***

[171] Cafer Sadık Yaran, "Kur'an ve Mantık: Kur'an'da Kanıtlı Düşünmenin Önemi ve Örnekleri", 113.

- Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkâr ederse, derin bir sapıklığa düşmüş olur.
- Kâfirler, Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkâr ettiler.
- (Öyleyse) Kâfirler, derin bir sapıklığa düşmüş olur.

200- Mâide Sûresi altmış yedinci ayet: ***Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, O'nun verdiği peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun. Allah, seni insanlardan korur. Şüphesiz Allah, kâfirler topluluğunu hidayete erdirmeyecektir.***

- Eğer Peygamber! Rabbinden ona indirileni tebliğ ederse peygamberlik görevini yerine getirmiş olur.
- Peygamber! Rabbinden ona indirileni tebliğ etmiştir.
- (Öyleyse) Peygamberlik görevini yerine getirmiştir.

201- Mâide Sûresi doksanıncı ayet: ***Ey iman edenler! (Aklı örten) içki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak, şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.***

- Ey iman edenler! Eğer (aklı örten) içki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları gibi şeytan işi pisliklerden kaçınırsanız kurtuluşa erersiniz.
- İman edenler, (aklı örten) içki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları gibi şeytan işi pisliklerden kaçındılar.
- (Öyleyse) Kurtuluşa erdiler.

202- A'râf Sûresi yüz kırk üçüncü ayet: ***Mûsâ, belirlediğimiz yere (Tûr'a) gelip Rabbi de ona konuşunca, "Rabbim! Bana (kendini) göster, sana bakayım" dedi. Allah da, "Beni (dünyada) katiyen göremezsin. Fakat (şu) dağa bak, eğer o yerinde durursa sen de beni görebilirsin." dedi. Rabbi, dağa tecelli edince onu darmadağın ediverdi.***

Mûsâ da baygın düştü. Ayılınca, "Seni eksikliklerden uzak tutarım Allah'ım! Sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim" dedi.

- Allah, Mûsâ'ya "Beni (dünyada) katiyen göremezsin. Fakat (şu) dağa bak, eğer o yerinde dururs sen de beni görebilirsin." dedi.
- Rabbi, dağa tecelli edince onu (dağı) darmadağın ediverdi (dağ yerinde durmadı).
- (Öyleyse) Mûsâ Allah'ı göremedi.

203- Tevbe Sûresi dokuzuncu, onuncu, on birinci ayetler: ***Allah'ın âyetlerini az bir karşılığa değiştiler de insanları O'nun yolundan alıkoydular. Bunların yapmakta oldukları şeyler gerçekten ne kötüdür! Bir mü'min hakkında ne akrabalık (bağlarını), ne de antlaşma (yükümlülüğünü) gözetirler. İşte onlar taşkınlık yapanların ta kendileridir. Fakat tövbe edip, namazı kılar ve zekâtı verirlerse, artık onlar sizin din kardeşlerinizdir. Bilen bir kavme âyetleri işte böyle ayrı ayrı açıklarız.***

- Eğer Allah'ın âyetlerini az bir karşılığa değiştiren, kötü şey yapan, taşkınlık yapanlar, tövbe edip, namazı kılar ve zekâtı verirse Müslümanların din kardeşidir.
- Allah'ın âyetlerini az bir karşılığa değiştiren, kötü şey yapan, taşkınlık yapanlardan bazıları tövbe edip, namazı kılmış ve zekâtı vermiştir.
- (Öyleyse) Müslümanların din kardeşidir.

204- Hicr Sûresi dokuzuncu ayet: ***Şüphesiz o Zikr'i (Kur'an'ı) biz indirdik biz! Onun koruyucusu da elbette biziz.***

- Eğer Allah, indirdiği Kur'ân'ı korumak isterse koruyacaktır.
- Allah, indirdiği Kur'ân'ı korumak istedi.
- (Öyleyse) Allah Kur'ân'ı koruyacaktır.

205- Hûd Sûresi kırk ikinci ve kırk üçüncü ayetler: ***Gemi, dağlar gibi dalgalar arasında onları götürüyordu. Nûh, ayrı bir yere çekilmiş olan oğluna, "Yavrucuğum, bizimle beraber sen de bin, inkârcılarla birlikte olma" diye seslendi. O, "Ben, kendimi sudan koruyacak bir dağa sığınacağım" dedi. Nûh, "Bugün Allah'ın rahmet ettikleri hariç, O'nun azabından korunacak hiç kimse yoktur" dedi. Derken aralarına dalga giriverdi de oğlu boğulanlardan oldu.***

- Eğer Nûh'un oğlu gemiye binenlerden olmaz ise inkârcılarla birlikte olmuş olup boğulanlardan olacaktır.
- Nûh'un oğlu gemiye binenlerden olmadı.
- (Öyleyse) Nûh'un oğlu inkârcılarla birlikte olmuş olup boğulanlardan oldu.

206- İbrâhim Sûresi yedinci ayet: ***Hani Rabbiniz şöyle duyurmuştu: "Andolsun, eğer şükrederseniz elbette size nimetimi artırırım. Eğer nankörlük ederseniz, hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir."***

- Eğer insanlar, Allah'a şükrederse Allah da elbette onlara nimetini artıracaktır.
- Müslüman olan insanlar, Allah'a şükrettiler.
- (Öyleyse) Allah da elbette onlara nimetini artıracaktır.

Bu ayette geçen bir başka kıyas formu da şu şekilde kurulabilir:

- Eğer insanlar, Allah'a nankörlük ederse, hiç şüphesiz Allah'ın azabı onlara çok şiddetli olacaktır.
- Kâfir olan insanlar, Allah'a nankörlük ettiler.
- (Öyleyse) Hiç şüphesiz Allah'ın azabı onlara çok şiddetli olacaktır.

207- Hicr Sûresi yirminci ayet: ***Orada hem sizin için, hem de sizin rızık vermediğiniz kimseler için geçimlikler meydana getirdik.***

- Eğer Allah, yeryüzünde mahlûkat yaratmışsa bunların geçimliklerini de meydana getirmiştir.
- Allah yeryüzünde mahlûkat (hem insanlar hem de insanların rızık vermediği kimseler) yaratmıştır.
- (Öyleyse) Allah, bunların geçimliklerini de meydana getirmiştir.

208- İsrâ Sûresi on beşinci ayet: ***Kim doğru yolu bulmuşsa, ancak kendisi için bulmuştur; kim de sapıtmışsa kendi aleyhine sapıtmıştır. Hiçbir günahkâr, başka bir günahkârın günah yükünü yüklenmez. Biz, bir peygamber göndermedikçe azap edici değiliz.***

- Eğer Müslümanlar, doğru yolu bulmuşsa, ancak kendisi için bulmuştur.
- Müslümanlar, doğru yolu bulmuştur.
- (Öyleyse) Ancak kendisi için bulmuştur.

Bu ayette geçen bir başka kıyas formu da şu şekilde kurulabilir:

- Eğer kâfirler, sapıtmışsa kendi aleyhine sapıtmıştır.
- Kâfirler, sapıtmıştır.
- (Öyleyse) Kendi aleyhine sapıtmıştır.

209- Hac Sûresi altmış üçüncü ayet: ***Allah'ın gökten yağmur yağdırdığı, böylece yeryüzünün yemyeşil olduğunu görmedin mi? Şüphesiz Allah, çok lütufkârdır, hakkıyla haberdardır.***

- Allah gökten yağmur yağdırırsa yeryüzü yemyeşil olur.
- Allah gökten yağmur yağdırmıştır.
- (Öyleyse) Yeryüzü yemyeşil olmuştur.

210- Sebe' Sûresi ellinci ayet: ***De ki: "Ben eğer sapmışsam, ancak kendi aleyhime sapmış olurum. Eğer hidayete ermişsem, bu da Rabbimin bana vahyettiği sayesindedir. Şüphesiz O, hakkıyla işitendir, kuluna çok yakındır."***

- (Hz. Muhammed) Ben eğer hidayete ermişsem, bu da Rabbimin bana vahyettiği sayesindedir.
- (Hz. Muhammed) Ben, hidayete erdim.
- (Öyleyse) Bu Rabbimin bana vahyettiği sayesindedir.

211- Fussilet Sûresi on dördüncü, on beşinci ve on altıncı ayetler: ***Hani onlara peygamberler önlerinden ve arkalarından gelmiş, "Allah'tan başkasına ibadet etmeyin" demişler, onlar da, "Eğer Rabbimiz dileseydi (Peygamber olarak) melekler indirirdi. Bu sebeple, biz sizinle gönderilenleri inkâr ediyoruz" demişlerdi. Âd kavmi ise yeryüzünde haksız olarak büyüklük taslamış, "Bizden daha güçlü kim var?" demişlerdi. Onlar, kendilerini yaratan Allah'ın onlardan daha güçlü olduğunu görmediler mi? Onlar bizim âyetlerimizi inkâr ediyorlardı. Biz de onlara dünya hayatında zillet azabını tattırmak için o mutsuz kara günlerde üzerlerine dondurucu bir rüzgâr gönderdik. Ahiret azâbı elbette daha rezil edicidir. Onlara yardım da edilmez***

- Eğer Âd kavmi Allah'ın gönderdiği Peygamberleri inkâr ederse ahirette azâp görecektir.
- Âd kavmi, Allah'ın gönderdiği Peygamberleri inkâr ettiler.
- (Öyleyse) Âd kavmi, ahirette azâp görecektir.

212- Cin Sûresi on dördüncü ve on beşinci ayetler: ***"Kuşkusuz içimizde müslüman olanlar da var, hak yoldan sapanlar da var. Kim müslüman olursa, işte onlar doğruyu arayıp bulmuşlardır." "Hak yoldan sapanlara gelince, onlar cehenneme odun olmuşlardır."***

- Eğer kim Müslüman olursa, doğruyu arayıp bulmuştur.
- Bazı cinler, Müslüman olmuştur.
- (Öyleyse) Bazı cinler, doğruyu arayıp bulmuştur.

Bu ayette geçen bir başka kıyas formu da şu şekilde kurulabilir:

- Eğer kim hak yoldan saparsa, cehenneme odun olmuşlardır.
- Bazı cinler, hak yoldan sapmıştır.
- (Öyleyse) Bazı cinler, cehenneme odun olmuşlardır.

213- İnşikâk Sûresi yedinci, sekizinci ve dokuzuncu ayetler: ***Kime kitabı sağından verilirse, Hesabı çok kolay bir şekilde görülecek, Sevinçli olarak ailesine dönecektir.***

- Eğer bir kimseye kitabı sağından verilirse, o kimsenin hesabı kolay bir şekilde görülecek ve sevinçli olarak ailesine dönecektir.
- Mü'minlerin kitabı sağından verilir.
- (Öyleyse) Mü'minlerin hesabı kolay bir şekilde görülecek ve sevinçli olarak ailesine dönecektir.

214- İnşikâk Sûresi onuncu, on birinci ve on ikinci ayetler: ***Fakat kime kitabı arkasından verilirse, "Helâk!" diye bağıracak ve alevli ateşe girecektir.***

- Eğer bir kimseye kitabı arkasından verilirse, o kimse Helâk!" diye bağıracak ve alevli ateşe girecektir.
- Kâfirlerin kitabı arkasından verilir.
- (Öyleyse) Kâfirler, Helâk!" diye bağıracak ve alevli ateşe girecektir.

215- Nasr Sûresi üçüncü ayet: ***Rabbine hamd ederek tespihte bulun ve O'ndan bağışlama dile. Çünkü O, tövbeleri çok kabul edendir.***

- Eğer mü'min Rabbine hamd ederek tespihte bulur ve O'ndan bağışlama dilerse, Allah onun tövbesini kabul eder.
- Mü'min, Rabbine hamd ederek tespihte bulup O'ndan bağışlama dilemektedir.
- (Öyleyse) Allah mü'minin tövbesini kabul eder.

216- Kâri'a Sûresi altıncı ve yedinci ayetler: ***İşte o vakit, kimin tartıları ağır gelmişse, Artık o, hoşnut olacağı bir hayat içinde olacaktır.***

- Eğer o vakit (kıyamet günü) kimin tartıları ağır gelmişse, hoşnut olacağı bir hayat içinde olacaktır.
- Mü'minlerin tartıları, o vakit (kıyamet günü) ağır gelmiştir.
- (Öyleyse) Mü'minler, hoşnut olacağı bir hayat içinde olacaktır.

Gazzâlî, bitişik şartlı kıyasları Kur'ân kaynaklı olarak görmekte olup Enbiya suresi yirmi ikinci, İsrâ Sûresi on yedinci ve Enbiya Sûresi doksan dokuzuncu ayetleri taliyi onaylamama formuna örnek olarak göstermektedir.[172]

Enbiya Sûresi yirmi ikinci ayet: ***Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka ilâhlar olsaydı, kesinlikle ikisinin de düzeni bozulurdu. Demek ki, Arş'ın Rabbi Allah, onların nitelemelerinden uzaktır, yücedir.***

İsrâ Sûresi on yedinci ayet: ***De ki: "Eğer onların iddia ettiği gibi, Allah'la beraber (başka) ilâhlar olsaydı, o zaman o ilâhlar da Arş'ın sahibine ulaşmak için elbette bir yol ararlardı.***

[172] Ebû Hâmid b. Muhammed Gazzâlî, *El-Kıstâsü'l-Müstakîm*, 88.

Enbiya Sûresi doksan dokuzuncu ayet: ***Eğer onlar ilâh olsalardı oraya varmazlardı. Hâlbuki hepsi orada ebedî kalacaklardır.***

> *"- Eğer âlemde iki ilâh olsaydı, âlem muhakkak fesâda uğrardı.* (Öncül)
>
> *- Âlemde fesâd yoktur.* (Diğer bir öncül)
>
> *- O halde iki ilâh yoktur.* (Telâzum yoluyla ortaya çıkan zorunlu netice)*"*[173]

Rosalind Ward Gwynne, bitişik şartlı kıyaslarda taliyi onaylamamaya aşağıdaki ayetleri örnek olarak göstermektedir.

En'âm Sûresi yüz kırk sekizinci, yüz kırk dokuzuncu ve yüz ellinci ayetler: **Allah'a ortak koşanlar diyecekler ki: "Eğer Allah dileseydi,** ***biz de ortak koşmazdık, babalarımız da. Hiçbir şeyi de haram kılmazdık." Onlardan öncekiler de (peygamberlerini) böyle yalanlamışlardı da sonunda azabımızı tatmışlardı. De ki: "Sizin (iddialarınızı ispat edecek) bir bilginiz var mı ki onu bize gösteresiniz? Siz ancak kuruntuya uyuyorsunuz ve siz sadece yalan söylüyorsunuz." De ki: "En üstün delil yalnızca Allah'ındır. O, dileseydi elbette sizin hepinizi doğru yola iletirdi." De ki: "Haydi, Allah şunu haram kıldı" diye tanıklık yapacak şahitlerinizi getirin. Onlar şahitlik etseler de sen onlarla beraber şahitlik etme. Âyetlerimizi yalanlayanların ve ahirete inanmayanların arzularına uyma. Onlar Rablerine, başka şeyleri denk tutuyorlar.***

Yûnus Sûresi doksan dokuzuncu ve yüzüncü ayetler: ***Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzünde bulunanların hepsi elbette topyekûn iman ederlerdi. Böyle iken sen mi mü'min olsunlar diye, insanları zorlayacaksın? Allah'ın izni olmadıkça, hiçbir kimse iman edemez. Allah, azabı akıllarını (güzelce) kullanmayanlara verir.***

---

[173] Ebû Hâmid b. Muhammed Gazzâlî, *El-Kıstâsü'l-Müstakîm*, 88.

Nahl Sûresi otuz beşinci ayet: ***Allah'a ortak koşanlar, dediler ki: "Allah dileseydi ne biz, ne de atalarımız O'ndan başka hiçbir şeye tapmazdık, O'nun emri olmadan hiçbir şeyi de haram kılmazdık." Kendilerinden öncekiler de böyle yapmıştı. Peygamberlere düşen sadece apaçık bir tebliğdir.***

"Tanrı dileseydi pek çok Tanrıya tapınmazdık.

[Birçok tanrıya tapıyoruz.]

[Bu nedenle Tanrı istemedi (başkasını vesile).]"[174]

Rosalind Ward Gwynne'nin bu ayetlere dair diğer bir kıyas formu da şu şekildedir:

"Tanrı dileseydi, hepinize rehberlik ederdi.

[Tanrı size rehberlik etmedi.]

[Bu nedenle Tanrı istemedi (başka vesile)"[175]

Rosalind Ward Gwynne, bitişik şartlı kıyaslarda taliyi onaylamamaya başka ayetleri de örnek olarak vermektedir.[176] Bitişik şartlı kıyaslarda taliyi onaylamama ile ilgili Kur'ân-ı Kerîm'den verilebilecek örnekler şu şekildedir:

217- Hûd Sûresi on üçüncü ve on dördüncü ayetler: ***Yoksa "onu (Kur'an'ı) uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi Allah'tan başka gücünüzün yettiklerini de (yardıma) çağırıp, siz de onun gibi uydurma on sûre getirin." Eğer size (bu konuda) cevap veremedilerse, bilin ki o (Kur'an) ancak Allah'ın ilmiyle indirilmiştir ve O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Artık müslüman oluyor musunuz?***

---

[174] Rosalind Ward Gwynne, *Logic, Rhetoric and Legal Reasoning in the Qur'ān -God's Arguments-*, 175.

[175] Rosalind Ward Gwynne, *Logic, Rhetoric and Legal Reasoning in the Qur'ān -God's Arguments-*, 175.

[176] Bk. Rosalind Ward Gwynne, *Logic, Rhetoric and Legal Reasoning in the Qur'ān -God's Arguments-*, 177-183.

- Eğer ancak Allah'ın ilmiyle indirilmiş olan Kur'ân'ın uydurulmuş olduğu doğru ise, haydi Allah'tan başka gücünüzün yettiklerini de (yardıma) çağırıp, siz de uydurma on sûre getirin.
- Allah'tan başka gücün yettiklerini de (yardıma) çağırıp, uydurma on sûre getirebilen olmadı.
- (Öyleyse) Ancak Allah'ın ilmiyle indirilmiş olan Kur'ân uydurulmuş değildir.

218- Yûsuf Sûresi yirmi altıncı, yirmi yedinci ve yirmi sekizinci ayetler: ***Yûsuf, "O, benden arzusunu elde etmek istedi" dedi. Kadının ailesinden bir şahit de şöyle şahitlik etti: "Eğer onun gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiştir, o (Yûsuf) yalancılardandır." "Eğer gömleği arkadan yırtılmışsa, kadın yalan söylemiştir. O (Yûsuf) ise, doğru söyleyenlerdendir." Kadının kocası Yûsuf'un gömleğinin arkadan yırtıldığını görünce, dedi ki: "Şüphesiz bu, siz kadınların tuzağıdır. Şüphesiz sizin tuzağınız çok büyüktür."***

- Eğer Hz. Yûsuf'un gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiştir.
- Kadın doğru söylememiştir.
- (Öyleyse) Hz. Yûsuf'un gömleği önden yırtılmamıştır.

Bu ayette geçen bir başka kıyas formu da (mukaddemi onaylama) şu şekilde kurulabilir:

- Eğer Hz. Yûsuf'un gömleği arkadan yırtılmışsa, kadın yalan söylemiştir.
- Hz. Yûsuf'un gömleği arkadan yırtılmıştır.
- (Öyleyse) Kadın yalan söylemektedir.

219- Hucurât Sûresi altıncı ayet: ***Ey iman edenler! Size bir fasık bir haber getirirse, bilmeyerek bir topluluğa zarar verip yaptığınıza pişman olmamak için o haberin doğruluğunu araştırın.***

- Eğer mü'min fasıktan gelen bir haberin doğruluğunu araştırmadan kabul ederse (bilmeyerek bir topluluğa zarar verdiği için) pişmanlık duyar.
- Mü'min, (bilmeyerek bir topluluğa zarar verdiği için) pişmanlık duymuş değildir.
- (Öyleyse) Mü'min, fasıktan gelen bir haberin doğruluğunu araştırmadan kabul etmemiştir.

220- Tûr Sûresi otuz dördüncü ayet: ***Eğer doğru söyleyenler iseler, haydi onun gibi bir söz getirsinler!***

- Eğer doğru söyleyenler iseler, onun (Kur'ân) gibi bir söz getirsinler.
- Onun (Kur'ân) gibi bir söz getiremediler.
- (Öyleyse) Doğru söyleyen değillerdir.

221- Cum'a Sûresi altıncı ve yedinci ayetler: ***De ki: "Ey Yahudi akidesini benimseyenler! Bütün insanlar değil de, yalnız kendinizin Allah'ın dostları olduğunu iddia ediyorsanız, (bunda da) samimi iseniz haydi ölümü isteyin!" Ama onlar, daha evvel yaptıklarından dolayı asla ölümü istemezler. Allah, zalimleri hakkıyla bilir.***

- Eğer Yahudi akidesini benimseyenler, bütün insanlar değil de, yalnız kendilerinin Allah'ın dostları olduğunu samimi olarak iddia ediyorsanız haydi ölümü isteyin.
- Yahudi akidesini benimseyenler, daha evvel yaptıklarından dolayı asla ölümü istemediler.
- (Öyleyse) Yahudi akidesini benimseyenler, bütün insanlar değil de, yalnız kendilerinin Allah'ın dostları olduğunu samimi olarak iddia eden değildirler.

222- Hâkka Sûresi on üçüncü, on dördüncü ve on beşinci ayetler: ***Sûr'a bir defa üfürülünce, yeryüzü ve dağlar kaldırılıp birbirine bir çarptırılınca, işte o gün olacak olmuş (kıyamet kopmuş)tur.***

- Eğer Sûr'a bir defa üfürülürse ve yeryüzü ile dağlar kaldırılıp birbirine bir çarptırılırsa kıyamet kopmuş olur.
- Kıyamet kopmuş değildir.
- (Öyleyse) Sûr'a bir defa üfürülmemiş ve yeryüzü ile dağlar kaldırılıp birbirine bir çarptırılmamıştır.

223- Hâkka Sûresi kırk dördüncü, kırk beşinci ve kırk altıncı ayetler: ***Eğer (Peygamber) bize isnat ederek bazı sözler uydurmuş olsaydı, mutlaka onu kudretimizle yakalardık. Sonra da onun şah damarını mutlaka keserdik.***

- Eğer peygamber Allah'a isnat ederek sözler uydurmuş ise Allah, mutlaka peygamberi kudretiyle yakalar ve sonra da onun şah damarını keserdi.
- Allah, peygamberi kudretiyle yakalamamış ve onun şah damarını kesmemiştir.
- (Öyleyse) Peygamber Allah'a isnat ederek sözler uydurmuş değildir.

1.2.2. Ayrık Şartlı Kıyaslar

Ayrık şartlı kıyaslarda büyük öncül, ayrık şartlı önermeden oluşmaktadır. Bu kıyasların büyük öncülünde yani ayrık şartlı önermesinde seçeneklerin varlığını ifade ederken "veya", "ya..., ya da…" eklemleri kullanılır.[177] Gazzâlî'nin ayrık şartlı kıyasa Kur'ân-ı Kerîm'den verdiği örnek şudur:

[177] İbrahim Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş,* 170.

Sebe' Sûresi yirmi dördüncü ayet: ***De ki: "Size göklerden ve yerden kim rızık verir?" De ki: "Allah. O hâlde, ya biz hidayet veya apaçık bir sapıklık üzereyiz, ya da siz!"***

> *"- Ya biz ya da siz, doğru yol üzerinde ya da apaçık bir dalâlet içindeyiz.*
>
> *[Yani: ikimizden biri hidâyet diğeri dalâlet üzeredir]* (Birinci Öncül)
>
> - *Bizim dalâlette olmadığımız bilinmektedir.* (İkinci öncül)
> - *O halde siz apaçık bir dalâlettesiniz.* (İki öncülün birleşiminden doğan zorunlu netice)"[178]

Rosalind Ward Gwynne, ayrık şartlı kıyaslara verdiği örneklerden[179] birisi de aşağıda zikrettiğimiz ayettir.

Bakara Sûresi yüz kırkıncı ayet: ***Yoksa siz, "İbrahim de, İsmail de, İshak da, Yakub ile Yakuboğulları da yahudi, ya da hıristiyan idiler" mi diyorsunuz? De ki: "Sizler mi daha iyi bilirsiniz, yoksa Allah mı?" Allah tarafından kendisine ulaşan bir gerçeği gizleyen kimseden daha zalim kimdir? Allah, yaptıklarınızdan habersiz değildir.***

> *"Ya siz ya da Tanrı en iyisini bilir.*
>
> *[Tanrı en iyisini bilir.]*
>
> *[Bu nedenle en iyisini bilmiyorsunuz.]*"[180]

Ayrık şartlı kıyaslara Kur'ân-ı Kerîm'den verilebilecek diğer örnekler şu şekildedir:

---

[178] Ebû Hâmid b. Muhammed Gazzâlî, El-Kıstâsü'l-Müstakîm, 94.
[179] Diğer ayetler için bk. Rosalind Ward Gwynne, *Logic, Rhetoric and Legal Reasoning in the Qur'ān -God's Arguments-*, 184-191.
[180] Rosalind Ward Gwynne, *Logic, Rhetoric and Legal Reasoning in the Qur'ān -God's Arguments-*, 186.

ÖRNEKLER

224- Bakara Sûresi iki yüz on yedinci ayet: ***Sana haram ayda savaşmayı soruyorlar. De ki: "O ayda savaş büyük bir günahtır. Allah'ın yolundan alıkoymak, onu inkâr etmek, Mescid-i Haram'ın ziyaretine engel olmak ve halkını oradan çıkarmak, Allah katında daha büyük günahtır. Zulüm ve baskı ise adam öldürmekten daha büyüktür. Onlar, güç yetirebilseler, sizi dininizden döndürünceye kadar sizinle savaşmaya devam ederler. Sizden kim dininden döner de kâfir olarak ölürse, öylelerin bütün yapıp ettikleri dünyada da, ahirette de boşa gitmiştir. Bunlar cehennemliklerdir, orada sürekli kalacaklardır.***

- İnsanların bazıları ya dininden dönüp kâfir olarak ya da dininden dönmeyip Müslüman olarak ölür.
- (Bu ayetin muhatapları olan) Müşrikler dininden dönüp kâfir olarak ölmüştür.
- Müşrikler, dininden dönmeyip Müslüman olarak ölmüş değildir.

225- Bakara Sûresi iki yüz yirmi dokuzuncu ayet: ***(Dönüş yapılabilecek) boşama iki defadır. Sonrası, ya iyilikle geçinmek, ya da güzellikle bırakmaktır. (Evlilikte) tarafların Allah'ın belirlediği ölçüleri koruyamama endişeleri dışında kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şeyi geri almanız, sizin için helâl olmaz. Eğer onlar Allah'ın belirlediği ölçüleri gözetmeyecekler diye endişe ederseniz, o zaman kadının (boşanmak için) bedel vermesinde ikisine de günah yoktur. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın bunları aşmayın. Allah'ın koyduğu sınırları kim aşarsa, onlar zalimlerin ta kendileridir.***

- Boşama iki defadır. Sonrası, ya iyilikle geçinmek (evliliğe devam etmek), ya da güzellikle bırakmaktır (ayrılmaktır/boşanmaktır).
- İki boşamadan sonra iyilikle geçinenler (evliliklerine devam edenler) vardır.
- (Öyleyse) Bu kişiler ayrılmış/boşanmış değillerdir.

226- Bakara Sûresi iki yüz kırk altıncı ayet: ***Mûsâ'dan sonra İsrailoğullarının ileri gelenlerini görmedin mi (ne yaptılar)? Hani, peygamberlerinden birine, "Bize bir hükümdar gönder de Allah yolunda savaşalım" demişlerdi. O, "Ya üzerinize savaş farz kılındığı hâlde, savaşmayacak olursanız?" demişti. Onlar, "Yurdumuzdan çıkarılmış, çocuklarımızdan uzaklaştırılmış olduğumuz hâlde Allah yolunda niye savaşmayalım" diye cevap vermişlerdi. Ama onlara savaş farz kılınınca içlerinden pek azı hariç, yüz çevirdiler. Allah, zalimleri hakkıyla bilendir.***

- Allah savaşı farz kıldığında İsrailoğullarının ileri gelenleri ya savaşacak ya da savaşmayacak.
- İsrailoğullarının ileri gelenleri (bu ileri gelenlerden pek azı hariç) yüz çevirdiler (savaşmadılar).
- (Öyleyse) İsrailoğullarının ileri gelenleri (bu ileri gelenlerden pek azı hariç) savaşmış değildir.

227- Bakara Sûresi iki yüz kırk dokuzuncu ayet: ***Tâlût, ordu ile hareket edince, "Şüphesiz Allah, sizi bir ırmakla imtihan edecektir. Kim ondan içerse benden değildir. Kim onu tatmazsa işte o bendendir. Ancak eliyle bir avuç alan başka." dedi. İçlerinden pek azı hariç, hepsi ırmaktan içtiler. Tâlût ve onunla beraber iman edenler ırmağı geçince, (geride kalanlar) "Bugün bizim Câlût'a ve askerlerine karşı koyacak gücümüz yok." dediler. Allah'a kavuşacaklarını kesin olarak bilenler (ırmağı geçenler) ise şu cevabı verdiler: "Allah'ın izniyle büyük bir topluluğa galip gelen nice küçük topluluklar vardır. Allah, sabredenlerle beraberdir."***

- Allah'ın ırmak ile imtihanında ordu, ya ırmaktan içip Allah'ın emirini yerine getirmeyecekler (içerse benden değildir) ya da ırmaktan içmeyip (tatmayıp) Allah'ın emrini yerine getirecekler (tatmazsa bendendir).

- Ordu (içlerinden pek azı hariç), ırmaktan içip Allah'ın emrini yerine getirmediler.
- (Öyleyse) Ordu (içlerinden pek azı hariç), ırmaktan içmeyip (tatmayıp) Allah'ın emrini yerine getirenlerden değildir.

228- En'âm Sûresi otuz ikinci ayet: ***Dünya hayatı ancak bir oyun ve bir eğlencedir. Elbette ki ahiret yurdu Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için daha hayırlıdır. Hâlâ akıllanmayacak mısınız?***

- Müslümanlar, ya ancak bir oyun ve bir eğlenceden ibaret olan dünya hayatını tercih edeceklerdir ya Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için daha hayırlı olan ahiret yurdunu tercih edeceklerdir.
- Müslümanlar, Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için daha hayırlı olan ahiret yurdunu tercih ettiler.
- (O halde) Müslümanlar, ancak bir oyun ve bir eğlenceden ibaret olan dünya hayatını tercih etmediler.

229- A'râf Sûresi sekizinci ve dokuzuncu ayetler: ***O gün amellerin tartılması da haktır. Kimlerin sevabı ağır basarsa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir. Ama kimlerin sevabı da hafif gelirse, işte onlar âyetlerimize haksızlık etmiş olmaları sebebiyle kendilerini ziyana sokanlardır.***

- O gün Müslümanların amelleri tartılırken ya ağır basacak ve kurtuluşa erecektir ya hafif gelecek ve Allah'ın ayetlerini inkâr etmelerinden ötürü kendilerini ziyana sokacaklardır.
- O gün Müslümanların amelleri, ağır gelecektir ve kurtuluşa ereceklerdir.
- (Öyleyse) Müslümanların amelleri, hafif gelmeyecek ve Allah'ın ayetlerini inkâr etmemelerinden ötürü kendilerini ziyana sokmayacaklardır.

230- Tevbe Sûresi on dokuzuncu ve yirminci ayetler: ***Siz hacılara su dağıtmayı ve Mescid-i Haram'ın bakım ve onarımını, Allah'a ve âhiret gününe iman edip Allah yolunda cihad eden kimse(lerin amelleri) gibi mi tuttunuz? Bunlar Allah katında eşit olmazlar. Allah, zâlim topluluğu doğru yola erdirmez. İman edip hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad eden kimselerin mertebeleri, Allah katında daha üstündür. İşte onlar, başarıya erenlerin ta kendileridir.***

- Allah'ın katında, ya hacılara su dağıtanlar ve Mescid-i Haram'ın bakım ve onarımını yapanlar daha üstün olup başarıya ereceklerdir ya Allah'a ve âhiret gününe iman edip Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad eden kimseler daha üstün olup başarıya ereceklerdir.
- Allah'ın katında, hacılara su dağıtanlar ve Mescid-i Haram'ın bakım ve onarımını yapanlar daha üstün olmayıp başarıya erecek olanlar değillerdir.
- (Öyleyse) Allah'ın katında, Allah'a ve âhiret gününe iman edip Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad eden kimseler daha üstün olup başarıya ereceklerdir.

231- Tevbe Sûresi altmışıncı ayet: ***Sadakalar (zekâtlar), Allah'tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler, zekât toplayan memurlar, kalpleri İslâm'a ısındırılacak olanlarla (özgürlüğüne kavuşturulacak) köleler, borçlular, Allah yolunda cihad edenler ve yolda kalmış yolcular içindir. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.***

- Sadakalar (zekâtlar), ya Allah'tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler, zekât toplayan memurlar, kalpleri İslâm'a ısındırılacak olanlarla (özgürlüğüne kavuşturulacak) köleler, borçlular, Allah yolunda cihad edenler ve yolda kalmış yolcular içindir ya zenginler içindir.
- Sadakalar (zekâtlar), zenginler için değildir.
- (Öyleyse) Sadakalar (zekâtlar), Allah'tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler, zekât toplayan memurlar, kalpleri İslâm'a ısındırılacak olanlarla (özgürlüğüne kavuşturulacak) köleler, borçlular, Allah yolunda cihad edenler ve yolda kalmış yolcular içindir.

232- Tevbe Sûresi yüz dokuzuncu ayet: ***Binasını takva (Allah'a karşı gelmekten sakınmak) ve O'nun rızasını kazanmak temeli üzerine kuran kimse mi daha hayırlıdır, yoksa binasını çökmeye yüz tutmuş bir yarın kenarına kurup, onunla birlikte kendisi de cehennem ateşine yuvarlanan kimse mi? Allah, zalimler topluluğunu doğru yola erdirmez.***

- Daha hayırlı olan insan, ya binasını takva (Allah'a karşı gelmekten sakınmak) ve O'nun rızasını kazanmak temeli üzerine kuran kimsedir ya binasını çökmeye yüz tutmuş bir yarın kenarına kurup, onunla birlikte kendisi de cehennem ateşine yuvarlanan kimsedir.
- Daha hayırlı olan insan, binasını takva (Allah'a karşı gelmekten sakınmak) ve O'nun rızasını kazanmak temeli üzerine kuran kimsedir.
- (Öyleyse) Daha hayırlı olan insan, binasını çökmeye yüz tutmuş bir yarın kenarına kurup, onunla birlikte kendisi de cehennem ateşine yuvarlanan kimse değildir.

233- Yûnus Sûresi otuz beşinci ayet: ***De ki: "Allah'a koştuğunuz ortaklarınızdan hakka iletecek olan bir kimse var mı?" De ki: "Hakka Allah iletir." Öyle ise, hakka ileten mi uyulmaya daha lâyıktır, yoksa iletilmedikçe doğru yolu bulamayan kimse mi? Ne oluyor size? Nasıl hüküm veriyorsunuz?"***

- İlah olarak ya Allah'a ortak koşulanlar (doğru yolu bulamayan) uyulmaya daha lâyıktır ya hakka ileten Allah uyulmaya daha lâyıktır.
- İlah olarak Allah'a ortak koşulanlar (doğru yolu bulamayan) uyulmaya daha lâyık değildir.
- (Öyleyse) İlah olarak hakka ileten Allah uyulmaya daha lâyıktır.

234- Yûsuf Sûresi otuz ikinci, otuz üçüncü ve otuz dördüncü ayetler: ***Bunun üzerine kadın onlara dedi ki: "İşte bu, beni hakkında***

kınadığınız kimsedir. Andolsun, ben ondan murad almak istedim. Fakat o, iffetinden dolayı bundan kaçındı. Andolsun, eğer emrettiğimi yapmazsa, mutlaka zindana atılacak ve zillete uğrayanlardan olacak." Yûsuf, "Ey Rabbim! Zindan bana, bunların beni dâvet ettiği şeyden daha sevimlidir. Onların tuzaklarını benden uzaklaştırmazsan, onlara meyleder ve cahillerden olurum" dedi. Rabbi, onun duasını kabul etti ve kadınların tuzaklarını ondan uzaklaştırdı. Şüphesiz ki O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.

- Hz. Yûsuf ya kadının muradına karşılık verip cahillerden olacaktır ya iffetinden dolayı kadının muradına karşılık vermeyip (muradından kaçınıp) zindana atılacaktır.
- Hz. Yûsuf, kadının muradına karşılık verip cahillerden olmadı.
- (Öyleyse) Hz. Yûsuf iffetinden dolayı kadının muradına karşılık vermeyip zindana atıldı.

235- Nahl Sûresi doksan dokuzuncu ve yüzüncü ayetler: ***Gerçek şu ki; şeytanın, inanan ve yalnız Rablerine tevekkül eden kimseler üzerinde bir hâkimiyeti yoktur. Şeytanın hâkimiyeti, sadece onu dost edinenler ve Allah'a ortak koşanlar üzerindedir.***

- Şeytanın hâkimiyeti ya kendisini dost edinenler ve Allah'a ortak koşanlar üzerindedir ya inanan ve yalnız Rablerine tevekkül eden kimseler üzerindedir.
- Şeytanın hâkimiyeti kendisini dost edinenler ve Allah'a ortak koşanlar üzerindedir.
- (Öyleyse) İnanan ve yalnız Rablerine tevekkül eden kimseler üzerinde değildir.

236- Tâ Hâ Sûresi altmış beşinci ve altmış altıncı ayetler: ***Sihirbazlar: "Ey Mûsâ! Ya önce atmayı tercih edersin, ya da ilk atan biz oluruz" dediler. Mûsâ: "Yok, (önce) siz atın" dedi. Bir de ne görsün,***

onların ipleri ve değnekleri yaptıkları sihirden dolayı kendisine hızla sürünür gibi görünüyor.

A'râf Sûresi altmış yüz on beşinci ayet: ***(Sihirbazlar), "Ey Mûsâ! Ya önce sen at, ya da önce atanlar biz olalım" dediler.***

- Ellerindeki değnekleri ya Mûsâ önce atacak ya da sihirbazlar ilk atan olacak.
- Mûsâ önce atan değildir.
- (Öyleyse) Sihirbazlar ilk atandır.

237- Muhammed Sûresi birinci ve ikinci ayetler: ***İnkâr edenler ve Allah yolundan alıkoyanlar var ya; işte, Allah onların bütün amellerini boşa çıkarmıştır. İnanıp salih ameller işleyenlerin ve Muhammed'e indirilene -ki o Rablerinden gelen haktır- inananların ise Allah günahlarını örtmüş ve hâllerini düzeltmiştir.***

- Kâfirler, ya inkâr edip bütün amelleri boşa çıkacaktır ya inanıp salih ameller işleyecek ve Muhammed'e indirilene inanacak ki Allah onların günahlarını örtsün.
- Kâfirler, inkâr edip bütün amelleri boşa çıkmıştır.
- (Öyleyse) Kâfirler, inanmayıp salih ameller işlemediğinden ve Muhammed'e indirilene inanmadığından Allah onların günahlarını örtmüş değildir.

238- Vâkı'a Sûresi elli dokuzuncu ayet: ***Onu siz mi yaratıyorsunuz, yoksa yaratan biz miyiz?***

- Onu yaratan ya insandır ya Allah'tır.
- Onu yaratan Allah'tır.
- (Öyleyse) Onu yaratan insan değildir.

239- Vâkı'a Sûresi altmış üçüncü ve altmış dördüncü ayetler: ***Ektiğiniz tohuma ne dersiniz? Onu siz mi bitiriyorsunuz, yoksa bitiren biz miyiz?***

- Ekilen tohumu (yerden) bitiren ya insandır ya Allah'tır.
- Ekilen tohumu (yerden) bitiren Allah'tır.
- (Öyleyse) Ekilen tohumu (yerden) bitiren insan değildir.

2. KUR'ÂN-I KERÎM'DE SEÇMELİ (İSTİSNAÎ) KIYASLARA ÖRNEKLER

Seçmeli kıyaslar (kıyas-ı istisnâî), "iki öncülden yapılmış olup birincisi daima şartlı olduğundan ona şartlı öncül denir. İkincisi ise çoğu kez "lakin", "ancak" ve "hâlbuki" diye başlayan bir seçmeli önerme olmasından dolayı buna da seçmeli öncül denir."[181] Seçmeli kıyas, "sonucun aynının yahut karşıt halinin (nakizini) öncüllerde hem şeklen hem anlam bakımından bulunduğu kıyastır."[182] Bu kıyas, en az biri şartlı olmak kaydıyla iki öncül ve bir sonuçtan oluşmaktadır.

Seçmeli kıyaslara Kur'ân-ı Kerîm'den verilebilecek örnekler şu şekildedir:

ÖRNEKLER

240- Bakara Sûresi yirmi üçüncü ve yirmi dördüncü ayetler: **Eğer kulumuza (Muhammed'e) indirdiğimiz (Kur'an) hakkında şüphede iseniz, haydin onun benzeri bir sûre getirin ve eğer doğru söyleyenler iseniz, Allah'tan başka şahitlerinizi çağırın (ve bunu ispat edin). Eğer, yapamazsanız -ki hiçbir zaman yapamayacaksınız- o hâlde yakıtı insanlarla taşlar olan ateşten sakının. O ateş kâfirler için hazırlanmıştır**

[181] Ahmet Cevdet Paşa, *Mi'yâr-ı Sedât -Klasik Mantık-,* 85.
[182] Necati Öner, *Klasik Mantık,* 136; İbrahim Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş,* 141.

- Eğer kulumuza (Muhammed'e) indirdiğimiz (Kur'ân) hakkında şüphede olanlar varsa bu kişiler kâfirlerdir.
- Lakin kulumuza (Muhammed'e) indirdiğimiz (Kur'ân) hakkında şüphede olanlar var.
- O hâlde kulumuza (Muhammed'e) indirdiğimiz (Kur'ân) hakkında şüphede olanlar kâfirlerdir.

241- Bakara Sûresi yüz otuz yedinci ayet: ***Eğer onlar böyle sizin iman ettiğiniz gibi iman ederlerse, gerçekten doğru yolu bulmuş olurlar; yüz çevirirlerse onlar elbette derin bir ayrılığa düşmüş olurlar. Allah, onlara karşı seni koruyacaktır. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.***

- Eğer onlar (Yahudiler ve Hıristiyanlar) böyle sizin iman ettiğiniz gibi iman ederlerse, gerçekten doğru yolu bulmuş olurlar; yüz çevirirlerse onlar elbette derin bir ayrılığa düşmüş olurlar.
- Hâlbuki onlar (Yahudiler ve Hıristiyanlar), böyle sizin iman ettiğiniz gibi iman etmediler.
- (O halde) =nlar (Yahudiler ve Hıristiyanlar) yüz çevirenlerden ve derin bir ayrılığa düşenlerden oldular.

242- Bakara Sûresi otuz beşinci ve otuz altıncı ayetler: ***Dedik ki: "Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşin. Orada dilediğiniz gibi bol bol yiyin, ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz." Derken, şeytan ayaklarını oradan kaydırdı. Onları içinde bulundukları konumdan çıkardı. Bunun üzerine biz de, "Birbirinize düşman olarak inin. Sizin için yeryüzünde belli bir süre barınak ve yararlanma vardır" dedik.***

- Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşin. Orada dilediğiniz gibi bol bol yiyin, ama şu ağaca yaklaşmayın, yaklaşırsanız zalimlerden olursunuz.
- Ancak, Hz. Âdem ve eşi ağaca yaklaştı.
- Hz. Âdem ve eşi zalimlerden oldu.

243- Bakara Sûresi yüz elli üçüncü ayet: ***Öyleyse yalnız beni anın ki ben de sizi anayım. Bana şükredin, sakın nankörlük etmeyin***

- Allah'a inananlar, Allah'ı anarsa Allah da onları (kendisini ananları) anar.
- Ancak, Allah'a inananlar, Allah'ı anmaktadır.
- (Öyleyse) Allah, Allah'a inananları (kendisini ananları) anar.

244- Bakara Sûresi yüz elli dokuzunu, yüz altmışıncı ve yüz altmış birinci ayetler: ***İndirdiğimiz apaçık delilleri ve hidayeti Kitap'ta açıklamamızdan sonra onları gizleyenler var ya, işte onlara hem Allah lânet eder, hem de bütün lânet etme konumunda olanlar lânet eder. Ancak tövbe edip durumlarını düzeltenler ve gerçeği açıkça ortaya koyanlar (lânetlenmekten) kurtulmuşlardır. Çünkü ben onların tövbelerini kabul ederim. Zira ben tövbeleri çok kabul edenim, çok merhamet edenim. Fakat âyetlerimizi inkâr etmiş ve kâfir olarak ölmüşlere gelince, işte Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti onların üstünedir***

- Allah'ın indirdiği apaçık delilleri ve hidayeti Kitap'ta açıklanmasından sonra onları gizleyenlere (gizlerlerse) lânet edilir, ancak tövbe edip durumlarını düzeltenler ve gerçeği açıkça ortaya koyanlar olursa onlar (lânetlenmekten) kurtulmuşlardır.
- Ancak Müslümanlar, tövbe edip durumlarını düzeltenler ve gerçeği açıkça ortaya koyanlardır.
- (O halde) Müslümanlar (lânetlenmekten) kurtulmuşlardır.

Bu ayette geçen bir başka kıyas formu da şu şekilde kurulabilir:

- Allah'ın indirdiği apaçık delilleri ve hidayeti Kitap'ta açıklanmasından sonra onları gizleyenlere (gizlerlerse), Allah'ın âyetlerini inkâr edenlere (inkâr ederlerse) lânet edilir, ancak tövbe edip durumlarını düzeltenler ve gerçeği açıkça ortaya koyanlar olursa onlar (lânetlenmekten) kurtulmuşlardır.

- Lakin kâfirler, Allah'ın indirdiği apaçık delilleri ve hidayeti Kitap'ta açıklanmasından sonra onları gizleyenler ve Allah'ın âyetlerini inkâr edenlerdir.
- (O halde) Kâfirler (kâfir olarak ölmüşler), lânet edilirler.

245- Âl-i İmrân Sûresi seksen beşinci ve seksen dokuzuncu ayetler: ***Kim İslâm'dan başka bir din ararsa, (bilsin ki o din) ondan kabul edilmeyecek ve o ahirette hüsrana uğrayanlardan olacaktır. / Ancak bundan sonra tövbe edip kendilerini düzeltenler müstesnadır. Şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.***

- İslâm'dan başka bir din aradığı için ahirette hüsrana uğrayacak olanlardan tövbe edip kendilerini düzeltenler hüsrana uğramayacaklardır.
- İslâm'dan başka bir din aradığı için ahirette hüsrana uğrayacak olanlardan bazıları tövbe edip kendilerini düzelttiler.
- (O halde) İslâm'dan başka bir din aradığı için ahirette hüsrana uğrayacak olanlardan bazıları hüsrana uğramayacaklardır.

246- Nisâ Sûresi otuz dokuzuncu ayet: ***Bunlar, Allah'a ve ahiret gününe iman etselerdi ve Allah'ın verdiği rızıktan (gösterişsiz olarak) harcasalardı, kendilerine ne zarar gelirdi? Allah, onları en iyi bilendir.***

- Kâfirler, Allah'a ve ahiret gününe iman etseler ve Allah'ın verdiği rızıktan (gösterişsiz olarak) harcasalar, kendilerine zarar gelmez.
- Kâfirler, Allah'a ve ahiret gününe iman etmediler ve Allah'ın verdiği rızıktan (gösterişsiz olarak) harcamadılar.
- (O halde) Kâfirlere zarar gelmiştir.

247- Mâide Sûresi elli beş ve elli alıncı ayetler: **Sizin dostunuz ancak Allah'tır, Resûlüdür ve Allah'ın emirlerine boyun eğerek**

namazı kılan, zekâtı veren mü'minlerdir. Kim Allah'ı, O'nun peygamberini ve inananları dost edinirse, bilsin ki şüphesiz Allah taraftarları galiplerin ta kendileridir.

- Kim Allah'ı, O'nun peygamberini ve inananları dost edinirse, bilsin ki şüphesiz Allah taraftarları galiplerin ta kendileridir.
- Ancak Müslümanlar, Allah'ı, Resûlünü ve inananları **(**Allah'ın emirlerine boyun eğerek namazı kılan, zekâtı veren mü'minler) dost edinir.
- (O halde) Müslümanlar (Allah taraftarları), galiplerin ta kendileridir.

248- En'âm Sûresi yüz elli ikinci ayet: ***Rüşdüne erişinceye kadar yetimin malına ancak en güzel şekilde yaklaşın. Ölçüyü ve tartıyı adaletle tam yapın. Biz herkesi ancak gücünün yettiği kadarıyla sorumlu tutarız. (Birisi hakkında) konuştuğunuz zaman yakınınız bile olsa âdil olun. Allah'a verdiğiniz sözü tutun. İşte bunları Allah size öğüt alasınız diye emretti.***

- Allah, insanları ya gücünün yettiği kadar ya gücünün yetmediği (gücünün yettiğinden fazlasıyla) kadar sorumlu tutar.
- Ancak Allah, insanı gücünün yettiği kadarıyla sorumlu tutar.
- (Öyleyse) Allah, insanı gücünün yetmediğiyle (gücünün yettiğinden fazlasıyla) sorumlu tutmaz.

249- Enfâl Sûresi elli bir ve elli üçüncü ayetler: ***(Ey kâfirler!) Bu, sizin ellerinizin önceden yaptığının karşılığıdır. Yoksa, Allah kullarına zulmedici değildir. Bunun sebebi şudur: Bir toplum kendilerinde bulunan (iyi davranışlar)ı değiştirmedikçe, Allah onlara verdiği bir nimeti değiştirmez ve şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.***

- Eğer bir toplum (kâfirler) kendilerinde bulunan (iyi davranışlar)ı değiştirmezse Allah onlara verdiği bir nimeti değiştirmez.
- Ancak kâfirler, kendilerinde bulunan (iyi davranışlar)ı değiştirdiler.
- (Öyleyse) Allah, onlara (kâfirlere) verdiği bir nimeti değiştir.

250- Ra'd Sûresi on dördüncü ayet: ***Gerçek dua ancak O'nadır. O'ndan başka yalvardıkları ise onların isteklerine ancak, ağzına ulaşmayacağı hâlde, ulaşsın diye avuçlarını suya uzatan kimsenin isteğine suyun cevap verdiği kadar cevap verirler. Kâfirlerin duası daima boşa çıkar.***

- Gerçek dua ancak O'nadır (Allah'adır). Bundan dolayı eğer Kâfirler, O'ndan başka yalvardıklarına (putlara) dua ederlerse duaları daima boşa çıkar.
- Ancak kâfirler, O'ndan başka yalvardıklarına (putlara) dua ederler.
- (Öyleyse) Kâfirlerin duaları daima boşa çıkar.

251- Hicr Sûresi yirmi sekizinci, yirmi dokuzuncu, otuzuncu, otuz birinci, otuz ikinci, otuz üçüncü, otuz dördüncü ve otuz beşinci ayetler: ***Hani Rabbin meleklere, "Ben kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş balçıktan bir insan yaratacağım. Onu düzenleyip içine ruhumdan üflediğim zaman, onun için hemen saygı ile eğilin" demişti. Bunun üzerine bütün melekler saygı ile eğildiler. Ancak İblis, saygı ile eğilenlerle beraber olmaktan kaçındı. Allah, "Ey İblis! Saygı ile eğilenlerle beraber olmamandaki maksadın ne?" dedi. İblis dedi ki: "Ben, kuru bir çamurdan, şekillenmiş balçıktan yarattığın insan için saygı ile eğilemem." Allah, "Öyleyse çık oradan, çünkü sen kovuldun. Şüphesiz hesap, mükâfat ve ceza gününe kadar lânet senin üzerinedir" dedi.***

- Eğer Allah, çamurdan, şekillendirilmiş balçıktan bir insan yarattığında saygı ile eğilinmezse hesap, mükâfat ve ceza gününe kadar lânet onun (eğilmeyenin) üzerinedir.
- Ancak İblis, saygı ile eğilmedi.
- (Öyleyse) Mükâfat ve ceza gününe kadar lânet onun (eğilmeyenin) üzerinedir.

252- Hicr Sûresi otuz dokuzuncu, kırkıncı, kırk birinci, kırk ikinci ve kırk üçüncü ayetler: ***İblis, "Rabbim! Beni azdırmana karşılık, andolsun ki yeryüzünde kötülükleri onlara güzel göstereceğim, içlerinde ihlâsa erdirilmiş kulların hariç, onların hepsini azdıracağım" dedi. Allah, "İşte bu bana ulaştıran dosdoğru yoldur. Azgınlardan sana uyanlar dışında, kullarım üzerinde senin hiçbir hâkimiyetin yoktur" dedi. Şüphesiz cehennem, onların hepsinin buluşacağı yerdir.***

- İblis, ihlâsa erdirilmiş kulları azdıramazsa, onlar (azmayanlar) cehennemlik değildir.
- Lakin İblis, ihlâsa erdirilmiş kulları azdıramadı.
- (Öyleyse) Onlar (azmayanlar) cehennemlik değildir.

253- Enbiyâ Sûresi yirmi ikinci ayet: ***Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka ilâhlar olsaydı, kesinlikle ikisinin de düzeni bozulurdu. Demek ki, Arş'ın Rabbi Allah, onların nitelemelerinden uzaktır, yücedir.***

- Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka ilâhlar olsaydı, kesinlikle ikisinin de düzeni bozulurdu.
- İkisinin de (Yerin ve göğün) düzeni bozuk değildir.
- (Öyleyse) Allah'tan başka ilahlar var değildir.

254- Enbiyâ Sûresi doksan sekizinci ve doksan dokuzuncu ayetler: ***Hiç şüphesiz siz ve Allah'tan başka kulluk ettikleriniz cehennem odunusunuz. Siz oraya varacaksınız. Eğer onlar ilâh olsalardı oraya varmazlardı. Hâlbuki hepsi orada ebedî kalacaklardır.***

- Eğer onlar ilâh olsalardı oraya (cehenneme) varmazlardı.
- Hâlbuki hepsi (Allah'tan başka kulluk ettikleriniz) oraya (cehenneme) varacaklar ve orada ebedî kalacaklardır.
- (Öyleyse) Onlar ilâh değildir.

255- Şûrâ Sûresi on sekizinci ayet: ***Kıyamete inanmayanlar, onun çabuk kopmasını isterler. İnananlar ise, ondan korkarlar ve onun gerçek olduğunu bilirler. İyi bilin ki, Kıyamet günü hakkında tartışanlar derin bir sapıklık içindedirler.***

- Eğer kıyamet günü hakkında tartışırsanız derin bir sapıklık içinde olursunuz.
- Ancak kıyamete inanmayanlar, onun çabuk kopmasını isteyenler, kıyamet günü hakkında tartışmaktadırlar.
- (Öyleyse) Kıyamete inanmayanlar, onun çabuk kopmasını isteyenler, derin bir sapıklık içindedirler.

256- Zuhruf Sûresi beşinci, altıncı, yedinci ve sekizinci ayetler: ***Haddi aşan bir topluluk oldunuz, diye vazgeçip Zikir'le (Kur'an'la) sizi uyarmaktan geri mi duralım? Hâlbuki daha önceki toplumlara da nice peygamberler göndermiştik. (Onlar da) kendilerine gelen her peygamberle mutlaka alay ediyorlardı. Biz, onlardan daha çetinlerini de helâk ettik. Öncekilerin örneği geçti!***

- Eğer kendilerine gelen her peygamberle alay edilirse alay edenler helâk edilirler.
- Ancak sizden önceki haddi aşan topluluklar peygamberle alay ettiler.
- (Öyleyse) Alay edenler helâk olmuştur.

257- Zuhruf Sûresi altmışıncı ayet: ***Eğer dileseydik, içinizden yeryüzünde sizin yerinize geçecek melekler yaratırdık.***

- Eğer Allah dilerse yeryüzünde sizin (insanların) yerinize geçecek melekler yaratır.
- Lakin Allah, yeryüzünde sizin (insanların) yerinize geçecek melekler yaratmadı.
- (Öyleyse) Allah yeryüzünde sizin (insanların) yerinize geçecek melekler yaratmayı dilemedi.

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERÎM'DE BİLEŞİK VE DÜZENSİZ KIYASLAR

1. KUR'ÂN-I KERÎM'DE BİLEŞİK KIYASLAR

Bileşik kıyaslar (kıyas-ı mürekkeb), ikiden fazla öncülden oluşmaktadır. Bu kıyasların içerisinde ikiden fazla öncül olması nedeniyle aynı zamanda birden fazla basit kıyas da vardır.[183] Bileşik kıyaslar "zincirleme kıyas", "hulfî kıyas" ve "ikilem (dilemma)" olmak üzere üç kısma ayrılır.

1.1. Kur'ân-ı Kerîm'de Zincirleme Kıyaslara Örnekler

Bu tür kıyaslarda önceki öncülün yüklemi, bir sonraki öncülde konu olacak şekilde devam etmekte olup bir basit kıyasın sonucuna başka bir basit kıyasın elde edilebilmesi için yeni bir öncül ilave edilerek oluşturulan kıyaslardır. Bu kıyas türünde ilk kıyasın sonucu, onu takip eden kıyasın öncüllerinden biri olmaktadır.[184]

---

[183] Ahmet Cevdet Paşa, *Mi'yâr-ı Sedât -Klasik Mantık-,* 102; Necati Öner, *Klasik Mantık,* 145; İbrahim Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş,* 173; Halil İmamoğlugil, *Klasik Mantıkta Akıl Yürütme*, 108.
[184] Ahmet Cevdet Paşa, *Mi'yâr-ı Sedât -Klasik Mantık-,* 102.

Zincirleme kıyaslara Kur'ân-ı Kerîm'den verilebilecek örnekler şu şekildedir:

ÖRNEKLER

258- Bakara Sûresi sekizinci ve onuncu ayetler: **İnsanlardan bazıları da vardır ki, inanmadıkları halde " Allaha ve ahiret gününe inandık" derler. Onlar (kendi akıllarınca) güya Allah'ı ve mü'minleri aldatırlar. Hâlbuki onlar ancak kendilerini aldatırlar ve bunun farkında değillerdir. Onların kalplerinde bir hastalık vardır. Allah da onların hastalığını çoğaltmıştır. Söylemekte oldukları yalanlar sebebiyle de onlar için elim bir azap vardır.**

- İnsanlardan bazıları inanmadıkları halde "Allaha ve ahiret gününe inandık" derler,
- Onlar (Allaha ve ahiret gününe inandık diyenler), kendi akıllarınca güya Allah'ı ve mü'minleri aldatırlar,
- Onlar (Allah'ı ve mü'minleri aldatanlar), ancak kendilerini aldatırlar ve bunun farkında değillerdir,
- Onların (farkında olmayanların) kalplerinde bir hastalık vardır,
- Bu tür kişilerin hastalığını Allah çoğaltmıştır,
- Hastalığı çoğalanlar yalan söylerler,
- Onlar (yalan söyleyenler) için elim bir azap vardır.
- (Öyleyse) Onlar (İnsanlardan bazıları/inanmayanlar) için elim bir azap vardır.

259- Bakara Sûresi yüz elli beşinci, yüz elli altıncı ve yüz elli yedinci ayetler: ***Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla, bir de mallar, canlar ve ürünlerden eksilterek deneriz. Sabredenleri müjdele. Onlar; başlarına bir musibet gelince, "Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah'a aidiz ve şüphesiz O'na döneceğiz" derler. İşte Rableri katından rahmet ve merhamet onlaradır. Doğru yola ulaştırılmış olanlar da işte bunlardır.***

- Sabredenler, başlarına bir musibet gelince, "Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah'a aidiz ve şüphesiz O'na döneceğiz" derler.
- Başlarına bir musibet gelince, "Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah'a aidiz ve şüphesiz O'na döneceğiz" diyenlere Rableri katından rahmet ve merhamet vardır.
- Rableri katından rahmet ve merhamet olanlar, doğru yola ulaştırılmış olanlardır.
- (Öyleyse) Sabredenler, doğru yola ulaştırılmış olanlardır.

260- Bakara Sûresi yüz altmış üçüncü ayet: ***Sizin ilâhınız bir tek ilâhtır. O'ndan başka ilâh yoktur. O, Rahmân'dır, Rahîm'dir.***

- Allah, sizin (yaratılmışların) ilâhınızdır.
- Sizin ilahınız tek ilâhtır (O'ndan başka ilâh yoktur).
- Tek ilâh olan Rahmân'dır, Rahîm'dir.
- (Öyleyse) Allah, Rahmân'dır, Rahîm'dir.

261- Bakara Sûresi yüz yetmiş yedinci ayet: ***İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı taraflarına çevirmeniz(den ibaret) değildir. Asıl iyilik, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitap ve peygamberlere iman edenlerin; mala olan sevgilerine rağmen, onu yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, (ihtiyacından dolayı) isteyene ve (özgürlükleri için) kölelere verenlerin; namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren, antlaşma yaptıklarında sözlerini yerine getirenlerin ve zorda, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda (direnip) sabredenlerin tutum ve davranışlarıdır. İşte bunlar, doğru olanlardır. İşte bunlar, Allah'a karşı gelmekten sakınanların ta kendileridir.***

- Asıl iyilik, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitap ve peygamberlere iman edenlerin; mala olan sevgilerine rağmen, onu yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, (ihtiyacından dolayı) isteyene ve (özgürlükleri için) kölelere verenlerin; namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren, antlaşma

yaptıklarında sözlerini yerine getirenlerin ve zorda, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda (direnip) sabredenlerin tutum ve davranışlarıdır.

- Bu tutum ve davranışlar doğru olanlardır.
- Bu doğru olan işleri yapanlar Allah'a karşı gelmekten sakınanların ta kendileridir.
- (Öyleyse) Asıl iyilik yapanlar, Allah'a karşı gelmekten sakınanların ta kendileridir.

262- Bakara Sûresi yüz seksen dördüncü ve yüz seksen beşinci ayetler: ***Oruç, sayılı günlerdedir. Sizden kim hasta, ya da yolculukta olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutar. Oruca gücü yetmeyenler ise bir yoksul doyumu fidye verir. Bununla birlikte, gönülden kim bir iyilik yaparsa (mesela fidyeyi fazla verirse) o kendisi için daha hayırlıdır. Eğer bilirseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır. (O sayılı günler), insanlar için bir hidayet rehberi, doğru yolun ve hak ile batılı birbirinden ayırmanın apaçık delilleri olarak Kur'an'ın kendisinde indirildiği Ramazan ayıdır. Öyle ise içinizden kim bu aya ulaşırsa, onu oruçla geçirsin. Kim de hasta veya yolcu olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutsun. Allah, size kolaylık diler, zorluk dilemez. Bu da sayıyı tamamlamanız ve hidayete ulaştırmasına karşılık Allah'ı yüceltmeniz ve şükretmeniz içindir.***

- Ramazan ayında oruç tutamayanlar vardır.
- Oruç tutamayanlar, hasta veya yolcu olanlardır.
- Hasta veya yolcu olanlar, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde oruç tutar.
- Tutamadığı günler sayısınca başka günlerde oruç tutanlara Allah, kolaylık diler, zorluk dilemez.
- Öyleyse Ramazan ayında Allah, kolaylık diler, zorluk dilemez.

263- Bakara Sûresi iki yüz dördüncü ve iki yüz beşinci ayetler: ***İnsanlardan öylesi de vardır ki, dünya hayatına ilişkin sözleri senin hoşuna gider. Bir de kalbindekine (Sözünün özüne uyduğuna) Allah'ı şahit tutar. Hâlbuki o, düşmanlıkta en amansız olandır. O, (senin yanından) ayrılınca yeryüzünde bozgunculuk yapmağa, ekin ve nesli yok etmeğe çalışır. Allah ise bozgunculuğu sevmez.***

- Bozgunculuğu, bozguncular yapar.
- Bozguncu, dünya hayatına ilişkin senin hoşuna gidecek söz söyleyen insanlardan bir kişidir.
- Bu kişi, bir de kalbindekine (sözünün özüne uyduğuna) Allah'ı şahit tutar.
- Kalbindekine (sözünün özüne uyduğuna) Allah'ı şahit tutan kişi, düşmanlıkta en amansız olandır.
- Düşmanlıkta en amansız olan kişi, (senin yanından) ayrılınca yeryüzünde bozgunculuk yapmağa, ekin ve nesli yok etmeğe çalışır.
- Yeryüzünde bozgunculuk yapmağa, ekin ve nesli yok etmeğe çalışanın yaptığı kötüdür.
- Kötülüğü, Allah sevmez.
- (Öyleyse) Bozgunculuğu Allah sevmez.

264- Bakara Sûresi iki yüz on yedinci ayet: ***Sana haram ayda savaşmayı soruyorlar. De ki: "O ayda savaş büyük bir günahtır. Allah'ın yolundan alıkoymak, onu inkâr etmek, Mescid-i Haram'ın ziyaretine engel olmak ve halkını oradan çıkarmak, Allah katında daha büyük günahtır. Zulüm ve baskı ise adam öldürmekten daha büyüktür. Onlar, güç yetirebilseler, sizi dininizden döndürünceye kadar sizinle savaşmaya devam ederler. Sizden kim dininden döner de kâfir olarak ölürse, öylelerin bütün yapıp ettikleri dünyada da, ahirette de boşa gitmiştir. Bunlar cehennemliklerdir, orada sürekli kalacaklardır.***

- Dininden dönenler kâfir olarak ölürler.
- Kâfir olarak ölenlerin bütün yapıp ettikleri dünyada da, ahirette de boşa gitmiştir.
- Bütün yapıp ettikleri dünyada da, ahirette de boşa gidenler, cehennemliklerdir.
- Cehennemlikler, orada (cehennemde) sürekli kalacaklardır.
- Öyleyse dininden dönenler, cehennemde sürekli kalacaklardır.

265- Bakara Sûresi iki yüz elli beşinci ayet: ***Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh olmayandır. Diridir, kayyumdur. O'nu ne bir uyuklama tutabilir, ne de bir uyku. Göklerdeki her şey, yerdeki her şey O'nundur. İzni olmaksızın O'nun katında şefaatte bulunacak kimdir? O, kulların önlerindekileri ve arkalarındakileri (yaptıklarını ve yapacaklarını) bilir. Onlar O'nun ilminden, kendisinin dilediği kadarından başka bir şey kavrayamazlar. O'nun kürsüsü, bütün gökleri ve yeri kaplayıp kuşatmıştır. (O, göklere, yere, bütün evrene hükmetmektedir.) Gökleri ve yeri koruyup gözetmek O'na güç gelmez. O, yücedir, büyüktür.***

- Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh olmayandır.
- Kendisinden başka hiçbir ilâh olmayan, diridir, kayyumdur.
- Diri ve kayyum olan, uyuklamaz ve uyumaz.
- Uyuklamayan ve uyumayan, göklerdeki ve yerdeki her şeye sahiptir.
- Göklerdeki ve yerdeki her şeye sahip olanın izni olmaksızın O'nun katında şefaatte bulunacak yoktur
- O'nun katında şefaatte bulunacak kimseye izin verme yetkisine sahip olan, kulların önlerindekileri ve arkalarındakileri (yaptıklarını ve yapacaklarını) bilir.
- Kulların önlerindekileri ve arkalarındakileri (yaptıklarını ve yapacaklarını) bilenin kürsüsü vardır.
- Onun kürsüsü, bütün gökleri ve yeri kaplayıp kuşatmıştır.

- Bütün gökleri ve yeri kaplayıp kuşatan kürsüye sahip olan, göklere, yere, bütün evrene hükmetmektedir.
- Göklere, yere, bütün evrene hükmeden, yücedir, büyüktür.
- (Öyleyse) Allah, yücedir, büyüktür.

266- Bakara Sûresi iki yüz elli yedinci ayet: ***Allah, iman edenlerin dostudur. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. Kâfirlerin velileri ise tâğûttur. (O da) onları aydınlıktan karanlıklara (sürükleyip) çıkarır. Onlar cehennemliklerdir. Orada ebedî kalırlar.***

- Kâfirlerin velileri ise tâğûttur.
- Tâğût, kâfirleri aydınlıktan karanlıklara (sürükleyip) çıkarır.
- Aydınlıktan karanlıklara (sürükleyip) çıkanlar cehennemliktir.
- Cehennemlikler, cehennemde ebedî kalırlar.
- (Öyleyse) Kâfirler, cehennemde ebedî kalırlar.

267- Bakara Sûresi iki yüz yetmiş üçüncü ayet: (***Sadakalar) kendilerini Allah yoluna adayan, yeryüzünde dolaşmaya güç yetiremeyen fakirler içindir. İffetlerinden dolayı (dilenmedikleri için), bilmeyen onları zengin sanır. Sen onları yüzlerinden tanırsın. İnsanlardan arsızca (bir şey) istemezler. Siz hayır olarak ne verirseniz, şüphesiz Allah onu bilir.***

- Fakirler, kendilerini Allah yoluna adayan, yeryüzünde dolaşmaya güç yetiremeyen kişilerdir.
- Kendilerini Allah yoluna adayan, yeryüzünde dolaşmaya güç yetiremeyen kişileri, iffetlerinden dolayı (dilenmedikleri için), bilmeyen onları zengin sanır.
- İffetlerinden dolayı (dilenmedikleri için) zengin sanılan kişileri, yüzlerinden tanırsın.
- Yüzlerinden tanıdığın kişiler, insanlardan arsızca (bir şey) istemezler.
- (Öyleyse) Fakirler, insanlardan arsızca (bir şey) istemezler.

268- Âl-i İmrân Sûresi altıncı ayet: ***O, sizi rahimlerde, dilediği gibi şekillendirendir. O'ndan başka ilâh yoktur. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.***

- O (Allah), sizi rahimlerde, dilediği gibi şekillendirendir.
- Sizi rahimlerde, dilediği gibi şekillendirenden başka ilah yoktur.
- Kendisinden başka ilah olmayan, mutlak güç sahibidir.
- Mutlak güç sahibi olan, hüküm ve hikmet sahibidir.
- (Öyleyse) O (Allah), hüküm ve hikmet sahibidir.

269- Âl-i İmrân Sûresi yetmiş yedinci ayet: Şüphesiz, ***Allah'a verdikleri sözü ve yeminlerini az bir karşılığa değişenler var ya, işte onların ahirette bir payı yoktur. Allah, kıyamet günü onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temizlemeyecektir. Onlar için elem dolu bir azap vardır.***

- Allah'a verdikleri sözü ve yeminlerini az bir karşılığa değişenlerin ahirette bir payı yoktur.
- Ahirette bir payı olmayanlarla Allah kıyamet günü konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temizlemeyecektir.
- Allah'ın kıyamet günü konuşmayacağı, bakmayacağı ve temizlemeyeceği kişiler için elem dolu bir azap vardır.
- (Öyleyse) Allah'a verdikleri sözü ve yeminlerini az bir karşılığa değişenler için elem dolu bir azap vardır.

270- Âl-i İmrân Sûresi yüz otuz dördüncü ayet: ***Onlar bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcayanlar, öfkelerini yenenler, insanları affedenlerdir. Allah, iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanları sever.***

- Onlar (takvâ sahibi insanlar), bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcayanlar, öfkelerini yenenler, insanları affedenlerdir.
- Bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcamak, öfkelerini yenmek, insanları affetmek, iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapmak demektir.
- İyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanları, Allah sever.
- (Öyleyse) Onları (takvâ sahibi insanları) Allah sever.

271- Nisâ Sûresi onuncu ayet: ***Yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler, ancak ve ancak karınlarını doldurasıya ateş yemiş olurlar ve zaten onlar çılgın bir ateşe (cehenneme) gireceklerdir.***

- Yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler, ancak ve ancak karınlarını doldururlar.
- Karınlarını yetim malıyla dolduranlar, ateş yemiş olurlar.
- Ateş yemiş olanlar, çılgın bir ateşe (cehenneme) gireceklerdir.
- (Öyleyse) Yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler, çılgın bir ateşe (cehenneme) gireceklerdir.

272- Nisâ Sûresi elli beş ve elli altıncı ayetler: ***Böylece onlardan kimi ona iman etti, kimi de sırt çevirdi. (O iman etmeyenlere) çılgın ateş olarak cehennem yeter. Şüphesiz âyetlerimizi inkâr edenleri biz ateşe atacağız. Derileri yanıp döküldükçe, azabı tatmaları için onların derilerini yenileyeceğiz. Şüphesiz Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.***

- Allah, kulluk etsinler diye insanları yarattı.
- Onlardan (kulluk etsinler diye yaratılan insanlardan) kimi ona (Allah'a) iman etti, kimi de sırt çevirdi.
- Sırt çevirenler iman etmeyenlerdir.
- İman etmeyenler, Allah'ın ayetlerini inkâr edenlerdir.
- Allah'ın ayetlerini inkâr edenler, (cehenneme) ateşe atılacaklardır.

- Ateşe atılacakların derileri yanıp dökülecektir.
- Derileri yanıp dökülenlerin derileri, azabı tatmaları için yenilenecektir.
- Bunu (azabı tatmaları için yanan derileri yenilemeyi) yapan, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.
- (Öyleyse) Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.

273- Nisâ Sûresi elli beş ve elli yedinci ayetler: ***Böylece onlardan kimi ona iman etti, kimi de sırt çevirdi. (O iman etmeyenlere) çılgın ateş olarak cehennem yeter. İman edip salih ameller işleyenleri ise, içinden ırmaklar akan, içlerinde ebedî kalacakları cennetlere koyacağız. Onlara orada tertemiz eşler vardır. Onları, koyu gölgeler altında bulunduracağız.***

- Allah, kulluk etsinler diye insanları yarattı.
- Onlardan (kulluk etsinler diye yaratılan insanlardan) kimi ona (Allah'a) iman etti, kimi de sırt çevirdi.
- İman edip salih ameller işleyenler, içinden ırmaklar akan, içlerinde ebedî kalacakları cennetlere koyulurlar.
- İçinden ırmaklar akan, içlerinde ebedî kalacakları cennetlere koyulanlara orada (cennette) tertemiz eşler vardır.
- Orada (cennette) tertemiz eşleri olanlar, cennette koyu gölgeler altında bulundurulacaktır.
- (Öyleyse) Allah, onları, cennette koyu gölgeler altında bulunduracaktır.

274- En'âm Sûresi yüz ikinci ayet: ***İşte sizin Rabbiniz Allah. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O, her şeyin yaratıcısıdır. Öyle ise O'na kulluk edin. O, her şeye vekil (her şeyi yöneten, görüp gözeten)dir.***

- Allah, Rabbinizdir.
- Rabbinizden başka ilah yoktur.
- (Kendisinden başka ilah olmayan) O ilah, her şeyin yaratıcısıdır.
- Her şeyin yaratıcısına kulluk edin.
- Kulluk ettiğiniz, her şeye vekildir.
- (O halde) Allah, her şeye vekildir.

275- A'râf Sûresi yüz yetmiş dokuzuncu ayet: ***Andolsun biz, cinler ve insanlardan, kalpleri olup da bunlarla anlamayan, gözleri olup da bunlarla görmeyen, kulakları olup da bunlarla işitmeyen birçoklarını cehennem için var ettik. İşte bunlar hayvanlar gibi, hatta daha da aşağıdadırlar. İşte bunlar gafillerin ta kendileridir.***

- Cinler ve insanlardan, kalpleri olup da bunlarla anlamayan, gözleri olup da bunlarla görmeyen, kulakları olup da bunlarla işitmeyen birçokları cehennem için var edildi.
- Cehennem için var edilenler, hayvanlar gibi, hatta daha da aşağıdadırlar.
- Hayvanlar gibi, hatta daha da aşağıda olanlar, gafillerin ta kendileridir.
- (Öyleyse) Cinler ve insanlardan, kalpleri olup da bunlarla anlamayan, gözleri olup da bunlarla görmeyen, kulakları olup da bunlarla işitmeyen birçokları, gafillerin ta kendileridir.

276- Tevbe Sûresi yirminci, yirmi birinci ve yirmi ikinci ayetler: ***İman edip hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad eden kimselerin mertebeleri, Allah katında daha üstündür. İşte onlar, başarıya erenlerin ta kendileridir. Rableri onlara, kendi katından bir rahmet, bir hoşnutluk ve kendilerine içinde tükenmez nimetler bulunan cennetler müjdelemektedir. Onlar orada ebedî kalacaklardır. Şüphesiz, Allah katında büyük bir mükâfat vardır.***

- İman edip hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad eden kimselerin mertebeleri, Allah katında daha üstündür.
- Mertebeleri, Allah katında daha üstün olanlar, başarıya erenlerin ta kendileridir.
- Başarıya erenlere, Rableri kendi katından bir rahmet, bir hoşnutluk ve kendilerine içinde tükenmez nimetler bulunan cennetler müjdelemektedir.
- Rableri katından bir rahmet, bir hoşnutluk ve kendilerine içinde tükenmez nimetler bulunan cennetler ile müjdelenenler, orada (cennette) ebedî kalacaklardır.
- Orada (cennette) ebedî kalacaklara, şüphesiz, Allah katında büyük bir mükâfat vardır.
- (Öyleyse) İman edip hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad eden kimselere şüphesiz, Allah katında büyük bir mükâfat vardır.

277- Ra'd Sûresi on dokuzuncu, yirminci, yirmi birinci, yirmi ikinci, yirmi üçüncü ve yirmi dördüncü ayetler: ***Rabbinden sana indirilenin gerçek olduğunu bilen kimse, (onun gerçek olduğunu) göremeyen (kalp gözü) kör kimse gibi olur mu? (Bunu) ancak akıl sahipleri anlar. Onlar, Allah'a verdikleri sözü yerine getiren ve sözleşmeyi bozmayanlardır. Onlar, Allah'ın riâyet edilmesini emrettiği haklara riâyet eden, Rablerine saygı besleyen ve kötü hesaptan korkanlardır. Onlar, Rablerinin rızasına ermek için sabreden, namazı dosdoğru kılan, kendilerine verdiğimiz rızıklardan gizli olarak ve açıktan Allah için harcayan ve kötülüğü iyilikle ortadan kaldıranlardır. İşte bunlar için dünya yurdunun iyi sonucu vardır. Bu sonuç da Adn cennetleridir. Atalarından, eşlerinden ve çocuklarından iyi olanlarla beraber oraya girerler. Melekler de her bir kapıdan yanlarına girerler (ve şöyle derler): "Sabretmenize karşılık selâm sizlere. Dünya yurdunun sonucu(olan cennet) ne güzeldir!"***

- Rabbinden sana indirilenin gerçek olduğunu bilen kimseler, akıl sahibidir.
- Akıl sahipleri, Allah'a verdikleri sözü yerine getiren ve sözleşmeyi bozmayanlardır.
- Allah'a verdikleri sözü yerine getiren ve sözleşmeyi bozmayanlar, Allah'ın riâyet edilmesini emrettiği haklara riâyet eden, Rablerine saygı besleyen ve kötü hesaptan korkanlardır.
- Allah'ın riâyet edilmesini emrettiği haklara riâyet eden, Rablerine saygı besleyen ve kötü hesaptan korkanlar, Rablerinin rızasına ermek için sabreden, namazı dosdoğru kılan, kendilerine verdiğimiz rızıklardan gizli olarak ve açıktan Allah için harcayan ve kötülüğü iyilikle ortadan kaldıranlardır.
- Rablerinin rızasına ermek için sabreden, namazı dosdoğru kılan, kendilerine verdiğimiz rızıklardan gizli olarak ve açıktan Allah için harcayan ve kötülüğü iyilikle ortadan kaldıranlara dünya yurdunun iyi sonucu (Adn cennetleri) vardır.
- (Öyleyse) Rabbinden sana indirilenin gerçek olduğunu bilen kimselere dünya yurdunun iyi sonucu (Adn cennetleri) vardır.

278- Ra'd Sûresi yirmi beşinci ayet: ***Allah'a verdikleri sözü, pekiştirilmesinden sonra bozanlar, Allah'ın korunmasını emrettiği şeyleri (akrabalık bağlarını) koparanlar ve yeryüzünde fesat çıkaranlar var ya; işte lânet onlara, yurdun kötüsü (cehennem) de onlaradır.***

- Allah'a verdikleri sözü, pekiştirilmesinden sonra bozanlar, Allah'ın korunmasını emrettiği şeyleri (akrabalık bağlarını) koparanlardır.
- Allah'ın korunmasını emrettiği şeyleri (akrabalık bağlarını) koparanlar, yeryüzünde fesat çıkaranlardır.
- Yeryüzünde fesat çıkaranlara lânet edilmiştir.
- Lânet edilenlere yurdun kötüsü (cehennem) vardır.
- (Öyleyse) Allah'a verdikleri sözü, pekiştirilmesinden sonra bozanlara yurdun kötüsü (cehennem) vardır.

279- Nahl Sûresi yüz altıncı, yüz yedinci, yüz sekizinci ve yüz dokuzuncu ayetler: ***Kalbi imanla dolu olduğu hâlde zorlanan kimse hariç, inandıktan sonra Allah'ı inkâr eden ve böylece göğsünü küfre açanlara Allah'tan gazap iner ve onlar için büyük bir azap vardır. Bu, onların dünya hayatını sevip ahirete tercih etmelerinden ve Allah'ın kâfirler topluluğunu asla doğru yola iletmeyeceğindendir. İşte onlar, Allah'ın; kalplerini, kulaklarını ve gözlerini mühürlediği kimselerdir. İşte onlar gafillerin ta kendileridir. Hiç şüphesiz onlar, ahirette ziyana uğrayanların da ta kendileridir.***

- Allah'ı inkâr eden ve böylece göğsünü küfre açanlara Allah'tan gazap iner ve onlar için büyük bir azap vardır.
- Allah'tan kendilerine gazap inenler ve kendileri için büyük bir azap olanlar, dünya hayatını sevip ahirete tercih edenlerdir.
- Dünya hayatını sevip ahirete tercih edenler, kâfirlerdir.
- Kâfirler, Allah'ın; kalplerini, kulaklarını ve gözlerini mühürlediği kimselerdir.
- Allah'ın; kalplerini, kulaklarını ve gözlerini mühürlediği kimseler, gafillerin ta kendileridir.
- Gafillerin ta kendileri olanlar, ahirette ziyana uğrayanların da ta kendileridir.
- (Öyleyse) Allah'ı inkâr eden ve böylece göğsünü küfre açanlar, ahirette ziyana uğrayanların da ta kendileridir.

280- Kehf Sûresi yüz üçüncü, yüz dördüncü ve yüz beşinci ayetler: ***(Ey Muhammed!) De ki: "Amelce en çok ziyana uğrayan; iyi iş yaptıklarını sandıkları hâlde, dünya hayatındaki çabaları kaybolup giden kimseleri size haber verelim mi?" Onlar, Rab'lerinin âyetlerini ve O'na kavuşacaklarını inkâr eden, böylece amelleri boşa çıkan, o yüzden de kıyamet gününde amelleri için bir terazi kurmayacağımız kimselerdir.***

- Amelce en çok ziyana uğrayan kimseler, iyi iş yaptıklarını sandıkları hâlde, dünya hayatındaki çabaları kaybolup gidenlerdir.
- İyi iş yaptıklarını sandıkları hâlde, dünya hayatındaki çabaları kaybolup gidenler, amelleri boşa çıkan kimselerdir.
- Amelleri boşa çıkan kimseler, Rab'lerinin âyetlerini ve O'na kavuşacaklarını inkâr eden kimselerdir.
- Rab'lerinin âyetlerini ve O'na kavuşacaklarını inkâr eden kimseler için kıyamet gününde amelleri için bir terazi kurulmayacaktır.
- (Öyleyse) Amelce en çok ziyana uğrayan kimseler için kıyamet gününde amelleri için bir terazi kurulmayacaktır.

281- Enbiyâ Sûresi yüz birinci, yüz ikinci ve yüz üçüncü ayetler:

Şüphesiz kendileri için tarafımızdan en güzel mükâfat hazırlanmış olanlar var ya; işte bunlar cehennemden uzaklaştırılmışlardır. Onlar cehennemin hışıltısını bile duymazlar. Canlarının istediği nimetler içinde ebedî olarak kalırlar. En büyük korku bile onları tasalandırmaz ve melekler onları, "İşte bu, size vaad edilen (mutlu) gününüzdür" diyerek karşılarlar.

- Kendileri için tarafımızdan en güzel mükâfat hazırlanmış olanlar, cehennemden uzaklaştırılmışlardır.
- Cehennemden uzaklaştırılmış olanlar, cehennemin hışıltısını bile duymazlar.
- Cehennemin hışıltısını bile duymayanlar, canlarının istediği nimetler içinde ebedî olarak kalırlar.
- Canlarının istediği nimetler içinde ebedî olarak kalanları en büyük korku bile tasalandırmaz.
- En büyük korkunun bile tasalandırmadığı kişileri melekler, "İşte bu, size vaad edilen (mutlu) gününüzdür" diyerek karşılarlar.
- (Öyleyse) Kendileri için tarafımızdan en güzel mükâfat hazırlanmış olanları melekler, "İşte bu, size vaad edilen (mutlu) gününüzdür" diyerek karşılarlar.

282- Mü'minûn Sûresi birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci, altıncı, yedinci, sekizinci, dokuzuncu, onuncu ve on birinci ayetler: ***Mü'minler, gerçekten kurtuluşa ermişlerdir. Onlar ki, namazlarında derin saygı içindedirler. Onlar ki, faydasız işlerden ve boş sözlerden yüz çevirirler. Onlar ki, zekâtı öderler. Onlar ki, ırzlarını korurlar. Ancak eşleri ve ellerinin altında bulunan cariyeleri bunun dışındadır. Onlarla ilişkilerinden dolayı kınanmazlar. Kim bunun ötesine geçmek isterse, işte onlar haddi aşanlardır. Yine onlar ki, emanetlerine ve verdikleri sözlere riâyet ederler. Onlar ki, namazlarını kılmağa devam ederler. İşte bunlar varis olanların ta kendileridir. Onlar Firdevs cennetlerine varis olurlar. Onlar orada ebedî kalacaklardır.***

- Mü'minler, gerçekten kurtuluşa ermişlerdir.
- Gerçekten kurtuluşa ermiş olanlar, namazlarında derin saygı içindedirler.
- Namazlarında derin saygı içinde olanlar, faydasız işlerden ve boş sözlerden yüz çevirirler.
- Faydasız işlerden ve boş sözlerden yüz çevirenler, zekâtı öderler.
- Zekâtı ödeyenler, ırzlarını korurlar.
- Irzlarını koruyanlar, emanetlerine ve verdikleri sözlere riâyet ederler.
- Emanetlerine ve verdikleri sözlere riâyet edenler, namazlarını kılmağa devam ederler.
- Namazlarını kılmağa devam edenler, Firdevs cennetlerine varis olurlar.
- Firdevs cennetlerine varis olanlar, orada (cennette) ebedî kalacaklardır.
- (Öyleyse) Mü'minler, orada (cennette) ebedî kalacaklardır.

283- Fussilet Sûresi otuz dokuzuncu ayet: ***Allah'ın varlığının delillerinden biri de şudur: Sen yeryüzünü boynu bükük (kupkuru) görürsün. Onun üzerine yağmuru yağdırdığımız zaman kıpırdar***

kabarır. Şüphesiz ki, onu dirilten, elbette ölüleri de diriltir. Şüphesiz O, her şeye gücü hakkıyla yetendir.

- Allah, boynu bükük (kupkuru) olan yeryüzünü yağmur yağdırarak diriltir (kıpırdatır, kabartır).
- Boynu bükük (kupkuru) olan yeryüzünü yağmur yağdırarak dirilten, elbette ölüleri de diriltir.
- Ölüleri dirilten, şüphesiz her şeye gücü hakkıyla yetendir.
- (Öyleyse) Allah, şüphesiz her şeye gücü hakkıyla yetendir.

284- Rahmân Sûresi birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü ayetler: ***Rahmân, Kur'an'ı öğretti. İnsanı yarattı. Ona beyanı (düşünüp ifade etmeyi) öğretti.***

- Rahmân (Allah), Kur'ân'ı öğretti.
- Kur'ân'ı öğreten, insanı yarattı.
- İnsanı yaratan, insana beyanı (düşünüp ifade etmeyi) öğretti.
- (Öyleyse) Rahmân (Allah), insana beyanı (düşünüp ifade etmeyi) öğretti.

285- Vâkı'a Sûresi onuncu, on birinci ve on ikinci ayetler: ***(İman ve amelde) öne geçenler ise (Ahirette de) öne geçenlerdir. İşte onlar (Allah'a) yaklaştırılmış kimselerdir. Onlar, Naîm cennetlerindedirler.***

- İnsanlar iman ve amelde öne geçerlerse ahirette de öne geçerler.
- Ahirette öne geçenler, Allah'a yaklaştırılmış kimselerdir.
- Allah'a yaklaştırılmış kimseler, Naîm cennetlerine girerler.
- (Öyleyse) İnsanlar iman ve amelde öne geçerlerse Naîm cennetlerine girerler.

286- Haşr Sûresi yirmi ikinci, yirmi üçüncü ve yirmi dördüncü ayetler: ***O, kendisinden başka hiçbir ilâh olmayan Allah'tır. Gaybı da, görünen âlemi de bilendir. O, Rahmân'dır, Rahîm'dir. O, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayan Allah'tır. O, mülkün gerçek sahibi, kutsal (her türlü eksiklikten uzak), barış ve esenliğin kaynağı, güvenlik veren, gözetip koruyan, mutlak güç sahibi, düzeltip ıslah eden ve dilediğini yaptıran ve büyüklükte eşsiz olan Allah'tır. Allah, onların ortak koştuklarından uzaktır. O, yaratan, yoktan var eden, şekil veren Allah'tır. Güzel isimler O'nundur. Göklerdeki ve yerdeki her şey O'nu teşbih eder. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.***

- Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh olmayandır.
- Kendisinden başka hiçbir ilâh olmayan, gaybı da, görünen âlemi de bilendir.
- Gaybı da, görünen âlemi de bilen, Rahmân'dır.
- Rahmân olan, Rahîm'dir.
- Rahîm olan, mülkün gerçek sahibi, kutsal (her türlü eksiklikten uzak), barış ve esenliğin kaynağı, güvenlik veren, gözetip koruyan, mutlak güç sahibi, düzeltip ıslah eden ve dilediğini yaptıran ve büyüklükte eşsiz olandır.
- Mülkün gerçek sahibi, kutsal (her türlü eksiklikten uzak), barış ve esenliğin kaynağı, güvenlik veren, gözetip koruyan, mutlak güç sahibi, düzeltip ıslah eden ve dilediğini yaptıran ve büyüklükte eşsiz olan, yaratan, yoktan var eden ve şekil verendir.
- Yaratan, yoktan var eden ve şekil veren, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.
- (Öyleyse) Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir

287- İnsân Sûresi ikinci ayet: ***Şüphesiz biz insanı, karışım hâlindeki az bir sudan (meniden) yarattık ve onu imtihan edeceğiz. Bu sebeple onu işitir ve görür kıldık.***

- Allah insanı, karışım hâlindeki az bir sudan (meniden) yarattı.
- Karışım hâlindeki az bir sudan (meniden) yaratılan, imtihan edilir.
- İmtihan edileni, (Allah) işitir ve görür kıldı.
- (Öyleyse) Allah insanı, işitir ve görür kıldı.

288- Mutaffifîn Sûresi onuncu, on birinci, on ikinci, on üçüncü, on dördüncü, on beşinci ve on altıncı ayetler: ***O gün yalanlayanların; hesap, mükâfat ve ceza gününü yalanlayanların vay hâline! Onu, ancak her azgın, günahkâr kimse inkâr eder. Ona âyetlerimiz okununca, "Eskilerin masalları" der. Hayır, hayır! Doğrusu onların kazanmakta oldukları kalplerini paslandırmıştır. Hayır, şüphesiz onlar, kıyamet günü Rablerini görmekten mahrum bırakılacaklardır. Sonra onlar muhakkak cehenneme gireceklerdir.***

- O gün (kıyamet günü) yalanlayanlar (hesap, mükâfat ve ceza gününü yalanlayanlar) azgın ve günahkâr kimsedir.
- Azgın ve günahkâr kimseler, inkâr eder.
- İnkâr edenler, kendisine Allah'ın âyetleri okununca "Eskilerin masalları" der.
- Kendisine Allah'ın âyetleri okununca "Eskilerin masalları" diyenler, kıyamet günü Rablerini görmekten mahrum bırakılacaklardır.
- Kıyamet günü Rablerini görmekten mahrum bırakılacak olanlar, muhakkak cehenneme gireceklerdir,
- (Öyleyse) O gün (kıyamet günü) yalanlayanlar (hesap, mükâfat ve ceza gününü yalanlayanlar), muhakkak cehenneme gireceklerdir.

1.2. Kur'ân-ı Kerîm'de Hulfî Kıyaslara Örnekler

Karşı olma, ters olma, nakzetme yani bozma, muhalefet etme gibi manalara gelen "hulf" mastarından türeyen hulfî kıyas, ispatlanması beklenen önermenin karşıt halinin imkânsız olduğu bir başka ifade ile saçma olduğu gösterilerek ispat edilmesi istenenin doğruluğuna hükmetmektir. Öne sürülen bir fikir doğru değil ise bu fikrin karşıt hali doğru olur. Kelamcıların sıklıkla kullandığı hulfî kıyasta, genel olarak yüklemli, bitişik ve ayrık şartlı önermeler kullanılmaktadır.[185]

Kesin ve seçmeli bir kıyastan yapılan[186] hulfî kıyaslara Kur'ân-ı Kerîm'den verilebilecek örnekler şu şekildedir:

ÖRNEKLER

289- Bakara Sûresi yirmi sekizinci ayet: ***Siz cansız (henüz yok) iken sizi dirilten (dünyaya getiren) Allah'ı nasıl inkâr ediyorsunuz? Sonra sizleri öldürecek, sonra yine diriltecektir. En sonunda O'na döndürüleceksiniz.***

- Siz cansız (henüz yok) iken sizi dirilten (dünyaya getiren) Allah'tır. (İspatı istenen iddia)
- Eğer bu doğru olmazsa karşıt hali olur ki bu da "Siz cansız (henüz yok) iken sizi dirilten (dünyaya getiren) Allah değildir." Eğer bu doğru olursa, insanları yoktan var eden/yaratan başka bir yaratıcının var olduğu anlamı çıkar ki bu da iki yaratıcının olması anlamına gelir. (İddianın karşıt hali)
- Eğer iki yaratıcı olursa bunlar ya ittifak halinde olurlar ya da ihtilaf halinde olurlar. (İddianın karşıt halinin çıkmazı)
- Durum böyle olduğunda; iki yaratıcının ittifak halinde olmaları zayıflığı ve yetersizliği ortaya çıkarırken, ihtilaf halinde olmaları birbirlerinin yaptıklarına rıza göstermeme ve birbirlerinin yaptığını bozma hali ortaya çıkar. (İddianın karşıt halinin saçmalığı)

[185] İbrahim Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş,* 174-175.
[186] Halil İmamoğlugil, *Klasik Mantıkta Akıl Yürütme*, 112.

- Her iki durumda da ortaya çıkan hal, yaratıcı vasfına sahip ilahlığa uygun düşmez ki bu da düzenin bozulmasına sebep olur. Öyleyse "Siz cansız (henüz yok) iken sizi dirilten (dünyaya getiren) Allah'tır." (İspatı istenen iddianın doğruluğunun hükme bağlanması)

290- Âl-i İmrân Sûresi yüz elli altıncı ayet: ***Ey iman edenler! Kardeşleri sefere veya savaşa çıktığında onlar hakkında, "Onlar bizim yanımızda olsalardı, ölmezlerdi ve öldürülmezlerdi" diyen inkârcılar gibi olmayın. Allah, bunu (bu düşünceyi) onların kalplerine bir hasret (yarası) olarak koydu. Allah, yaşatır ve öldürür. Allah, yaptıklarınızı görmektedir.***

- Allah, yaşatır ve öldürür. (İspatı istenen iddia)
- Eğer bu doğru olmazsa karşıt hali olur ki bu da "Allah, yaşatmaz ve öldürmez." Eğer bu doğru olursa, insanları yaşatan ve öldüren başka bir ilahın var olduğu anlamı çıkar ki bu da iki ilahın olması anlamına gelir. (İddianın karşıt hali)
- Eğer iki yaratıcı olursa bunlar ya ittifak halinde olurlar ya da ihtilaf halinde olurlar. (İddianın karşıt halinin çıkmazı)
- Durum böyle olduğunda; iki yaratıcının ittifak halinde olmaları zayıflığı ve yetersizliği ortaya çıkarırken, ihtilaf halinde olmaları birbirlerinin yaptıklarına rıza göstermeme ve birbirlerinin yaptığını bozma hali ortaya çıkar. (İddianın karşıt halinin saçmalığı)
- Her iki durumda da ortaya çıkan hal, yaratıcı vasfına sahip ilahlığa uygun düşmez ki bu da düzenin bozulmasına sebep olur. Öyleyse "Allah, yaşatır ve öldürür." (İspatı istenen iddianın doğruluğunun hükme bağlanması)

Bu ayette geçen bir başka hulfî kıyas formu da şu şekilde kurulabilir:

- Allah, yaşatır ve öldürür. (İspatı istenen iddia)
- Eğer bu doğru olmazsa karşıt hali olur ki bu da "Allah, yaşatamaz ve öldüremez." Eğer bu doğru olursa, Allah'ın kudretinin yetersiz olduğu anlamına gelir. (İddianın karşıt hali)

- Eğer Allah'ın kudreti yetersiz olursa âlemde tüm yaratılmışların ve tüm olan bitenlerin nasıl olduğu bilinmezdi. (İddianın karşıt halinin çıkmazı)
- Durum böyle olduğunda; tam bir kargaşa ortamı (insanlar neye inanacağını ne yapacağını bilemezdi) ortaya çıkardı. (İddianın karşıt halinin saçmalığı)
- Ortaya çıkan hal, ilahın sahip olduğu özelliklere uygun düşmez. Öyleyse "Allah, yaşatır ve öldürür." (İspatı istenen iddianın doğruluğunun hükme bağlanması)

291- Nisâ Sûresi seksen ikinci ayet: ***Hâlâ Kur'an'ı düşünüp anlamaya çalışmıyorlar mı? Eğer o, Allah'tan başkası tarafından (indirilmiş) olsaydı, mutlaka onda birçok çelişki bulurlardı.***

- Kur'ân-ı Kerîm, Allah tarafından indirilen ilahî bir kitaptır. (İspatı istenen iddia)
- Eğer bu doğru olmazsa karşıt hali olur ki bu da "Kur'ân-ı Kerîm, Allah'tan başkası tarafından indirilmiş bir kitaptır." Eğer bu doğru olursa Allah'tan başkasının ilah olduğu anlamına gelir. (İddianın karşıt hali)
- Eğer bu doğru olursa Allah'tan başkasının ilah olarak gönderdiği Kur'ân-ı Kerîm'de mutlaka çelişki olurdu. (İddianın karşıt halinin çıkmazı)
- Durum böyle olduğunda; içerisinde çelişkiler bulunan bir kitabın ilahî kitap (Kur'ân-ı Kerîm) olması söz konusu olurdu. Böyle çelişkili bir kitabın ilahî kitap (Kur'ân-ı Kerîm) olması imkânsızdır. (İddianın karşıt halinin saçmalığı)
- Öyleyse Kur'ân-ı Kerîm, Allah tarafından indirilen ilahî bir kitaptır. (İspatı istenen iddianın doğruluğunun hükme bağlanması)

292- İbrâhim Sûresi otuz dördüncü ayet: ***O, istediğiniz şeylerin hepsinden size verdi. Eğer Allah'ın nimetlerini saymaya kalkışsanız sayamazsınız. Şüphesiz insan çok zalimdir, çok nankördür.***

Nahl Sûresi on sekizinci ayet: ***Hâlbuki Allah'ın nimetini saymaya kalksanız onu sayamazsınız. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.***

- Allah'ın nimetini saymaya kalksanız onu sayamazsınız. (İspatı istenen iddia)
- Eğer bu doğru olmazsa karşıt hali olur ki bu da "Allah'ın nimetini saymaya kalksanız onu sayabilirsiniz" Eğer bu doğru olursa Allah'ın tüm nimetleri sayılabilir anlamına gelir. (İddianın karşıt hali)
- Eğer bu doğru olursa Allah'ın sonsuz ve sayısız nimetinin sonsuz ve sayısız değil de sonlu ve sayılı olduğu yani sınırlı olduğu anlamı ortaya çıkar ki bu bir çelişki oluşturur. (İddianın karşıt halinin çıkmazı)
- Durum böyle olduğunda; Allah'ta eksiklik olur. Allah'ta eksikliğin olması imkânsızdır. (İddianın karşıt halinin saçmalığı)
- Öyleyse Allah'ın nimetini saymaya kalksanız onu sayamazsınız. (İspatı istenen iddianın doğruluğunun hükme bağlanması)

293- Sebe' Sûresi üçüncü ayet: ***İnkâr edenler, "Kıyamet bize gelmeyecektir" dediler. De ki: "Hayır, öyle değil, gaybı bilen Rabbime andolsun ki, Kıyamet size mutlaka gelecektir. Ne göklerde ve ne de yerde zerre ağırlığında bir şey bile O'ndan gizli kalmaz. Bundan daha küçük ve daha büyük ne varsa, hepsi apaçık bir kitaptadır.".***

- Ne göklerde ve ne de yerde zerre ağırlığında bir şey bile Allah'tan gizli kalmaz. (İspatı istenen iddia)
- Eğer bu doğru olmazsa karşıt hali olur ki bu da "Hem göklerde ve hem de yerde zerre ağırlığında bir şey bile Allah'tan gizli kalır." Eğer bu doğru olursa Allah'ın "El-Alîm" ismine ters bir durum olur. (İddianın karşıt hali)
- Eğer bu doğru olursa Allah'ın "Şüphesiz, Rabbin hakkıyla yaratanın (ve her şeyi) bilenin ta kendisidir" (Hicr 15/86) ayetiyle çelişir yani Allah her şeyi bilemez anlamı ortaya çıkar ki bu da Allah'ın ilah olmasıyla bir çelişki oluşturur. (İddianın karşıt halinin çıkmazı)

- Durum böyle olduğunda; Allah'ta eksiklik olur. Allah'ta eksikliğin olması imkânsızdır. (İddianın karşıt halinin saçmalığı).
- Öyleyse Ne göklerde ve ne de yerde zerre ağırlığında bir şey bile Allah'tan gizli kalmaz.

1.3. Kur'ân-ı Kerîm'de İkilem (Dilemma) Örnekleri

'İkilem' diğer bir ifade ile 'dilem' ismiyle bilinen akıl yürütme, şartlı ve seçenekli önermelerin birleşmesi ile kurulan bir kıyas çeşididir. Bu akıl yürütmenin gayesi bir şeyi kanıtlamaktan ziyade, tartışma esnasında karşı taraftakini, istemediği iki seçenek arasında bırakmak ve çıkmaza sokmak suretiyle mağlup etmektir.[187] İkilem, kıyasta yer alan öncüllerdeki seçeneklerin ayrı ayrı değerlendirilmesiyle sonuca varılan bir kıyastır.[188]

İkileme/dilemmaya Kur'ân-ı Kerîm'den verilebilecek örnekler şu şekildedir:

ÖRNEKLER

294- Bakara Sûresi altıncı ayet: **Gerçek şu ki, kâfir olanları (azap ile) korkutsan da korkutmasan da onlar için birdir; iman etmezler.**

- (Kalbi mühürlenmiş kimseler) Kâfir olanları (azap ile) ya korkutursun, ya korkutmazsın.
- (Kalbi mühürlenmiş kimseler) Kâfir olanları (azap ile) korkutsan da yapıları gereği;
- (Kalbi mühürlenmiş kimseler) Kâfir olanları (azap ile) korkutmasan da yapıları gereği;
- Her iki halde de onlar iman etmezler.

---

[187] Cemal Yıldırım, *100 Soruda Mantık El Kitabı* (İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1976), 104-105.
[188] İbrahim Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş,* 176.

295- Âl-i İmrân Sûresi yüz otuz dördüncü ayet: ***Onlar bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcayanlar, öfkelerini yenenler, insanları affedenlerdir. Allah, iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanları sever.***

- Onlar (takvâ sahibi insanlar), ya bolluktadır ya darlıktadır.
- Onlar (takvâ sahibi insanlar), bollukta olsalar da inançları gereği;
- Onlar (takvâ sahibi insanlar), darlıkta olsalar da inançları gereği;
- Her iki durumda da onlar (takvâ sahibi insanlar), Allah yolunda harcayanlar, öfkelerini yenenler, insanları affedenlerdir.

296- Âl-i İmrân Sûresi yüz elli yedinci ayet: ***Andolsun, eğer Allah yolunda öldürülür veya ölürseniz, Allah'ın bağışlaması ve rahmeti onların topladıkları (dünyalıkları)ndan daha hayırlıdır.***

- Eğer iman edenler, Allah yolunda öldürülürse Allah'ın bağışlaması ve rahmeti onların topladıkları (dünyalıkları)ndan daha hayırlı olacak.
- İman edenler, Allah yolunda ölürse Allah'ın bağışlaması ve rahmeti onların topladıkları (dünyalıkları)ndan daha hayırlı olacak.
- İman edenler, ya Allah yolunda öldürülecektir ya Allah yolunda ölecektir.
- Her iki durumda da Allah'ın bağışlaması ve rahmeti onların topladıkları (dünyalıkları)ndan daha hayırlı olacak.

297- Âl-i İmrân Sûresi yüz elli sekizinci ayet: ***Andolsun, ölseniz de öldürülseniz de, Allah'ın huzurunda toplanacaksınız.***

- İnsanlar, ölseler de Allah'ın huzurunda toplanılacak.
- İnsanlar, öldürülseler de Allah'ın huzurunda toplanılacak.

- İnsanlar, ya ölecektir ya öldürülecektir.
- Her iki durumda da Allah'ın huzurunda toplanılacak.

298- Âl-i İmrân Sûresi yüz doksan beşinci ayet: **Rableri, onlara şu karşılığı verdi: "Ben, erkek olsun, kadın olsun, sizden hiçbir çalışanın amelini zayi etmeyeceğim. Sizler birbirinizdensiniz. Hicret edenler, yurtlarından çıkarılanlar, yolumda eziyet görenler, savaşanlar ve öldürülenlerin de andolsun, günahlarını elbette örteceğim. Allah katından bir mükâfat olmak üzere, onları içinden ırmaklar akan cennetlere koyacağım. Mükâfatın en güzeli Allah katındadır."**

- Allah, erkeklerden çalışanın amelini zayi etmeyip mükâfat olmak üzere, onları içinden ırmaklar akan cennetlere koyacaktır.
- Allah, kadınlardan çalışanın amelini zayi etmeyip mükâfat olmak üzere, onları içinden ırmaklar akan cennetlere koyacaktır.
- Çalışan ya erkektir ya kadındır.
- (O halde) her iki durumda da Allah, çalışanın amelini zayi etmeyip mükâfat olmak üzere, onları içinden ırmaklar akan cennetlere koyacaktır.

299- Nisâ Sûresi yedinci ayet: **Ana, baba ve akrabaların (miras olarak) bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır. Ana, baba ve akrabaların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır. Allah, bırakılanın azından da çoğundan da bunları farz kılınmış birer hisse olarak belirlemiştir.**

- Ana, baba ve akrabaların (miras olarak) bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır.
- Ana, baba ve akrabaların (miras olarak) bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır.
- İnsanlar, ya erkektir ya kadındır.
- Her iki durumda da ana, baba ve akrabaların (miras olarak) bıraktıklarından bir pay vardır.

300- Nisâ Sûresi otuz ikinci ayet: ***Allah'ın, kiminizi kiminize üstün kılmaya vesile yaptığı şeyleri (haset ederek) arzu edip durmayın. Erkeklere kazandıklarından bir pay vardır. Kadınlara da kazandıklarından bir pay vardır. Allah'tan, O'nun lütfunu isteyin. Şüphesiz Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.***

- Erkeklere kazandıklarından bir pay vardır.
- Kadınlara da kazandıklarından bir pay vardır.
- Kazanan ya erkektir ya kadındır.
- (Öyleyse) her iki durumda da bir pay vardır.

301- Nisâ Sûresi elli dokuzuncu ayet: ***Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e itaat edin ve sizden olan ulu'l-emre (idarecilere) de. Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düştüğünüz takdirde, Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allah ve Resûlüne arz edin. Bu, daha iyidir, sonuç bakımından da daha güzeldir.***

- Ey iman edenler, herhangi bir hususta anlaşmazlığa düştüğünüz takdirde, Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allah'a arz etmeniz daha iyi ve daha güzeldir.
- Ey iman edenler, herhangi bir hususta anlaşmazlığa düştüğünüz takdirde, Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allah'ın Resûlüne arz etmeniz daha iyi ve daha güzeldir.
- Anlaşmazlık ya Allah'a ya Allah'ın Resûlüne arz edilecektir.
- (O halde) her iki durumda da, yapılan daha iyi ve daha güzeldir.

302- Nisâ Sûresi yetmiş sekizinci ayet: ***Nerede olursanız olun, sağlam ve tahkim edilmiş kaleler içinde bulunsanız bile ölüm size ulaşacaktır. Onlara bir iyilik gelirse, "Bu, Allah'tandır" derler. Onlara bir kötülük gelirse, "Bu, senin yüzündendir" derler. (Ey Muhammed!)***

De ki: "Hepsi Allah'tandır." Bu topluma ne oluyor ki, neredeyse hiçbir sözü anlamıyorlar!

- Onlara bir iyilik gelirse, "bu, Allah'tandır".
- Onlara bir kötülük gelirse, "bu, Allah'tandır".
- Onlara ya bir iyilik gelir ya bir kötülük gelir.

-Her iki durumda da, gelen şey, Allah'tandır".

303- Nisâ Sûresi seksen beşinci ayet: ***Kim güzel bir (işte) aracılık ederse, ona o işin sevabından bir pay vardır. Kim de kötü bir (işte) aracılık ederse, ona da o kötülükten bir pay vardır. Allah'ın her şeye gücü yeter.***

- Kim güzel bir (işte) aracılık ederse, ona o işin sevabından bir pay vardır.
- Kim de kötü bir (işte) aracılık ederse, ona da o kötülükten bir pay vardır.
- İnsan ya güzel bir (işte) aracılık edecektir ya kötü bir (işte) aracılık edecektir.
- Her iki durumda da, bir pay vardır.

304- Nisâ Sûresi yüz yirmi dördüncü ayet: ***Mü'min olarak, erkek veya kadın, her kim salih ameller işlerse, işte onlar cennete girerler ve zerre kadar haksızlığa uğratılmazlar.***

- Mü'min olan erkeklerden her kim salih ameller işlerse, işte onlar cennete girerler ve zerre kadar haksızlığa uğratılmazlar.
- Mü'min olan kadınlardan her kim salih ameller işlerse, işte onlar cennete girerler ve zerre kadar haksızlığa uğratılmazlar.
- Mü'min olan ya erkektir ya kadındır.
- Her iki durumda da, cennete girerler ve zerre kadar haksızlığa uğratılmazlar.

305- Nisâ Sûresi yüz otuz ikinci ayet: ***Göklerdeki her şey, yerdeki her şey Allah'ındır. Vekil olarak Allah yeter.***

- Eğer göklerde bir şey varsa Allah'ındır.
- Eğer yerde bir şey varsa Allah'ındır.
- Sonradan yaratılan bir şey ya göktedir ya yerdedir.
- Her iki durumda da, Allah'ındır.

306- Nisâ Sûresi yüz kırk ikinci ve yüz kırk üçüncü ayetler: ***Münafıklar, Allah'ı aldatmaya çalışırlar. Allah da onların bu çabalarını başlarına geçirir. Onlar, namaza kalktıkları zaman tembel tembel kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar ve Allah'ı pek az anarlar. Onlar küfür ile iman arasında bocalayıp dururlar. Ne bunlara (mü'minlere) ne de şunlara (kâfirlere) bağlanırlar. Allah, kimi saptırırsa ona asla bir çıkar yol bulamazsın.***

- Eğer münafıklar, Allah'ı aldatmayıp Allah'a itaat ederler, namaza kalktıkları zaman tembel tembel kalkmazlar, insanlara gösteriş yapmazlar ve Allah'ı çok fazla anarlar ise mü'minlere bağlanırlar.
- Eğer münafıklar, Allah'ı inkâr ederler ise kâfirlere bağlanırlar.
- Münafıklar, ne mü'minlere ne de kâfirlere bağlanırlar.
- Münafıklar, ne mü'mindir ne de kâfirdir.

307- Mâide Sûresi altıncı ayet: ***Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi ve -başlarınıza mesh edip- her iki topuğa kadar da ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüp iseniz, iyice yıkanarak temizlenin. Hasta olursanız veya seferde bulunursanız veya biriniz abdest bozmaktan (def-i hacetten) gelir veya kadınlara dokunur (cinsel ilişkide bulunur) da su bulamazsanız, o zaman (abdest veya gusül için) temiz bir toprağa***

yönelin. Onunla yüzlerinizi ve ellerinizi meşhedin (Teyemmüm edin). Allah, size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez. Fakat O, sizi tertemiz yapmak ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister ki şükredesiniz.

- Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi ve -başlarınıza mesh edip- her iki topuğa kadar da ayaklarınızı yıkayın (abdest alın). Eğer cünüp iseniz, iyice yıkanarak temizlenin (Gusül abdesti alın)
- Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman su bulamazsanız, o zaman (abdest veya gusül için) temiz bir toprağa yönelin. Onunla yüzlerinizi ve ellerinizi meshedin (Teyemmüm ederek abdest alın).
- İman edenler! Namaza kalktıklarında ya yüzlerini, dirseklere kadar ellerinizi ve -başlarınıza mesh edip- her iki topuğa kadar da ayaklarını yıkayacaktır veya eğer cünüp iseler, iyice yıkanarak temizlenecektir ya da su bulunmadığında temiz bir toprağa yönelerek onunla yüzlerini ve ellerini mesh edeceklerdir (Teyemmüm alacaklardır).
- Her iki durumda da, abdest alınmış olur.

308- Mâide Sûresi altmış beşinci ayet: ***Eğer kitap ehli iman etseler ve Allah'a karşı gelmekten sakınsalardı, muhakkak onların kötülüklerini örterdik ve onları Naim cennetlerine koyardık.***

- Eğer kitap ehli iman ederseler, muhakkak onların kötülükleri örtülür.
- Eğer kitap ehli Allah'a karşı gelmekten sakınırsalar, onlar Naim cennetlerine koyulurlar.
- Kitap ehlinin ne kötülükleri örtüldü ne Naim cennetlerine koyuldu.
- Kitap ehli ne iman edenlerdendir ne Allah'a karşı gelmekten sakınanlardandır.

309- En'âm Sûresi on yedinci ayet: ***Şayet Allah sana bir zarar dokundursa, bunu O'ndan başka giderecek yoktur. Fakat sana bir***

hayır dokunduracak olsa onu da kimse gideremez. Bil ki O, her şeye hakkıyla gücü yetendir.

- Şayet Allah sana bir zarar dokundursa, bunu O'ndan başka giderecek yoktur.
- Eğer (Allah) sana bir hayır dokunduracak olsa onu da (O'ndan başka) kimse gideremez.
- Allah sana ya zarar dokunduracaktır ya hayır dokunduracaktır.
- Her iki durumda da, bunları (O'ndan başka) kimse gideremez.

310- A'râf Sûresi yüz doksan birinci, yüz doksan ikinci, yüz doksan üçüncü ve yüz doksan dördüncü ayetler: ***Fakat Allah onlara iyi ve sağlıklı bir çocuk verince de, Allah'ın kendilerine verdiği çocuk konusunda O'na ortaklar koşarlar. Allah, onların ortak koştukları şeylerden yücedir. Hiçbir şeyi yaratamayan, kendileri yaratılan şeyleri Allah'a ortak mı koşuyorlar? Hâlbuki onlar (edindikleri ilâhlar) ne onlara yardım edebilirler, ne de kendilerine yardım edebilirler. Onları doğru yola çağırsanız size uymazlar. Onları çağırsanız da, sussanız da sizin için birdir (sonuç alamazsınız). Allah'ı bırakıp tapındıklarınızın hepsi sizin gibi (yaratılmış) kullardır. Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi hemen onları çağırın da size cevap versinler (duanıza icabet etsinler).***

- Eğer Allah'a ortak koşulan ilahlar Allah'tan yüce ise kendilerine inananlara yardım edebilirler.
- Ve eğer gücü varsa kendilerine yapılan duaya icabet ederler.
- Allah'a ortak koşulan bu ilahlar, ne kendilerine inananlara yardım edebilirler ne de kendilerine yapılan duaya icabet edebilirler.
- (Öyleyse) Allah'a ortak koşulan bu ilahlar, ne Allah'tan yücedir ne de gücü vardır.

311- Tevbe Sûresi sekseninci ayet: ***Onlar için ister bağışlanma dile, ister dileme (fark etmez.) Onlar için yetmiş kez bağışlanma dilesen de, Allah onları asla affetmeyecektir. Bu, onların Allah ve Resûlünü inkâr etmiş olmaları sebebiyledir. Allah, fasık topluluğu doğru yola iletmez.***

- (Allah ve Resûlünü inkâr etmiş) Kâfirler ve münafıklar için ya bağışlanma dilersin ya bağışlanma dilemezsin.
- (Allah ve Resûlünü inkâr etmiş) Kâfirler ve münafıklar için bağışlanma dilesen de;
- (Allah ve Resûlünü inkâr etmiş) Kâfirler ve münafıklar için bağışlanma dilemesen de;
- Her iki halde de Allah onları asla affetmeyecektir.

312- Hicr Sûresi yirmi altıncı ve yirmi yedinci ayetler: ***Andolsun, biz insanı kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş bir balçıktan yarattık. Cinleri de daha önce dumansız ateşten yaratmıştık.***

- Eğer yaratılan insansa Allah (insanları kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş bir balçıktan) yarattı.
- Eğer yaratılan cinse Allah, (cinleri dumansız ateşten) yarattı.
- Yaratılan ya insandır ya cindir.
- Her iki halde de Allah yarattı.

313- İsrâ Sûresi yüz onuncu ayet: ***De ki: "(Rabbinizi) ister Allah diye çağırın, ister Rahman diye çağırın. Hangisiyle çağırırsanız çağırın, nihayet en güzel isimler O'nundur." Namazında sesini pek yükseltme, çok da kısma. İkisi ortası bir yol tut.***

- Eğer Rabbinizi Allah diye çağırırsanız, bu onun güzel isimlerindendir. (insanları kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş bir balçıktan) yarattı.
- Eğer Rabbinizi Rahman diye çağırırsanız, bu onun güzel isimlerindendir.
- İster Allah diye çağırın, ister Rahman diye çağırın.
- Her iki halde bunlar onun güzel isimlerindendir.

314- Kehf Sûresi ikinci, üçüncü ve dördüncü ayetler: ***(Allah onu), katından gelecek şiddetli bir azap ile (inanmayanları) uyarmak, salih ameller işleyen mü'minleri, içlerinde ebedî olarak kalacakları güzel bir mükâfat (cennet) ile müjdelemek ve "Allah, bir çocuk edindi" diyenleri de uyarmak için dosdoğru bir kitap kıldı.***

- Eğer Allah kitabını (Kur'ân-ı Kerîm'i) insanlara göndermişse salih ameller işleyen mü'minleri, içlerinde ebedî olarak kalacakları güzel bir mükâfat (cennet) ile müjdelemek için Kur'ân-ı Kerîm'i dosdoğru bir kitap kılmıştır.
- Ve eğer Allah kitabını (Kur'ân-ı Kerîm'i) insanlara göndermişse inanmayanları, şiddetli bir azap ile uyarmak için Kur'ân-ı Kerîm'i dosdoğru bir kitap kılmıştır.
- Hem salih ameller işleyen mü'minler hem de inanmayan insanlar var.
- Hem Kur'ân-ı Kerîm, içlerinde ebedî olarak kalacakları güzel bir mükâfat (cennet) ile müjdelemek için dosdoğru bir kitaptır hem de Kur'ân-ı Kerîm, inanmayanları, şiddetli bir azap ile uyarmak için dosdoğru bir kitaptır.

315- Meryem Sûresi yetmiş altıncı ayet: ***Allah, doğruya erenlerin hidayetini artırır. Kalıcı salih ameller, Rabbinin katında sevap bakımından da daha hayırlıdır, sonuç itibari ile de.***

Rûm Sûresi otuz yedinci ve otuz sekizinci ayetler: ***Allah'ın, rızkı dilediğine bol verdiğini ve (dilediğine) kıstığını görmediler mi? Bunda inanan bir toplum için elbette ibretler vardır. Öyle ise akrabaya, yoksula ve yolcuya hakkını ver. Bu, Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak isteyenler için daha hayırlıdır. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir.***

- Eğer insan, kalıcı salih ameller işlerse Allah'ın katında sevap bakımından daha hayırlıdır.
- Ve eğer insan, akrabaya, yoksula ve yolcuya hakkını verirse Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için daha hayırlıdır.

- Hem kalıcı salih ameller işleyen hem de akrabaya, yoksula ve yolcuya hakkını veren insanlar vardır.
- (Bu insanların yaptıkları) Hem Allah'ın katında sevap bakımından daha hayırlıdır hem de Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için daha hayırlıdır.

316- Meryem Sûresi doksan yedinci ayet: ***(Ey Muhammed!) Biz, Allah'a karşı gelmekten sakınanları Kur'an ile müjdeleyesin, inat eden bir topluluğu da uyarasın diye, onu senin dilin ile (indirip) kolaylaştırdık.***

- Eğer Allah, Peygamberi Hz. Muhammed'e kitabını (Kur'ân-ı Kerîm'i) Allah'a karşı gelmekten sakınanları müjdelemek için göndermişse Kur'ân-ı Kerîm'i onun dilinde indirip kolaylaştırır.
- Ve eğer Allah, Peygamberi Hz. Muhammed'e kitabını (Kur'ân-ı Kerîm'i) inat eden bir topluluğu da uyarasın diye göndermişse Kur'ân-ı Kerîm'i onun dilinde indirip kolaylaştırır.
- Hem Allah'a karşı gelmekten sakınanlar hem de inat eden bir topluluk var.
- Her iki halde de Allah, Peygamberi Hz. Muhammed'e kitabını (Kur'ân-ı Kerîm'i), onun dilinde indirip kolaylaştırır.

317- Furkân Sûresi ikinci ayet: ***O, göklerin ve yeryüzünün mülkü (hükümranlığı) kendisine ait olandır. Çocuk edinmemiştir. Mülkünde hiçbir ortağı da yoktur. O, her şeyi yaratmış ve yarattığı o şeyleri bir ölçüye göre takdir etmiştir.***

- Eğer Allah, hâlik ise her şeyi yaratmıştır.
- Ve eğer Allah muktedir ve kâdir ise yarattığı o şeyleri bir ölçüye göre takdir etmiştir.
- Allah, hem hâlik hem de muktedir ve kâdirdir.
- O (Allah), her şeyi yaratmış ve yarattığı o şeyleri bir ölçüye göre takdir etmiştir.

318- Sebe' Sûresi üçüncü ayet: ***İnkâr edenler, "Kıyamet bize gelmeyecektir" dediler. De ki: "Hayır, öyle değil, gaybı bilen Rabbime andolsun ki, Kıyamet size mutlaka gelecektir. Ne göklerde ve ne de yerde zerre ağırlığında bir şey bile O'ndan gizli kalmaz. Bundan daha küçük ve daha büyük ne varsa, hepsi apaçık bir kitaptadır.".***

- Eğer göklerde zerre ağırlığında bir şey var ise Allah'tan gizli kalmaz.
- Ve eğer yerde zerre ağırlığında bir şey var ise Allah'tan gizli kalmaz.
- Hem gökte hem de yerde zerre ağırlığında bir şeyler vardır.
- Her iki halde de Allah'tan gizli kalmaz.

319- Yâsin Sûresi onuncu ayet: **Onları uyarsan da, uyarmasan da onlar için birdir, inanmazlar.**

- Kâfir olanları ya uyarırsın, ya uyarmazsın.
- Kâfir olanları uyarsan da yapıları gereği;
- Kâfir olanları uyarmasan da yapıları gereği;
- Her iki halde de onlar için birdir, inanmazlar.

320- Mü'min Sûresi yetmiş yedinci ayet: **Sen sabret! Şüphesiz Allah'ın verdiği söz gerçektir. Onları tehdit ettiğimiz azâbın bir kısmını sana göstersek de (ya da göstermeden önce) seni vefât ettirsek de, sonunda onlar bize döndürüleceklerdir.**

- Eğer Kâfirleri tehdit ettiğimiz azâbın bir kısmını sana göstersek de sonunda onlar bize döndürüleceklerdir.
- Seni vefât ettirsek de, sonunda onlar bize döndürüleceklerdir.
- Ya Kâfirleri tehdit ettiğimiz azâbın bir kısmını sana gösteririz ya seni vefât ettiririz.
- Her iki halde de sonunda onlar bize döndürüleceklerdir.

321- Câsiye Sûresi on beşinci ayet: **Kim salih bir amel işlerse, kendi lehine işlemiş olur. Kim de kötülük yaparsa, kendi aleyhine yapmış olur. Sonra Rabbinize döndürüleceksiniz.**

- Eğer insan salih bir amel işlerse, kendi lehine işlemiş olur ve sonra Rabbine döndürülür.
- Eğer insan kötülük yaparsa, kendi aleyhine yapmış olur ve sonra Rabbine döndürülür.
- Ya insan salih bir amel işleyecek ya kötülük yapacak.
- Her iki halde de kendi aleyhine yapmış olur ve sonra Rabbine döndürülür.

322- Ahkâf Sûresi on üçüncü ve on dördüncü ayetler: **"Şüphesiz Rabbimiz Allah'tır" deyip sonra da dosdoğru olanlara hiçbir korku yoktur, onlar üzülmeyecekler de. Onlar cennetliklerdir. Yapmakta olduklarına karşılık, orada sürekli kalacaklardır.**

- Eğer bir insan "Şüphesiz Rabbimiz Allah'tır" deyip sonra da dosdoğru olursa üzülmeyecektir.
- Ve eğer insan iyi şeyler yaparsa (yapmakta olduklarına karşılık) cennette sürekli kalacaktır.
- Mü'min, hem "Şüphesiz Rabbimiz Allah'tır" deyip sonra da dosdoğru oluyor hem de iyi şeyler yapmaktadır.
- Mü'min, hem üzülmeyecek hem de (yapmakta olduklarına karşılık) cennette sürekli kalacaktır.

323- Münâfikûn Sûresi beşinci ve altıncı ayetler: ***O münafıklara, "Gelin, Allah'ın Resûlü sizin için bağışlama dilesin" denildiği zaman başlarını çevirirler ve sen onların büyüklük taslayarak uzaklaştıklarını görürsün. Onlara bağışlama dilesen de, dilemesen de onlar için birdir. Allah, onları asla bağışlamayacaktır. Çünkü Allah, fasıklar topluluğunu doğru yola iletmez.***

- Allah'ın Resûlü münafıklar için ya bağışlama diler ya bağışlama dilemez.
- Allah'ın Resûlü münafıklar için bağışlama dilese de onların durumu gereği;
- Allah'ın Resûlü münafıklar için bağışlama dilemese de onların durumu gereği;
- Her iki halde de onlar için sonuç birdir, Allah onları asla affetmeyecektir.

324- Talâk Sûresi yedinci ayet: ***Eli geniş olan, elinin genişliğine göre nafaka versin. Rızkı dar olan da, Allah'ın ona verdiğinden (o ölçüde) harcasın. Allah, bir kimseyi ancak kendine verdiği ile yükümlü kılar. Allah, bir güçlükten sonra bir kolaylık yaratacaktır.***

- Boşanma anında ya elin geniştir ya rızkın dardır.
- Eğer elin geniş ise elinin genişliğine göre;
- Eğer rızkın dar ise Allah'ın sana verdiğine (o ölçüde) göre;
- Her iki halde de nafaka verirsin.

325- İnsân Sûresi üçüncü, dördüncü ve beşinci ayetler: ***Şüphesiz biz onu (ömür boyu yürüyeceği) yola koyduk. O bu yolu ya şükrederek ya da nankörlük ederek kat eder. Şüphesiz biz, kâfirler için zincirler, demir halkalar ve alevli bir ateş hazırladık. İyiler ise, katkısı kâfur olan içecekler dolu bir kadehten içerler.***

- İnsan ömür sürerken ya şükrederek yaşar ya nankörlük ederek yaşar.
- Eğer insan, şükrederek yaşarsa katkısı kâfur olan içeceklerle karşılığını alır.
- Eğer insan, nankörlük ederek yaşarsa demir halkalar ve alevli bir ateş ile karşılığını alır.
- Her iki durumda da insan karşılığını alır.

326- Tekâsür Sûresi altıncı ayet: ***Andolsun, o cehennemi muhakkak göreceksiniz.***

- İnsan ahirette ya mükâfat olarak cennete gidecek ya ceza olarak cehenneme gidecek.
- Eğer insan, mükâfat olarak cennete gidecekse Allah'ın kanunu gereği,
- Eğer insan, ceza olarak cehenneme gidecekse Allah'ın kanunu gereği,
- Her iki durumda da insan cehennemi muhakkak görecektir.

327- Tebbet Sûresi birinci, ikinci ve üçüncü beşinci ayetler: ***Ebû Leheb'in elleri kurusun. Zaten kurudu. Ona ne malı fayda verdi, ne de kazandığı. O, bir alevli ateşe girecektir.***

- Eğer Ebû Leheb alevli ateşe girmeyecekse ona malı fayda verir.
- Ve eğer Ebû Leheb alevli ateşe girmeyecekse ona kazandığı fayda verir.
- Ona ne malı fayda verdi ne kazandığı fayda verdi.
- Ebû Leheb alevli ateşe girecektir.

2. KUR'ÂN-I KERÎM'DE DÜZENSİZ KIYASLAR

Kur'ân-ı Kerîm özelinde bu bölüme değin işlediğimiz kıyaslar iki ya da daha fazla önermeden meydana gelen kıyaslardı. Mezkûr kıyasların haricinde düzensiz kıyaslar olarak adlandırılan ve mantık literatüründe kısaltılmış kıyas (entimem – matvî kıyas) ile delilli kıyas (epikrem – kanıtlı kıyas) olarak zikredilen iki tür kıyas mevcuttur.[189]

[189] Necati Öner, *Klasik Mantık,* 148-151; Necip Taylan, *Mantık Tarihçesi Problemleri,* 128-129; İbrahim Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş,* 182-185; Halil İmamoğlugil, "Akıl

Delilli (kanıtlı) kıyaslarda kıyasın öncülleriyle birlikte, o öncüllerin delilleri de beraberinde söylenir. Yani bu kıyasta ilgili öncülün hemen ardından delili de getirilmektedir. Bu tür kıyaslarda delilin de zikredilmesi neticesinde, kıyasta ele alınan öncüllerin iddiası daha sağlam ve güçlü hale gelmektedir. Delilli kıyaslara "çift dikişli kıyas" da denir. Delilli kıyaslar da esasında basit kıyaslara girer. Fakat basit kıyaslardan farkı öncüllerden sonra delillerin de zikredilmesidir.[190]

2.1. Delilli Kıyaslar

Öncüller ile çoğaltılmış ve deliller vasıtasıyla ispatlanmış olan[191] delilli kıyaslara Kur'ân-ı Kerîm'den verilebilecek örnekler şu şekildedir:

ÖRNEKLER

328- Bakara Sûresi onuncu ayet: ***Kalplerinde münafıklıktan kaynaklanan bir hastalık vardır. Allah da onların hastalıklarını artırmıştır. Söyledikleri yalana karşılık da onlara elem dolu bir azap vardır.***

- Söylenen yalandan dolayı elem dolu bir azap vardır.

Delil: Söyledikleri yalana karşılık da onlara elem dolu bir azap vardır. (Bakara 2/10)

- Münafıklar yalan söylerler.

Delil: Söyledikleri yalana karşılık da onlara elem dolu bir azap vardır. (Bakara 2/10)

- (Öyleyse) Münafıklara elem dolu bir azap vardır.

Delil 1: Münafıklara, kendileri için elem dolu bir azap olduğunu müjdele. (Nisa 4/138)

Delil 2: Onlara elem dolu bir azap vardır. (Bakara 2/10)

Yürütme (İstidlâl)", *Mantık,* ed. İsmail Köz – Ali Çetin (Ankara: Grafiker Yayınları, 2016), 212-216.

[190] Necati Öner, *Klasik Mantık,* 150-151; İbrahim Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş,* 184-185; Halil İmamoğlugil, *Klasik Mantıkta Akıl Yürütme*, 133-134.

[191] Nurettin Topçu, *Mantık,* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2006), 30.

329- Bakara Sûresi yüz altmış sekizinci ve yüz altmış dokuzuncu ayetler: ***Ey insanlar! Yeryüzündeki şeylerin helâl ve temiz olanlarından yiyin! Şeytanın izinden yürümeyin. Çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır. O, size ancak kötülüğü, hayâsızlığı ve Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri söylemenizi emreder.***

- Şeytan, insanların apaçık bir düşmanıdır.

Delil: Şeytanın izinden yürümeyin. Çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır. (Bakara 2/168)

- İnsanların apaçık düşmanı kötülüğü, hayâsızlığı ve Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri emreder.

Delil: Ey insanlar! Yeryüzündeki şeylerin helâl ve temiz olanlarından yiyin! Şeytanın izinden yürümeyin. Çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır. O, size ancak kötülüğü, hayâsızlığı ve Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri söylemenizi emreder. (Bakara 2/168-169)

- (Öyleyse) Şeytan kötülüğü, hayâsızlığı ve Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri emreder.

Delil: O, size ancak kötülüğü, hayâsızlığı ve Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri söylemenizi emreder. (Bakara 2/169)

330- Âl-i İmrân Sûresi yüz altıncı ve yüz yedinci ayetler: ***O gün bazı yüzler ağarır, bazı yüzler kararır. Yüzleri kararanlara, "İmanınızdan sonra inkâr ettiniz, öyle mi? Öyle ise inkâr etmenize karşılık azabı tadın" denilir. Yüzleri ağaranlar ise Allah'ın rahmeti içindedirler. Onlar orada ebedî kalacaklardır.***

- Bazı yüzlerin ağaracağı, bazı yüzlerin kararacağı günde yüzleri kararanlar, azabı tadacaklardır.

Delil: O gün bazı yüzler ağarır, bazı yüzler kararır. Yüzleri kararanlara, "İmanınızdan sonra inkâr ettiniz, öyle mi? Öyle ise inkâr etmenize karşılık azabı tadın" denilir. (Âl-i İmrân 3/106)

- Allah'ı inkâr edenler, bazı yüzlerin ağaracağı bazı yüzlerin kararacağı günde yüzleri kararanlardandır.

Delil: O gün bazı yüzler ağarır, bazı yüzler kararır. Yüzleri kararanlara, "İmanınızdan sonra inkâr ettiniz, öyle mi? Öyle ise inkâr etmenize karşılık azabı tadın" denilir. (Âl-i İmrân 3/106)

- (Öyleyse) Allah'ı inkâr edenler, azabı tadacaklardır.

Delil: O gün bazı yüzler ağarır, bazı yüzler kararır. Yüzleri kararanlara, "İmanınızdan sonra inkâr ettiniz, öyle mi? Öyle ise inkâr etmenize karşılık azabı tadın" denilir. (Âl-i İmrân 3/106)

Bu ayetlerde geçen bir başka kıyas formu da şu şekilde kurulabilir:

- Bazı yüzlerin ağaracağı, bazı yüzlerin kararacağı günde yüzeri ağaranlar, Allah'ın rahmeti içindedirler.

Delil: O gün bazı yüzler ağarır, bazı yüzler kararır. Yüzleri kararanlara, "İmanınızdan sonra inkâr ettiniz, öyle mi? Öyle ise inkâr etmenize karşılık azabı tadın" denilir. Yüzleri ağaranlar ise Allah'ın rahmeti içindedirler. Onlar orada ebedî kalacaklardır. (Âl-i İmrân 3/106-107)

- Allah'ı inkâr etmeyenler (Müslümanlar), bazı yüzlerin ağaracağı bazı yüzlerin kararacağı günde yüzeri ağaranlardandır.

Delil: O gün bazı yüzler ağarır, bazı yüzler kararır. Yüzleri kararanlara, "İmanınızdan sonra inkâr ettiniz, öyle mi? Öyle ise inkâr etmenize karşılık azabı tadın" denilir. (Âl-i İmrân 3/106)

- (Öyleyse) Allah'ı inkâr etmeyenler (Müslümanlar), Allah'ın rahmeti içindedirler.

Delil: O gün bazı yüzler ağarır, bazı yüzler kararır. Yüzleri kararanlara, "İmanınızdan sonra inkâr ettiniz, öyle mi? Öyle ise inkâr etmenize karşılık azabı tadın" denilir. Yüzleri ağaranlar ise Allah'ın rahmeti içindedirler. Onlar orada ebedî kalacaklardır. (Âl-i İmrân 3/106-107)

331- Mâide Sûresi kırk dördüncü ve kırk beşinci ayetler: ***Şüphesiz Tevrat'ı biz indirdik. İçinde bir hidayet, bir nur vardır. (Allah'a) teslim olmuş nebiler, onunla yahudilere hüküm verirlerdi. Kendilerini Rabb'e adamış kimseler ile âlimler de öylece***

hükmederlerdi. Çünkü bunlar Allah'ın kitabını korumakla görevlendirilmişlerdi ve onun hak olduğuna da şahit idiler. (Ey Yahudi yöneticiler ve âlimleri!) Şu hâlde, siz de insanlardan korkmayın, benden korkun ve âyetlerimi az bir karşılığa değişmeyin. Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler kâfirlerin ta kendileridir. Onda (Tevrat'ta) üzerlerine şunu da yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş kısas edilir. Yaralar da kısasa tabidir. Kim de bu hakkını bağışlar, sadakasına sayarsa o, kendisi için keffaret olur. Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler, zalimlerin ta kendileridir.

- Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler, zalimlerin ta kendileridir.

Delil: Onda (Tevrat'ta) üzerlerine şunu da yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş kısas edilir. Yaralar da kısasa tabidir. Kim de bu hakkını bağışlar, sadakasına sayarsa o, kendisi için keffaret olur. Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler, zalimlerin ta kendileridir. (Mâide 5/45)

- Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler kâfirlerin ta kendileridir.

Delil: Şüphesiz Tevrat'ı biz indirdik. İçinde bir hidayet, bir nur vardır. (Allah'a) teslim olmuş nebiler, onunla yahudilere hüküm verirlerdi. Kendilerini Rabb'e adamış kimseler ile âlimler de öylece hükmederlerdi. Çünkü bunlar Allah'ın kitabını korumakla görevlendirilmişlerdi ve onun hak olduğuna da şahit idiler. (Ey Yahudi yöneticiler ve âlimleri!) Şu hâlde, siz de insanlardan korkmayın, benden korkun ve âyetlerimi az bir karşılığa değişmeyin. Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler kâfirlerin ta kendileridir. (Mâide 5/44)

- (Öyleyse) Onlar (kâfirler), zalimlerin ta kendileridir.

Delil: Ey iman edenler! Hiçbir alışverişin, hiçbir dostluğun ve hiçbir şefaatin olmadığı kıyamet günü gelmeden önce, size rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda harcayın. İnkâr edenler ise zalimlerin ta kendileridir. (Bakara 2/254)

332- En'âm Sûresi seksen beşinci, seksen altıncı ve doksanıncı ayetler: ***Zekeriya'yı, Yahya'yı, İsa'yı, İlyas'ı doğru yola erdirmiştik. Bunların hepsi salih kimselerden idi. İsmail'i, Elyasa'ı, Yûnus'u ve Lût'u da doğru yola erdirmiştik. Her birini âlemlere üstün kılmıştık. İşte, o peygamberler, Allah'ın doğru yola ilettiği kimselerdir. (Ey Muhammed!) Sen de onların tuttuğu yola uy. De ki: "Bu tebliğe karşı sizden bir ücret istemiyorum. O (Kur'an), bütün âlemler için ancak bir uyarıdır."***

- Peygamberler, Allah'ın doğru yola ilettiği kimselerdir.

Delil: İşte, o peygamberler, Allah'ın doğru yola ilettiği kimselerdir. (Ey Muhammed!) Sen de onların tuttuğu yola uy. De ki: "Bu tebliğe karşı sizden bir ücret istemiyorum. O (Kur'ân), bütün âlemler için ancak bir uyarıdır." (En'âm 6/90)

- Zekeriya, Yahya, İsa, İlyas, İsmail, Elyasa, Yûnus ve Lût, peygamberdir.

Delil: Zekeriya'yı, Yahya'yı, İsa'yı, İlyas'ı doğru yola erdirmiştik. Bunların hepsi salih kimselerden idi. İsmail'i, Elyasa'ı, Yûnus'u ve Lût'u da doğru yola erdirmiştik. Her birini âlemlere üstün kılmıştık. (En'âm 6/85,86)

- (Öyleyse) Zekeriya, Yahya, İsa, İlyas, İsmail, Elyasa, Yûnus ve Lût, Allah'ın doğru yola ilettiği kimselerdir.

Delil: Zekeriya'yı, Yahya'yı, İsa'yı, İlyas'ı doğru yola erdirmiştik. Bunların hepsi salih kimselerden idi. İsmail'i, Elyasa'ı, Yûnus'u ve Lût'u da doğru yola erdirmiştik. Her birini âlemlere üstün kılmıştık. (En'âm 6/85,86)

333- Mü'minûn Sûresi ikinci, üçüncü ve dördüncü ayetler: ***Onlar ki, namazlarında derin saygı içindedirler. Onlar ki, faydasız işlerden ve boş sözlerden yüz çevirirler. Onlar ki, zekâtı öderler.***

- Mü'minler, namazlarında derin saygı içinde olan, faydasız işlerden ve boş sözlerden yüz çeviren ve zekâtı ödeyen kimselerdir.

Delil: Onlar ki, namazlarında derin saygı içindedirler. Onlar ki, faydasız işlerden ve boş sözlerden yüz çevirirler. Onlar ki, zekâtı öderler. (Mü'minûn 23/2,3,4)

- Mü'minlere karşı Allah çok şefkatli ve merhametlidir.

Delil: Andolsun, size kendi içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya düşmeniz ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, mü'minlere karşı da çok şefkatli ve merhametlidir. (Tevbe 9/128)

- (Öyleyse) Namazlarında derin saygı içinde olan, faydasız işlerden ve boş sözlerden yüz çeviren ve zekâtı ödeyen kimselere Allah çok şefkatli ve merhametlidir.

Delil: Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin, Resûle itaat edin ki size merhamet edilsin. (Nûr 24/56)

334- Hûd Sûresi altıncı ayet: ***Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, rızkı Allah'a ait olmasın. Her birinin (dünyada) duracakları yeri de, (öldükten sonra) emaneten konulacakları yeri de O bilir. Bunların hepsi açık bir kitapta (Levh-i Mahfuz'da yazılı)dır.***

- Yeryüzündeki her canlının rızkı, her şeyi yaratana aittir.

Delil: Allah, sizi yaratan, sonra size rızık veren, sonra sizi öldürecek ve daha sonra da diriltecek olandır. Allah'a koştuğunuz ortaklardan, bunlardan herhangi bir şeyi yapabilen var mı? O, onların ortak koştuklarından uzaktır, yücedir. (Rûm 30/40)

- Allah, her şeyi yaratmıştır.

Delil: O, göklerin ve yeryüzünün mülkü (hükümranlığı) kendisine ait olandır. Çocuk edinmemiştir. Mülkünde hiçbir ortağı da yoktur. O, her şeyi yaratmış ve yarattığı o şeyleri bir ölçüye göre takdir etmiştir. (Furkân 25/2)

- (Öyleyse) Yeryüzündeki her canlının rızkı, Allah'a aittir.

Delil: Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, rızkı Allah'a ait olmasın. Her birinin (dünyada) duracakları yeri de, (öldükten sonra) emaneten konulacakları yeri de O bilir. Bunların hepsi açık bir kitapta (Levh-i Mahfuz'da yazılı)dır. (Hûd 11/6)

335- Tevbe Sûresi altıncı ayet: ***Şüphesiz Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günkü yazısında, Allah katında ayların sayısı on ikidir. Bunlardan dördü haram aylardır. İşte bu, Allah'ın dosdoğru kanunudur. Öyleyse o aylarda kendinize zulmetmeyin. Fakat Allah'a ortak koşanlar sizinle nasıl topyekûn savaşıyorlarsa, siz de onlarla topyekûn savaşın. Bilin ki Allah, kendine karşı gelmekten sakınanlarla beraberdir.***

- Haram ayları, on iki aydan dört tanesidir.

Delil: Şüphesiz Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günkü yazısında, Allah katında ayların sayısı on ikidir. Bunlardan dördü haram aylardır. İşte bu, Allah'ın dosdoğru kanunudur. Öyleyse o aylarda kendinize zulmetmeyin. Fakat Allah'a ortak koşanlar sizinle nasıl topyekûn savaşıyorlarsa, siz de onlarla topyekûn savaşın. Bilin ki Allah, kendine karşı gelmekten sakınanlarla beraberdir. (Tevbe 9/36)

- Haram aylarında savaşmak büyük günahtır.

Delil: Sana haram ayda savaşmayı soruyorlar. De ki: "O ayda savaş büyük bir günahtır. Allah'ın yolundan alıkoymak, onu inkâr etmek, Mescid-i Haram'ın ziyaretine engel olmak ve halkını oradan çıkarmak, Allah katında daha büyük günahtır. Zulüm ve baskı ise adam öldürmekten daha büyüktür. Onlar, güç yetirebilseler, sizi dininizden döndürünceye kadar sizinle savaşmaya devam ederler. Sizden kim dininden döner de kâfir olarak ölürse, öylelerin bütün yapıp ettikleri dünyada da, ahirette de boşa gitmiştir. Bunlar cehennemliklerdir, orada sürekli kalacaklardır (Bakara 2/217)

- (Öyleyse) On iki ayın dördünde savaşmak büyük günahtır.

336- Tevbe Sûresi altıncı ayet: ***Şüphesiz Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günkü yazısında, Allah katında ayların sayısı on ikidir. Bunlardan dördü haram aylardır. İşte bu, Allah'ın dosdoğru kanunudur. Öyleyse o aylarda kendinize zulmetmeyin. Fakat Allah'a ortak koşanlar sizinle nasıl topyekûn savaşıyorlarsa, siz de onlarla topyekûn savaşın. Bilin ki Allah, kendine karşı gelmekten sakınanlarla beraberdir.***

- Haram ayları, on iki aydan dört tanesidir.

Delil: Şüphesiz Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günkü yazısında, Allah katında ayların sayısı on ikidir. Bunlardan dördü haram aylardır. İşte bu, Allah'ın dosdoğru kanunudur. Öyleyse o aylarda kendinize zulmetmeyin. Fakat Allah'a ortak

koşanlar sizinle nasıl topyekûn savaşıyorlarsa, siz de onlarla topyekûn savaşın. Bilin ki Allah, kendine karşı gelmekten sakınanlarla beraberdir. (Tevbe 9/36)

- On iki ayın dördünde saygısızlık etmek yasaklanmıştır.

Delil: Ey iman edenler! Allah'ın (koyduğu din) nişanelerine, haram aya, hac kurbanına, (bu kurbanlıklara takılı) gerdanlıklara ve de Rab'lerinden bol nimet ve hoşnutluk isteyerek Kâ'be'ye gelenlere sakın saygısızlık etmeyin. İhramdan çıktığınızda (isterseniz) avlanın. Sizi Mescid-i Haram'dan alıkoydular diye birtakımlarına beslediğiniz kin, sakın ha sizi, haddi aşmaya sürüklemesin. İyilik ve takva (Allah'a karşı gelmekten sakınma) üzere yardımlaşın. Ama günah ve düşmanlık üzere yardımlaşmayın. Allah'a karşı gelmekten sakının. Çünkü Allah'ın cezası çok şiddetlidir. (Mâide 5/2)

- (Öyleyse) Haram aylarında saygısızlık etmek yasaklanmıştır.

337- İsrâ Sûresi otuz sekizinci ayet: ***Bütün bu sayılanların kötü olanları, Rabbinin katında sevimsiz şeylerdir.***

- Kötü / çirkin olan iş, Allah katında sevimsiz şeydir.

Delil: Bütün bu sayılanların kötü olanları, Rabbinin katında sevimsiz şeylerdir. (İsrâ 17/38)

- Zina çirkin bir iştir.

Delil: Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o, son derece çirkin bir iştir ve çok kötü bir yoldur. (İsrâ 17/32)

- (Öyleyse) Zina, Allah katında sevimsiz şeydir.

338- Furkân Sûresi üçüncü ayet: ***(İnkâr edenler), Allah'ı bırakıp hiçbir şey yaratmayan ve zaten kendileri yaratılmış olan, üstelik kendilerine fayda ve zararları dokunmayan, öldürmeye, yaşatmaya ve ölüleri diriltip kabirden çıkarmaya güçleri yetmeyen ilâhlar edindiler.***

- İnkâr edenler, Allah'ı bırakıp başka ilâhlar edindiler.

Delil: (İnkâr edenler), Allah'ı bırakıp hiçbir şey yaratmayan ve zaten kendileri yaratılmış olan, üstelik kendilerine fayda ve zararları dokunmayan, öldürmeye, yaşatmaya ve ölüleri diriltip kabirden çıkarmaya güçleri yetmeyen ilâhlar edindiler. (Furkân 25/3)

- Allah'ı bırakıp başka ilâhlar edindiler, şiddetli azap göreceklerdir.

Delil: "Allah ile beraber, başka bir ilâh edinen o kimseyi atın şiddetli azabın içine!" (Kâf 50/26)

- (Öyleyse) İnkâr edenler, şiddetli azap göreceklerdir.

Delil: İnkâr edenler için çetin bir azap vardır. İman edip salih ameller işleyenler için ise bir bağışlanma ve büyük bir mükâfat vardır. (Fâtır 35/7)

339- Secde Sûresi on sekizinci ayet: ***Hiç mü'min, fasık gibi olur mu? Bunlar (elbette) eşit olmazlar.***

- Hiçbir mü'min, fasıkla eşit olmaz.

Delil: Hiç mü'min, fasık gibi olur mu? Bunlar (elbette) eşit olmazlar. (Secde 32/18)

- Gerçekten kurtuluşa eren, namazlarında derin saygı içinde olan, faydasız işlerden ve boş sözlerden yüz çeviren, zekâtı ödeyen, ırzlarını koruyan, emanetlerine ve verdikleri sözlere riâyet eden, namazlarını kılmağa devam eden ve Firdevs cennetlerine varis olan mü'mindir.

Delil: Mü'minler, gerçekten kurtuluşa ermişlerdir. Onlar ki, namazlarında derin saygı içindedirler. Onlar ki, faydasız işlerden ve boş sözlerden yüz çevirirler. Onlar ki, zekâtı öderler. Onlar ki, ırzlarını korurlar. Ancak eşleri ve ellerinin altında bulunan cariyeleri bunun dışındadır. Onlarla ilişkilerinden dolayı kınanmazlar. Kim bunun ötesine geçmek isterse, işte onlar haddi aşanlardır. Yine onlar ki, emanetlerine ve verdikleri sözlere riâyet ederler. Onlar ki, namazlarını kılmağa devam ederler. İşte bunlar varis olanların ta kendileridir. Onlar Firdevs cennetlerine varis olurlar. Onlar orada ebedî kalacaklardır. (Mü'minûn 23/1-11)

- (Öyleyse) Gerçekten kurtuluşa eren, namazlarında derin saygı içinde olan, faydasız işlerden ve boş sözlerden yüz çeviren, zekâtı ödeyen, ırzlarını koruyan, emanetlerine ve verdikleri sözlere riâyet eden, namazlarını kılmağa devam eden ve Firdevs cennetlerine varis olan, fasıkla eşit olmaz.

2.2. Kısaltılmış Kıyaslar

Kur'ân-ı Kerîm, "îcâz (az sözle çok mana ifade etmek) ve idmâr (nazm-ı celilde olmayanı, bilinçli olarak olanında gizlemek) üzere kuruludur."[192] Gündelik konuşma dilinde hatta bilimsel alanda çok yaygın bir şekilde karşımıza çıkan kısaltılmış kıyaslar (entimem/dürülü kıyas/eksiltili kıyas/matvî kıyas), Kur'ân-ı Kerîm'de de karşımıza kısa bir form (az sözle) hâlinde çıkmaktadır. Bundan dolayı Kur'ân-ı Kerîm'de vereceğimiz kıyas örnekleri daha çok entimem türü kıyaslardır. Entimemler, kıyasın zihinde önermeleri gizlenmiş hâli olmasından ötürü entimem türündeki kıyaslar esasında kıyasın bir çeşidi olmayıp kıyasın form olarak farklı bir şekilde karşımıza çıkmasıdır. Yani entimem, kıyasın zihinde saklanmış hâliyle kendini gösteren bir kıyastır. Diğer bir ifade ile esasında kıyas ile entimem aynı şeylerdir. Kıyas, alenen ve formel bir şekilde görünürken entimem ise zihinde saklı bir hâldedir. Dolayısıyla hangi şekilde olurlarsa olsunlar ikisi de kıyas olup sadece gösterilme/görünme türü farklıdır. Hem kıyas hem entimem işleyiş bakımından aynı olup kıyas hükmündedir. Netice itibarı ile şekil bakımından kıyasın kısaltılmış bir formu/halî/türü olarak entimem, esasında kıyasın bizatihi kendisi olup günlük ya da bilimsel konuşmaları ve metinleri daha akıcı hale getiren bir kıyas formu/türü olarak karşımıza çıkmaktadır.[193]

---

[192] Ebû Hâmid b. Muhammed Gazzâlî, *El-Kıstâsü'l-Müstakîm*, 74.

[193] Daha geniş bilgi için bk. Coşkun Baba, *Retoriğin İkna Gücü,* 148-164; Coşkun Baba, "Entimem", *Cemil Meriç 10. Uluslararası Sosyal Bilimler ve Spor Kongresi,* ed. Eder Eyüpoğlu-Sami Baskın (Hatay: Saybilder Yayıncılık, 2018), 1128-1138.

Kısaltılmış kıyaslara verilecek örneklere geçmeden evvel bir konuya açıklık getirmek istiyoruz. Kıyas çeşitleri içerisinde düzensiz kıyaslar olarak geçen kısaltılmış kıyasları yani entimemleri kıyasın bir çeşidi olarak değil, kıyasların bizzat kendisi olarak düşünmekteyiz.

Retoriğin[194] temeli ve asıl öğesi olan entimemi, Aristoteles bir tasım türü[195] olarak ele almaktadır. Fakat Aristoteles'e göre entimem, özel türden bir tasımdır;[196] mantık kitaplarında, kıyasın türleri arasında zikredilen entimemler, esasında kıyasın içerisinde çeşit anlamında tür değildir. Buradaki 'tür'den kasıt; kıyasın farklı görünmesidir. Aslında kıyas ile entimem işleyiş bakımından aynı olup kıyas hükmündedir. Sadece gösterilme/görünme türü farklıdır.[197] Aristoteles de retoriğin mantıksal argümanı olan entimemi, kıyasın başka bir formu olarak ortaya koymaktadır. O, entimemi kıyas tanımı altında onun farklı bir şekli/formu/türü olarak kullanmıştır.[198]

Öncüllerden biri dile getirilmeyerek normal bir kıyasın öncüllerinin sayısından daha az bir sayı ile oluşturulan retorik kıyas[199] olan entimem, "Grekçe'de akılda saklı tutmak, bellekte saklamak, bir şeyi dile getirmeden zihinden geçirmek anlamına gelir."[200] Entimem, Türkçe'de yaygın bir şekilde kullanılmakta olup "eksik önermeli

[194] Retorik hakkında bk. Aristoteles, *Retorik;* Coşkun Baba, *Retoriğin İkna Gücü.*
[195] Aristoteles, *Retorik,* 35.
[196] Aristoteles, *Retorik,* 154.
[197] Daha geniş bilgi için bk. Coşkun Baba, *Retoriğin İkna Gücü,* 148-164; Coşkun Baba, "Entimem", *Cemil Meriç 10. Uluslararası Sosyal Bilimler ve Spor Kongresi,* 1128-1138.
[198] Engin Delice, *Aristoteles Felsefesinde Tasımsal Tanıt ve Diyalektik İlişkisi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007), 279.
[199] Aristoteles, *Retorik,* 39.
[200] Doğan Özlem, *Mantık,* 195.

tasım"[201] ya da "matvî (dürülmüş) kıyas", "örtük tasım", "gizli kıyas"[202] "kısaltılmış kıyas"[203] gibi ifadelerle de kullanıldığı görülmektedir.

Aristoteles'in "az sayıda, çoğunlukla da normal kıyası meydana getirenlerden daha az miktarda önermeden oluşan kıyas"[204] şeklinde tarif ettiği entimem, şu şekilde de tanımlanır: "Günlük hayatta ve bilimsel alanda, fikirlerimizin hızlı akışı içerisinde, düşüncelerimizi, delillerimizi her zaman tam bir kıyas şeklinde ifade etmeyiz ve bazen öncüllerden birini veya sonucu aklımızda saklı tutup, dile dökmeden çıkarımlar yaparız. İşte bu duruma "ifadede eksik fakat zihinde tam olan kıyas"a kısaltılmış (anlamı zihinde saklı, dürülü=entimem, matvî) kıyas"[205] denir.

Mantığa dair eserlerin hemen hemen hepsinde düzensiz kıyasların içerisinde zikredilen entimem/örtük tasım/matvî kıyas/kısaltılmış kıyas, kimi zaman kıyasın büyük öncülü, kimi zaman küçük öncülü kimi zaman da sonucun saklandığı, ama bütünlüğü zihinde kurulan bir kıyastır.[206] Entimemin mantıksal olarak tamamlanmamış olması, onu tam kıyaslardan ayıran durumdur. Tam bir kıyas, öncülle sonuç arasındaki zorunlu ilişkiyi açıkça ortaya koyup kanıtlarken, entimem bu zorunlu ilişkiyi kapalı/saklı/gizli bir şekilde ifade ederek kanıtlamaktadır. Buna göre kıyası, entimemden ayıran tek şey öncülleri ile birlikte var olmasıdır. Yani kıyas, formel görünümlü iken entimem, aynı kıyasın zihinde saklanmış/gizlenmiş bir şekilde ifade edilmesidir. Kısacası entimem, bir kıyastır. Entimemler, kıyasların özeti durumundadır.

---

[201] Doğan Özlem, *Mantık,* 159-160.

[202] Ali Durusoy, *Örnek Çeviri Metinlerle Mantığa Giriş,* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2008), 116-117.

[203] İbrahim Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş,* 182; İbrahim Emiroğlu – Hülya Altunya, "Kısaltılmış Kıyas", *Örnekleriyle Mantık Sözlüğü*, 181.

[204] Aristoteles, *Retorik,* 40.

[205] İbrahim Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş,* 182.

[206] Necati Öner, *Klasik Mantık,* 144-145; İbrahim Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş,* 182.

Kıyasın retorikteki karşılığı olan 'entimem', en mükemmel retorik yöntemdir; o, 'ikna etmenin gövdesidir'.[207]

Özetle Aristoteles *Retorik* isimli eserinde "örtük tasım, bir tasımdır"[208] derken esasında örtük tasımın yani entimemin kıyas (tasım) olduğunu, entimemin bir kıyas çeşidi olmadığını, aksine kıyasın bizzat kendisi olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Aristoteles konuyla ilgili şunları da söylemektedir: "Örtük tasımların tasımlar, öneklerin de tümevarımlar olduğu sonucuna varırız, (…) diyalektikte tümevarım, retorikteyse örnektir bu; bazı önermeler gerçekse, oldukça farklı bir başka önermenin de, sonuç olarak, ister her zaman isterse genellikle, gerçek olması gerektiği gösterildiğinde, buna diyalektikte tasım, retorikteyse örtük tasım denir."[209] Buna göre; "örnek, tümevarım, örtük tasımsa bir tasım olduğuna göre (…) örtük tasım, az sayıda, çoğunlukla da normal tasımı meydana getirenlerden daha az sayıda önermeden oluşmalıdır."[210] Aristoteles *Organon IV (İkinci Analitikler)* adlı eserinde belirttiği üzere "(…) Retorik delillerinin ikna husule getirmesi de aynı tarzdadır, çünkü bunlar kâh bir tümevarım olan birtakım misaller, kâh bir kıyastan başka bir şey olmayan enthymema'yı kullanırlar."[211] Entimem ve örnek için Ahmet Arslan da "bilimdeki tam tümevarım ve tam kıyasa karşılık olan retorik biçimleri"[212] olduğunu söylemektedir. Yukarıda verilen alıntılara göre entimem, gerçekte kıyasın bizatihi kendisidir. 'Entimem, kıyas türü değildir' aksine 'örtük tasımın aslında kıyasın kendisi olduğu ama şekil açısından onun kısaltılmış bir formu olduğu' görülmektedir. Kısacası örtük tasım, kıyasın zihinde önermeleri gizlenmiş halidir. Yani entimem,

[207] David Ross, *Aristoteles,* çev. Ahmet Arslan (İstanbul, Kabalcı Yayıncılık, 2011), 420-421.
[208] Aristoteles, *Retorik,* 39.
[209] Aristoteles, *Retorik,* 39.
[210] Aristoteles, *Retorik,* 40.
[211] Aristoteles, *Organon IV (İkinci Analitikler),* 3.
[212] Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 3: Aristoteles* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007), 330.

kıyasın zihinde saklanmış haliyle retorikte kendini gösteren bir kıyastır.[213]

İnsanların fikirlerini her zaman formel bir kıyas düzeyinde dile getirdiklerini bir anlık düşündüğümüzde konuşmanın ve dinlemenin gerçekten de herkes için büyük bir yük olacağı görülecektir. Entimemler, günlük yaşamda, günlük konuşma dilinde hatta bilimsel alanda çok yaygın bir şekilde yer almaktadır. Argümanların bu tarzda kısa bir form halinde zikredilmesi kaçınılmazdır. Zira bütün fikirler, savlar veya deliller mantıksal formlar ile yani öncüller ve sonuçlarıyla beraber tam kıyas halinde, eksiksiz bir şekilde zikredilecek yazılı ya da sözlü metin (konuşma) ve dinleme çekilmez hale gelecektir. Günlük hayatta ve ilmi sahada entimemlere yer vermek, gayeye, dinleyicinin özelliğine ve istenilen etkiye göre değişebilir. Entimemleri gündelik söylemlerde ve ilmi çalışmalarda gördüğümüz gibi Kur'ân-ı Kerîm'de de görmek mümkündür. Kur'ân-ı Kerîm'de karşımıza çıkan entimemler bazen birinci, bazen ikinci, bazen de üçüncü sıradan entimem olabileceği gibi, bir kısmı da daha kısa formda tek önerme halinde olabilmektedir.[214]

Birinci sıradan entimemde B.Ö. saklı iken ikinci sıradan entimemde ise K.Ö. saklıdır. Sonuç önermesinin saklı olduğu örneklere de üçüncü sıradan entimem denir. Kısaltılmış kıyaslar, öncüllerden biri ya da sonuç önermesi saklı tutularak kurulabildiği gibi bir önerme ile daha kısa formda da kurulabilmektedir. Biçimsel olarak değil de içerik ve anlam olarak zihinde dürülü olan kıyaslara örnek olarak şunları verebiliriz:

---

[213] Konu ile ilgili bk. Coşkun Baba, *Retoriğin İkna Gücü,* 148-164; Coşkun Baba, "Entimem", *Cemil Meriç 10. Uluslararası Sosyal Bilimler ve Spor Kongresi,* 1128-1138.
[214] İbrahim Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş,* 182-184; Daha geniş bilgi için bk. Coşkun Baba, *Retoriğin İkna Gücü,* 148-164; Coşkun Baba, "Entimem", *Cemil Meriç 10. Uluslararası Sosyal Bilimler ve Spor Kongresi,* 1128-1138.

1- Ünlü düşünür Descartes'in *"Düşünüyorum, o halde varım!"* sözünü birinci sıradan entimeme örnek olarak verebiliriz. Bu çıkarımın zihindeki tam şekli şöyledir:[215]

…….. Bütün düşünenler vardır, (Saklı Büyük Önerme)

Ben düşünüyorum,

0 halde varım.

2- "Ali üniversite okumaktadır" önermesinin zihindeki tam şekli şöyledir:

……. Liseyi bitirip üniversite sınavını kazananlar üniversite okumaktadırlar, (Saklı Büyük Önerme)

…….. Ali liseyi bitirip üniversite sınavını kazanmıştır, (Saklı Küçük Önerme)

Ali üniversite okumaktadır.

Diğer alanlarda olduğu gibi Kur'ân-ı Kerîm'de de kıyaslar daha çok entimem şeklinde karşımıza çıkmaktadır.[216] "Öncüller düzenleyerek varılacak sonucun, öncülün söylenmesinden hemen sonra zihin tarafından kolaylıkla kavranabileceğinden, insan zihninin tabiî kavrama ve çalışma tarzını zorlaştıracağından, edebî üslûbu bozduğundan dolayı Kur'ân, delilleri/kıyasları öncül şeklinde formel katılık içerisinde değil de kısaltılmış formlarda sunma yolunu seçmiştir. Akıl yürütmede içerikten ziyade katı formel ölçülere sıkı sıkıya bağlı kalmak ve öncülleri çokça almak, zihnî yorgunluğa ve karışıklığa yol açarak, sonucun elde edilmesine engel olabilir ve form üzerinde bir takım tartışmalara itebilir. Kur'ân ise, şekilden ziyade doğrudan anlam ve amacın ortaya çıkmasına

[215] Necati Öner, *Klasik Mantık,* 145.
[216] Bk. Muhammed Mehran Reşvan, *Dirâsâtun fi'l-Mantık Inde'l-Arab,* 83-84.

ağırlık vermiş gözükmektedir. Onun hedef kitlesi uzman kişilerle sınırlı değil her kesimdir."[217] Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere Kur'ân-ı Kerîm'deki iddiaların ispatında bir metot olarak kullanılan kıyas entimem şeklindedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de formel bir şekilde yani iki öncül bir sonuç biçiminde mantıksal kıyasa bir tane örnek verildiği görülmektedir. Meryem suresi 7, 8 ve 9. Ayetlerde bulunan kıyas formundaki delil şöyledir:[218]

"Zor şeyin yapılması düşünülmez;
Allah için yapılamaz şey düşünülemez;
Allah için zor şey düşünülemez."

Çalışmamızda Kur'ân-ı Kerîm'den verdiğimiz kıyas örnekleri, daha çok entimem türü kıyaslardır. Ayrıca burada entimeme Kur'ân-ı Kerîm'den verilebilecek diğer örneklerin bazıları şu şekildedir:

340- Şûrâ Sûresi üçüncü ayet: ***(Ey Muhammed!) Mutlak güç sahibi, hüküm ve hikmet sahibi olan Allah, sana ve senden öncekilere işte böyle vahyeder.***

(A) - ……. Peygamberlere mutlak güç sahibi, hüküm ve hikmet sahibi olan Allah vahyeder. (Saklı Büyük Önerme)

(A) - ……. Hz. Muhammed, peygamberdir. (Saklı Küçük Önerme)

(A) - (Öyleyse) Hz. Muhammed'e mutlak güç sahibi, hüküm ve hikmet sahibi olan Allah vahyeder.

[217] İbrahim Emiroğlu, "Kur'an Mantığının Temel İlkeleri", *Mantık Yazıları,* 135.
[218] İbrahim Emiroğlu, "Kur'an Mantığının Temel İlkeleri", Mantık Yazıları, 137; Cafer Sadık Yaran, "Kur'an ve Mantık: Kur'an'da Kanıtlı Düşünmenin Önemi ve Örnekleri", 104.

341- Şûrâ Sûresi yirmi altıncı ayet: ***Allah, iman edip salih ameller işleyenlerin dualarına karşılık verir; lütfundan onlara fazlasını da verir. Kâfirler için ise çetin bir azap vardır.***

(A) - İman edip salih ameller işleyenlerin dualarına Allah karşılık verir.

(A) - …… Mü'minler, iman edip salih ameller işleyenlerdendir. (Saklı Küçük Önerme)

(A) - …… (Öyleyse) Mü'minlerin dualarına Allah karşılık verir. (Saklı Sonuç Önermesi)

342- Rahmân Sûresi yirmi altıncı ayet: ***Yer üzerinde bulunan her canlı yok olacaktır.***

(A) - Yer üzerinde bulunan her canlı, fânidir (yok olacaktır).

(A) - ……. Her insan, yeryüzünde bulunan canlıdır. (Saklı Küçük Önerme)

(A) - …… (Öyleyse) Her insan, fânidir (yok olacaktır). (Saklı Sonuç Önermesi)

343- Saff Sûresi yedinci ayet: ***Kim, İslâm'a davet olunduğu hâlde, Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalimdir? Allah, zalimler topluluğunu hidayete erdirmez.***

(A) - Zalim olanları Allah hidayete erdirmez.

(A) - İslâm'a davet olunduğu hâlde Allah'a karşı yalan uyduran, zalimdir.

(A) - …… (Öyleyse) İslâm'a davet olunduğu hâlde, Allah'a karşı yalan uyduranı Allah hidayete erdirmez. (Saklı Sonuç Önermesi)

344- Kalem Sûresi elli ikinci ayet: ***Hâlbuki o (Kur'an), âlemler için ancak bir öğüttür.***

(A) - …….. Her ilahî kitap, âlemler için ancak bir öğüttür. (Saklı Büyük Önerme)

(A) - ……... Kur'ân-ı Kerîm, ilahî kitaptır. (Saklı Küçük Önerme)

(A) - (Öyleyse) Kur'ân-ı Kerîm, âlemler için ancak bir öğüttür.

345- Şu'arâ Sûresi iki yüz onuncu ayet: ***O Kur'an'ı şeytanlar indirmemiştir.***

(A) - …… Kur'ân'ı indiren Âlemlerin Rabbi olan Allah'tır. (Saklı Büyük Önerme)

(E) - …… Şeytanlar, Âlemlerin Rabbi olan Allah değildir. (Saklı Küçük Önerme)

(E) - (Öyleyse) Şeytanlar, Kur'ân'ı indiren değildir (Kur'ân'ı şeytanlar indirmemiştir). [219]

346- Sâd Sûresi kırk beşinci, kırk altıncı ve kırk yedinci ayetler: ***(Ey Muhammed!) Güçlü ve basiretli kullarımız İbrahim'i, İshak'ı ve Yakub'u da an. Şüphesiz biz onları, ahiret yurdunu düşünme özelliği ile (temizleyip) ihlaslı kimseler kıldık. Şüphesiz onlar, bizim katımızda hayırlı, seçkin kimselerdendir.***

(A) - Hz. İbrahim, Hz. İshak ve Hz. Yakub, ihlaslı ve Allah'ın katında hayırlı, seçkin kimselerdendir.

(A) - ……. Hz. İbrahim, Hz. İshak ve Hz. Yakub, insandır. (Saklı Küçük Önerme)

[219] Coşkun Baba, "Kur'an-ı Kerim'de Entimemlere Örnekler", *13. Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Kongresi Tam Metinleri,* ed. Yakup Civelek-Said Assil (Rize: Recent Academic Studies Publishing, 2020), 1117.

(I) - …… (Öyleyse) Bazı insanlar, ihlaslı ve Allah'ın katında hayırlı, seçkin kimselerdendir. (Saklı Sonuç Önermesi)

347- Zâriyât Sûresi elli altıncı ve elli yedinci ayetler: ***Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım. Ben, onlardan bir rızık istemiyorum. Bana yedirmelerini de istemiyorum.***

(E) - …… Allah'a kulluk etsinler diye yaratılanlardan, Allah bir rızık isteyen değildir. (Saklı Büyük Önerme)

(A) - İnsanlar ve cinler, Allah'a kulluk etsinler diye yaratılmıştır.

(E) - (Öyleyse) İnsanlar ve cinlerden, Allah bir rızık isteyen değildir.

348- İbrâhim Sûresi elli ikinci ayet: ***Bu Kur'an; kendisiyle uyarılsınlar, Allah'ın ancak tek ilâh olduğunu bilsinler ve akıl sahipleri düşünüp öğüt alsınlar diye insanlara bir bildiridir.***

(A) – Kendisiyle uyarılsınlar, Allah'ın ancak tek ilâh olduğunu bilsinler ve akıl sahipleri düşünüp öğüt alsınlar diye Allah tarafından gönderilen Kur'ân, insanlara bir bildiridir.

(A) - ……. Bu kitap, kendisiyle uyarılsınlar, Allah'ın ancak tek ilâh olduğunu bilsinler ve akıl sahipleri düşünüp öğüt alsınlar diye Allah tarafından gönderilen Kur'ân'dır. (Saklı Küçük Önerme)

(I) - …….. (Öyleyse) Bazı Kitaplar, insanlara bir bildiridir. (Saklı Sonuç Önermesi)

349- Bakara Sûresi beşinci ayet: ***İşte onlar (müttakiler), Rablerinden gelen bir doğru yol üzeredirler ve kurtuluşa erenler de işte onlardır.***

- ……. Onlar (müttakiler) Rablerinden gelen doğru yol üzere olurlarsa kurtuluşa ererler. (Saklı Önerme)
- Onlar (müttakiler) Rablerinden gelen doğru yol üzeredirler.
- (Öyleyse) Onlar (müttakiler) kurtuluşa erenlerdendir.

350- Bakara Sûresi yüz elli sekizinci ayet: ***Şüphesiz Safa ile Merve, Allah'ın (dininin) nişanelerindendir. Onun için her kim hac ve umre niyetiyle Kâbe'yi ziyaret eder ve onları da tavaf ederse, bunda bir günah yoktur. Her kim de gönlünden koparak bir hayır işlerse, şüphesiz Allah onu bilir, karşılığını verir.***

- Her kim gönlünden koparak bir hayır işlerse, şüphesiz Allah onu bilir, karşılığını verir.
- ……. İnsanlardan bazıları, gönüllerinden koparak hayır işlemektedirler. (Saklı Önerme)
- ……. Allah da bu kişileri bilir ve onlara karşılığını verir. (Saklı Önerme)

351- Enbiya Sûresi yirmi ikinci ayet: ***Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka ilâhlar olsaydı, kesinlikle ikisinin de düzeni bozulurdu. Demek ki, Arş'ın Rabbi Allah, onların nitelemelerinden uzaktır, yücedir.***

- Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka ilâhlar olsaydı, kesinlikle ikisinin de düzeni bozulurdu.
- …… Yerde ve gökte (Âlemde) düzen bozukluğu yoktur. (Saklı Önerme)
- …… Öyleyse yerde ve gökte Allah'tan başka ilâhlar var değildir. (Saklı Önerme)

352- Tevbe Sûresi on yedinci ve on sekizinci ayetler: ***Allah'a ortak koşanların, inkârlarına bizzat kendileri şahitlik edip dururken, Allah'ın mescitlerini imar etmeleri düşünülemez. Onların bütün amelleri boşa gitmiştir. Onlar ateşte ebedî kalacaklardır. Allah'ın mescitlerini, ancak Allah'a ve ahiret gününe inanan, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte onların doğru yolu bulanlardan olmaları umulur.***

- ……. Allah'ın mescitlerini, ya Allah'a ortak koşanlar imar edecektir ya Allah'a ve ahiret gününe inanan, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar edecektir. (Saklı Önerme)
- …….. Allah'a ortak koşanların, Allah'ın mescitlerini imar etmeleri düşünülemez. (Saklı Önerme)
- (Öyleyse) Allah'ın mescitlerini, (ancak) Allah'a ve ahiret gününe inanan, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder.

SONUÇ

Cenab-ı Allah, insanoğlunu yeryüzünde kendi halifesi yaptığı gibi ona sorumluluklarını yerine getirebilmesi için de akıl bahşederek insanı yaratılmışların içerisinde "en şerefli" kılmıştır. Aklını kullanabilen insan, konuşma yeteneği ile düşünüp anladığını ya da anlamlandırdığı şeyleri etrafına aktarmaktadır. İnsanların düşünüp anlamaları gereken hususları bildirmek üzere peygambere indirilmiş ilahî bir kitap olan Kur'ân-ı Kerîm'deki birçok ayette (500'den fazla ayet) insanların düşünmesi (anlama, nazar, tedebbür, tezekkür, tefekkür etme) ve akletmesi (teakkul, idrak etmesi) gerektiğine dair ifadeler mevcuttur. Hem Kur'ân-ı Kerîm'deki bu ifadeler gereği hem de fıtratı gereği insanlar, hayatlarını sürdürürken akletme ve düşünme eylemi içerisinde olmaktadırlar. Doğru düşünmenin ölçütü/kıstası olan mantık, her durumda başvurulması gereken ve kurallarına uyulduğu takdirde doğru, sağlam, kesin bilginin elde edilmesine vesile olan bir ilimdir. Her alanda varlığından söz ettiren mantık, Kur'ân'ı anlamada da etkin olarak kullanılmalıdır.

Hem bilginin kaynağı olan aklı hem de akıl sayesinde insanların düşünmesini ve akletmesini önemseyen Kur'ân-ı Kerîm'in asıl gayesi, insanı her türlü düşünce ve akide bozukluğundan kurtarıp, doğru bilgi ve sağlam inançla buluşturmak ve bu sayede Rabbinin hoşnutluğuna ulaştırmaktır. Mantık ilmi, akla uygun bir biçimde düşünen ve hareket eden insan yetiştirmeyi gaye edinmektedir. Mantığın gayesi, insanların doğru düşünmesini, tutarlı olmasını, çelişen düşünceye zihinde yer vermemesini sağlamak ve belirlediği kıstaslara uyulduğu takdirde insanın zihnini, düşünme esnasında yanlışa düşmekten korumaktır. Böylece mantıksal işleyişle Kur'ân'a baktığımızda, mantığın amaçladığı doğru ve tutarlı düşünmenin Kur'ân tarafından da önemle işlendiği görülmektedir.

Allah, insanların körü körüne inanmasını ve taklidî bir şekilde iman etmesini istemez. İnsanların taklidî imandan tahkikî imana geçmesinde mantık önemli bir rol üstlenmektedir. Çünkü akıl yürütme, Allah'ı bilmenin yegâne doğru yoludur. Aklın en önemli işi olan "akıl yürütme" mantık ilminin konusudur. Çalışmamızda da görüldüğü üzere aklın kullanıldığı her yerde olduğu gibi akıllı canlılara (insanlara) gelen ve onların yapması gerekenleri açıklayan ilahî kitabın anlaşılmasında mantık ilmi mutlaka gereklidir. Kur'ân, mantık ve çıkarım dili ile insanla konuşmaktadır. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'in muhatabı insanın aklıdır. Ayrıca Kur'ân akıl temellidir ve aklı geliştirir. Bundan dolayı da Kur'ân, her fırsatta aklın önemine ve hayatî fonksiyonuna vurgu yapmaktadır. Kur'ân öğretilerinin ilkeleri insanların ortak akıl ve mantık yapısına dayalıdır.

Kur'ân-ı Kerîm, öncelikle asıl gayesini yani bireyin ve toplumun iyi, düzenli, mutlu, tutarlı ve mantıklı olmasını hedefler. Bu da bazı kurallar ile gerçekleşebilir. Kur'ân-ı Kerîm'in düzeni, bu kuralların mantıkî sistemle işlenmesine bağlıdır. Biz de bu çalışmada mantığın Kur'ân-ı Kerîm'i anlama yöntemi olarak kullanılabileceğini ve Kur'ân-ı Kerîm ayetlerinin mantık kuralları ile incelenebileceğini kıyas üzerinden göstermeye çalıştık.

Dini metinleri anlamada doğru düşünme yolu ve yöntemi olan mantık ilminden yararlanılması gerektiği çalışmamızdan da anlaşılacağı üzere açıktır. Dini metin olarak Kur'ân-ı Kerîm'i her Müslüman okur ve anlamaya çalışır. Bu ilahî kitabı anlamaya çalışan Müslümanlardan Arapça bilmeyenler Kur'ân-ı Kerîm'i, kendi diline yapılmış olan çevirisinden okumaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'deki ayet-i kerimeler üzerinde düşünme konusu, onun anlaşılması ve hayata tatbik edilmesi bakımından son derece mühim bir konudur. Müslümanlar kendi gündelik hayatlarına uygulayabilmeleri için Kur'ân-ı Kerîm'in ilkelerini, tavsiyelerini ya da

emirlerini iyice anlama çabası içerisine girmeleri gerekmektedir. Biz de Müslümanların bu çabasına katkıda bulunmak adına Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan ayetleri mantık örgüsü içerisinde göstermeye çalıştık. Buradaki mantık örgüsünden kastımız, mantık ilminin bel kemiği olarak da görülen kıyas formatıdır. Bu kıyasların varlığı, bazen açık olarak ayetlerde görülebileceği gibi çoğu kez de kısaltılmış kıyas (entimem/dürülü kıyas/eksiltili kıyas/matvî kıyas) şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Klasik mantık, akıl yürütmelerin içerisinde esas olarak tümdengelimin en önemli kısmını oluşturan kıyası ele almaktadır. Bundan dolayı çalışmamızda biz de akıl yürütme çeşitlerinden tümdengelimin en iyi şekli olan kıyası esas aldık ve kıyasın her çeşidine Kur'ân-ı Kerîm'den örnekler vermeye çalıştık. Kur'ân-ı Kerîm'in her suresinden en az bir ayetin örnek olarak verildiği bu çalışmada toplam üç yüz elli iki örnek yer almaktadır. Kitapta örnek olarak ele aldığımız ayetlerin düşünenlere yansıyan boyutunu diğer bir ifade ile ayetlerin kıyasa bürünmüş halini göstermeye gayret ettik. Böylece kıyasın her alanda olduğu gibi Kur'ân-ı Kerîm'de de var olduğunu göstermiş olduk. Bundan dolayı da mantık ilmini bilmemizin son derece önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Gündelik konuşma dilinde hatta bilimsel alanda çok yaygın bir şekilde karşımıza çıkan entimemler, Kur'ân-ı Kerîm'de de karşımıza kısa bir form (az sözle) halinde çıkmaktadır. Bundan dolayı Kur'ân-ı Kerîm'de verdiğimiz kıyas örnekleri daha çok entimem türü kıyaslardır. Çünkü entimem türündeki kıyaslar esasında kıyasın bir çeşidi olmayıp kıyasın form olarak farklı bir şekilde karşımıza çıkmış halidir.

Kur'ân-ı Kerîm genel olarak, sağlam delillere dayalı bilgi ve inanç oluşturmayı, aklın iyi kullanılmasını, doğru ve tutarlı düşünmeyi teşvik etmektedir. Bunların gerçekleşmesinde mantık ilmi, önemli rol oynamaktadır. Çalışmamızda Kur'ân-ı Kerîm'de mantık ile ilgili

kuralların ve tekniklerin de kullanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda insana aklını ve mantığını kullanmayı tavsiye eden Kur'ân-ı Kerîm'de tümdengelimsel kanıtın en iyi şekli olan kıyasın türlerinin (yüklemli kıyas, şartlı kıyas, zincirleme kıyas, hulfî kıyas, dilemler ve delilli kıyas) çeşitli örneklerini çalışmamızda sunduk. Böylece mantığın her alanda olduğu gibi Kur'ân-ı Kerîm'de de önemli bir yere sahip olduğunu göstermiş olduk.

Kur'ân-ı Kerîm'de bulunan mesajlar evrenseldir. Çünkü mesajların bütün insanlığı aydınlatıcı, onlara yol gösterici özelliği vardır. Kur'ân-ı Kerîm'in ve mesajlarının evrenselliğini ortaya koymak için illa Kur'ân ayetlerini kıyas formuna sokmak gerekmez. Fakat kıyasın evrenselliği göz önünde bulundurulduğunda Kur'ân-ı Kerîm'deki ayetlerin anlaşılmasında mantığın önemini görmekteyiz. Gazzâlî, kıyasın Kur'ân (vahiy) kaynaklı olduğunu ifade etmekle birlikte doğruyu yanlıştan ayıran ölçülerin en doğrusu ve en adili olan "kıstas-ı müstakim" olduğunu dile getirmektedir. Gazzâlî'ye göre "kıstas-ı müstakim", Allah'ın Kur'ân-ı Kerîm'de indirdiği ve bununla Hz. Muhammed'e ölçmeyi öğrettiği, yüklemli kıyasın üç şekli ile bitişik şartlı ve ayrık şartlı kıyaslardır. Yine ona göre bu şekilleri Allah ortaya koyan, Cebrail öğreten ve peygamberler de ilk defa kullananlardır. Bu durum da bize göstermektedir ki, esasında kıyası dolayısıyla da mantığı Kur'ân-ı Kerîm'den öğreniyoruz. Çalışmamızda Kur'ân-ı Kerîm'den öğrenilen kıyasa örnekler vermeye çalışarak Gazzâlî ile aynı düşüncede olduğumuzu göstermeye çalıştık.

Kur'ân-ı Kerîm'deki mesajların evrenselliğinin ortaya konmasında, anlatılmasında ve anlaşılmasında kıyasın, entimem şeklinde kullanıldığını bu çalışmada görmüş olduk. Bununla birlikte mantık ilminin özelikle de kıyasın, Kur'ân-ı Kerîm'deki mesajların

evrenselliğinin ortaya konmasına, anlatılmasına ve anlaşılmasına katkı sağladığını da verilen örneklerden anlamış olduk.

Bu incelememiz de kıyasların hayatımızın her anında entimem şeklinde yer aldığını teyit etmektedir. Esasında akılsal ve zihnî faaliyetlerin olduğu her yerde kıyas bir şekilde vardır. Daha çok entimem şeklinde hayatımızın her anında yer alan kıyas da mantığın önemini ve mutlaka bilinmesinin gerektiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla felsefe ve mantık gibi akli ilimlerle çelişmeyen Kur'ân-ı Kerîm'i anlamada mantık ilmi son derece önemli bir yer tutmaktadır.

Mantık ilmi, düşünmeye ya da diğer bir ifade ile fikir yürütmeye dayanan her tür muamelenin kontrolünü, murakabesini, teftişini yani denetlemesini yapmaktadır. Bu bağlamda Kur'ân-ı Kerîm'i anlama ve anlamlandırmada ya da Kur'ân'daki her hangi bir mevzu hakkında karar vermede gerçekleşmesi gereken mantıksal süreçlerin olduğunu söyleyebiliriz.

Esasında mantıksal işleyiş, örnekleri veren ilahî kaynaklı bir rehber olarak Kur'ân-ı Kerîm'de potansiyel olarak var olan kıyasları gerçekte, bizzat yani fiilî olarak ortaya çıkararak ilahî kitabın anlaşılmasında mantığın rolünü ve katkısını ortaya koymaya çalıştık. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm, kendisine inanıp, onunla amel eden insanların problemlerine çözüm getirmektedir. Bu çalışmada, Kur'ân-ı Kerîm'in anlaşılması yönünde mantığın katkı sağladığı, her alanda olduğu gibi vahyi anlama çabası içerisindeyken de mantık ilminin hem teorik hem de özellikle pratik yönünden faydalanılabileceği anlaşılmaktadır. Ayrıca hayatın pratik kısmında mantık ilminin, ne kadar da önemli olduğunu gösterir bir metin olduğunu düşündüğümüz bu çalışmamız, mantık literatürüne de katkı sağlayacağı ümidindeyiz.

Mantık ilminin pratik hayatta ya da gündelik hayatta insana sağladığı ve yukarıda bir kısmını söylemeye çalıştığımız faydalara ilave olarak bu çalışmada Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan ayetleri kıyas örgüsü içerisinde vererek ayetlerin okuyucular tarafından daha iyi anlaşılabileceği ve kutsal kitabımızın daha sahih anlaşılmasında, doğru düşünmenin kurallarını belirleyen mantığın katkısının yadsınamaz bir gerçek olduğu da görülmüş oldu.

Kur'ân-ı Kerîm'in hemen hemen her ayetinden bir kıyas formu çıkarılabilir. Bu çalışmada, her ayeti kıyas formunda göstermeyip sadece fikir vermesi ve örnek olması bakımından tercih ettiğimiz ayetlerden çıkan kıyas formunu göstermeye çalıştık. Burada verilen örneklerden yola çıkılarak ele alınmayan ayetlerin kıyas formlarının oluşturulabilmesi için okuyucuya zemin hazırlanmıştır. Bu araştırmamızda basit kıyaslara iki yüz altmış örnek, bileşik kıyaslara yetmiş örnek ve düzensiz kıyaslara da yirmi beş örnek verilerek kıyas çeşitlerinin her birine ayrı ayrı örnekler verilmiştir. Bu verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere Kur'ân-ı Kerîm'de daha çok basit kıyasların, basit kıyasların içerisinde de kesin kıyasların olduğu görülmektedir. Kesin kıyasların içerisinde de yüklemli kesin kıyasın birinci şekline ait kıyas formlarının örnekleri bariz bir şekilde diğer üç şekle göre daha fazladır. Burada şunu belirtmek gerekir ki, bu incelememizde sadece Kur'ân-ı Kerîm'deki bazı ayetlere yer verilmiştir. Kıyasın farklı şekillerine ve çeşitlerine uygulanabilen birçok ayet tespit edilip örnek olarak verilebilirdi. Fakat tekrara düşmemek için Kur'ân-ı Kerîm'deki diğer örneklere çalışmamızda yer verilmemiştir. Ayrıca bir hususu gözden kaçırmamak adına şu açıklamayı da dile getirmek yerinde olacaktır: Her ayetin kıyas şekillerine ve çeşitlerine uygulanabileceği iddiasında olmadığımız bilinmelidir.

Bu yapılan araştırmada İslam inancının ve medeniyetinin esaslarını oluşturan Kur'ân-ı Kerîm'deki kıyas örneklerini ortaya koyarak

mantığın Kur'ân-ı Kerîm'deki varlığı ve önemi vurgulanmaya çalışıldı. Kur'ân-ı Kerîm'de mantıksal işleyiş üzere insana hitap edildiğini gördüğümüz bu çalışmamızda, klasik mantıktaki kıyas formlarına Kur'ân-ı Kerîm'den örnekler vererek hangi alanla/işle uğraşırsak uğraşalım çoğu zaman kısaltılmış kıyas şeklinde karşımıza çıkan kıyasın bilinmesinin ve bundan dolayı mantık ilminin öğrenilmesinin gerekli ve önemli olduğu anlaşılmıştır.

KAYNAKÇA

Ahderi, Abdurrahman. *Süllem'ül-Münevrak.* çev. Abdullah Demir. İstanbul, 2008.

Ahmet Cevdet Paşa. *Mi'yâr-ı Sedât -Klasik Mantık-.* sad. Hasan Tahsin Feyizli. Ankara: Fecr Yayın, 2018.

Alp, Talha. *Mantık: İsagoci Tercümesi & Mantık Terimleri Sözlüğü.* İstanbul: Yasin Yayınevi, 2007.

Ardoğan, Recep. "Kelâmcılara Göre Allah'a İmanda Akıl Yürütmenin Değeri" *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi VIII/1*, (2004), 133-157.

Aristoteles. *Organon I (Kategoryalar).* çev. Hamdi Ragıp Atademir. İstanbul: M.E.B. Yayınları, 1995.

Aristoteles. *Organon II (Önerme).* çev. Hamdi Ragıp Atademir. İstanbul: M.E.B. Yayınları, 1996.

Aristoteles. *Organon III (Birinci Analitikler).* çev. Hamdi Ragıp Atademir. İstanbul: M.E.B. Yayınları, 1996.

Aristoteles. *Organon IV (İkinci Analitikler).* çev. Hamdi Ragıp Atademir. İstanbul: M.E.B. Yayınları, 1996.

Aristoteles. *Organon V (Topikler).* çev. Hamdi Ragıp Atademir. İstanbul: M.E.B. Yayınları, 1996.

Aristoteles. *Poetika.* çev. İsmail Tunalı. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1987.

Aristoteles. *Retorik.* çev. Mehmet H. Doğan. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995.

Arslan, Ahmet. *İslam Felsefesi Üzerine*. Ankara: Vadi Yayınları, 1999.

Arslan, Ahmet. *İlkçağ Felsefe Tarihi 3: Aristoteles.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007.

Atademir, Hamdi Ragıp. *Aristo'nun Mantık ve İlim Anlayışı.* A. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1974.

Atay, Hüseyin. "Dinde Mantıklılık", *Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi XXXIV*, (1995), 25-50.

Ayık, Hasan. *İslâm Mantık Geleneği ve Doğuluların Mantığı.* İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007.

Baba, Coşkun. *Retoriğin İkna Gücü.* Konya: Çizgi Kitabevi, 2018.

Baba, Coşkun. "Bilgi Bağlamında Doğruluk ve Mantık İlişkisi". *Doğru Üzerine.* ed. Murat Kelikli. 35-75. Ankara: Elis Yayınları, 2018.

Baba, Coşkun. "Entimem". *Cemil Meriç 10. Uluslararası Sosyal Bilimler ve Spor Kongresi.* ed. Eder Eyüpoğlu-Sami Baskın. 1128-1138. Hatay: Saybilder Yayıncılık, 2018.

Baba, Coşkun. "Retorik Mantık İlişkisi". *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Özel Sayı 9,* (Güz 2019), 247-260.

Baba, Coşkun. "Kur'an-ı Kerim'de Entimemlere Örnekler". *13. Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Kongresi Tam Metinleri.* ed. Yakup Civelek-Said Assil. 1112-1119. Rize: Recent Academic Studies Publishing, 2020.

Bekiroğlu, Harun. "Mantığın Bir Tefsir Yöntemi Olarak Kullanılması" , *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 14/27*, (2015), 51-81.

Bingöl, Abdülkuddüs. *Gelenbevi'nin Mantık Anlayışı.* İstanbul: M.E.B. Yayınları, 1993.

Bochenski, Joseph M. *Ancient formal logic.* Amsterdam: North Holland Publishing Company, 1951.

Boirac, Emile. *Mantık.* çev. Reşat Nuri Güntekin. sad. Kutsi Kahveci. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Yayınları, 2003.

Cevizci, Ahmet. *Paradigma Felsefe Sözlüğü.* İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2005.

Çağıl, Necdet. "Kur'an Nazmında Müşahede Edilen Eşsiz Mantık Örgüsüne Dair Bir Örneklendirme: Bazı Kıyas Formlarının Kur'an'a Uygulanması". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 41* (2014), 1-46.

Çaldak, Hüseyin. "Gazzâlî'ye Göre Fasit Kıyas", *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, XI/1* (2007), 207-234.

Çapak, İbrahim. "Gazali'ye Göre Kıyasın Kur'an'a Uygulanması" *İslâmî İlimler Dergisi 1/2* (Güz 2006), 131-149.

Çapak, İbrahim. *Gazâlî'nin Mantık Anlayışı.* Ankara: Elis Yayınları, 2011.

Çapak, İbrahim, *Stoa mantığı ve Fârâbî'ye Etkisi*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2011.

Çapak, İbrahim. *Ana Hatlarıyla Mantık*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015.

Çelgin, Güler. *Eski Yunanca-Türkçe Sözlük.* İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2010.

Çetin, Mustafa. "Kur'an'da Tefekkür Kavramı" *D.E.Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi VIII*, (1994), 43-59.

Çiçekdağı, Caner. "Aristoteles'te Mantık Kavramı ve Temel Akıl Yürütme Çeşitleri" *MSKU Eğitim Fakültesi Dergisi 3*, (Nisan 2016), 55-63.

Çüçen, Abdülkadir. *Klasik Mantık*. Bursa: Asa Kitabevi, 2004.

Delice, Engin. *Aristoteles Felsefesinde Tasımsal Tanıt ve Diyalektik İlişkisi.* Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007.

Duran, Gülümser. *Tümevarımsal Mantık*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2020.

Durusoy, Ali. "Gazzâli'de Mantık Biliminin Yeri ve Önemi", *İslâmî Araştırmalar Dergisi 13/3-4*, (2000), 303-320.

Durusoy, Ali. *Örnek Çeviri Metinlerle Mantığa Giriş.* İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2008.

el-Elmaî, Zahir b. Awad. *Kur'ân'da Tartışma Metodları.* çev. Ercan Elbinsoy. İstanbul: Pınar Yayınları, 2011.

Gazzâlî, Ebû Hâmid b. Muhammed. *Mustasfâ İslam Hukuk Metodolojisi 1*. çev. Yunus Apaydın. İstanbul: Klasik Yayınları, 2006.

Emiroğlu, İbrahim. *Klasik Mantığa Giriş.* Ankara: Elis Yayınları, 2004.

Emiroğlu, İbrahim. *Mantık Yanlışları.* Ankara: Elis Yayınları, 2004.

Emiroğlu, İbrahim. "Kur'ân'da Akıl ve İnsan". *D.E.Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi XI* (1998), 69-99.

Emiroğlu, İbrahim. "Kur'an Mantığının Temel İlkeleri". *Mantık Yazıları,* Ankara: Elis Yayınları, 2016.

Emiroğlu, İbrahim – Altunya, Hülya. *Örnekleriyle Mantık Sözlüğü.* İstanbul: Litera Yayıncılık, 2018.

Fahri, Macit. *İslam Felsefesi Tarihi*. çev. Kasım Turhan. İstanbul: Ayışığı Kitapları, 1998.

Fârâbî, Ebû Nasr. *İlimlerin Sayımı (İhsâu'l Ulûm).* çev. Ahmet Arslan. Ankara: Vadi Yayınları, 1999.

Fârâbî, Ebû Nasr. "Uyûnül-mesâil". çev. Mahmut Kaya, *İslâm Filozoflarından Felsefe Metinleri*. 117-126. İstanbul: Klasik Yayınları, 2003.

Fârâbî, Ebû Nasr. *Mantıkta Kullanılan Lafızlar (Kitâbü'l-Elfâzi'l-Müsta'mele fi'l-Mantık)*. çev. Yaşar Aydınlı. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2016.

Fârâbî, Ebû Nasr. "Et-Tavtıa veya Mantığa Giriş Risalesi". *Mantığa Giriş Risaleleri*. çev. Yaşar Aydınlı. 13-31. İstanbul, Litera Yayıncılık, 2018.

Gazzâlî, Ebû Hâmid b. Muhammed. *Mustasfâ İslam Hukuk Metodolojisi 1*. çev. Yunus Apaydın. İstanbul: Klasik Yayınları, 2006.

Gazzâlî, Ebû Hâmid b. Muhammed. *Miʿyâru'l-İlm: İlmin Ölçütü.* çev. Ali Durusoy – Hasan Hacak. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013.

Gazzâlî, Ebû Hâmid b. Muhammed. *El-Kıstâsü'l-Müstakîm*. çev. İbrahim Çapak. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2016.

Gazzâlî, Ebû Hâmid b. Muhammed. *Hakikat Arayışı: el-Münkız Mine'd-Dalâl.* çev. Abdurrezzak Tek. Bursa: Emin Yayınları, 2017.

Gengil, Veysel. *İlahî Hitapta İkna.* Kahramanmaraş: Samer Yayınları, 2019.

Gökalp, Ziya. *Felsefe Dersleri.* sad. Ali Utku – Erdoğan Erbay. Konya: Çizgi Kitabevi, 2006.

Grünberg, Teo. vd. *Mantık Terimleri Sözlüğü*, Ankara: ODTÜ Yayınları, 2003.

Grünberg Teo. – Onart, Adnan. *Mantık Terimleri Sözlüğü.* Ankara: T.D.K. Yayınları, 1976.

Güçlü, Abdülbaki. vd. *Felsefe Sözlüğü.* Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2008.

Gwynne, Rosalind Ward. *Logic, Rhetoric and Legal Reasoning in the Qur'ān -God's Arguments-*. New York: RoutledgeCurzon, 2004.

Hasırcı, Nazım. *Son Dönem Osmanlı'da Kipli Mantık.* Ankara: Araştırma Yayınları, 2013.

Hasırcı, Nazım. *Klasik Mantık El Kitabı.* Ankara: Araştırma Yayınları, 2015.

İbn Haldun. *Mukaddime*. çev. Zakir Kadirî Ugan. 2 cilt. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1986.

İbn Rüşd, *Faslu'l-Makâl / Felsefe ve Din Uyumu.* çev. Mevlüt Uyanık - Aygün Akyol. Ankara: Elis Yayınları, 2018.

İbn Sînâ. *İşaretler ve Tembihler*. çev. Ali Durusoy – Muhittin Macit – Ekrem Demirli. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2005.

İbn Sînâ. *Mantığa Giriş*. çev. Ömer Türker. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2006.

İlyenkov, Evald Vasilyeviç. *Diyalektik Mantık.* çev. Alper Birdal. İstanbul: Yazılama Yayınevi, 2009.

İmamoğlugil, Halil. "Akıl Yürütme (İstidlâl)", *Mantık.* ed. İsmail Köz – Ali Çetin. 157-231. Ankara: Grafiker Yayınları, 2016.

İmamoğlugil, Halil. *Klasik Mantıkta Akıl Yürütme.* Ankara: Araştırma Yayınları, 2018.

İnönü, Nazlı. *Mantık Tarihi Ortaçağ.* İstanbul: Boyut Yayıncılık, 2019.

K., Nuri F. *Sûri Mantık.* İstanbul: Eser Yayınları, 1968.

Kahveci, Kutsi. *Klasik Mantık.* Ankara: Berikan Yayınevi, 2017.

Karaman, Hayreddin – Çağrıcı, Mustafa – Dönmez, İbrahim Kâfi – Gümüş, Sadrettin. *Kur'ân Yolu – Türkçe Meâl ve Tefsîr.* I Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.

Kâtibî. *Şemsiyye Risâlesi.* çev. Ferruh Özpilavcı. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2017.

Keklik, Nihat. *İslam Mantık Tarihi.* İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1969.

Kelikli, Murat. *Aristoteles Kategoriler I Adaş, Anlamdaş ve Türev.* Ankara: Araştırma Yayınları, 2018.

Kılıç, Sadık. "Kur'an Ve Hadislerde Temsili Anlatım Örnekleri", *İslâmî İlimler Dergisi 5/1*, (2010), 10-40.

Kırca, Celal. "Anlama(ma) Sorunları Açısından Dini İlimlerde Gelecek Tasavvuru", *Usul İslam Araştırmaları 18/18*, (2012), 7-36.

Kırca, Celal. "Kur'ân'ı Anlamada Mantık Sorunsalı", *Usûl İslâm Araştırmaları, 28* (2017), 7-42.

Kömürcü, Kamil. *İşrâkî Düşüncede Mantığın Yeri.* Ankara: İlâhiyât, 2014

Kömürcü, Kamil. *Mantığa Giriş.* İstanbul: Rağbet Yayınları, 2019.

Kur'an-ı Kerim Meali. haz. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011.

Kutluer, İlhan. "DÜŞÜNME", *TDV İslâm Ansiklopedisi,* https://islamansiklopedisi.org.tr/dusunme (07.08.2020).

Muğnisi, Mahmud Hasan El. *Muğni'l Tullab.* çev. Mehmet ali Arslan. Diyarbakır: Seda Kitabevi, 2012.

Müftüoğlu, Mehmet. *Din Eğitimi Açısından Kur'an'da Doğru Düşünme*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.

Nâcim, Abdurrahmân. *Mantık Metinleri 1*. haz. Kudret Büyükcoşkun. İstanbul: İşaret Yayınları, 2000.

Nicod, Jean. *Tümevarımın Mantıksal Problemi* çev. Tahir Yaren. Ankara: İlâhiyât, 2003.

Öner, Necati. *Klasik Mantık.* Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1970.

Öner, Necati. *Fransız Sosyoloji Okuluna Göre Mantığın Menşei Problemi.* İstanbul: M.E.B. Yayınları, 1991.

Öner, Necati. *Felsefe yolunda Düşünceler.* İstanbul: M.E.B. Yayınları, 1995.

Öner, Necati. *Tanzimattan Sonra Türkiye'de İlim ve Mantık Anlayışı.* Ankara: Divan Kitap, 2012.

Özel, Aytekin. "Organon ve Mantık". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/*14 (2008/2),* 147-60.

Özel, Aytekin. *İbn Sînâ'nın Birleşmeli Kıyas Teorisi ve Sembolik Yorumu.* Bursa, Emin Yayınları, 2009.

Özel, Aytekin. *Tasavvurlar Mantığı ve Kavramlar Mantığı.* Bursa: Emin Yayınları, 2019.

Özlem, Doğan, *Mantık.* İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1996.

Özpilavcı, Ferruh. "Gazali'nin Mantık İlmini Meşrulaştırmasının Mantık Tarihi Açısından Değerlendirilmesi". *İslami İlimler Dergisi 7/1* (2012), 185-198.

Priest, Graham. *Mantık.* çev. Ümit Hüsrev Yolsal. Ankara: Dost Kitabevi, 2017.

Reşvan, Muhammed Mehran. *Dirâsâtun fi'l-Mantık Inde'l-Arab.* Kahire: Daru Kuba, 2004.

Ross, Davıd. *Aristoteles.* çev. Ahmet Arslan. İstanbul, Kabalcı Yayıncılık, 2011.

Saidirûşen, Muhammed Bâkır. *Kur'an Dilinin Analizi*, çev. Kenan Çamurcu. İstanbul: el-Mustafa Yayınları, 2013.

Seber, Abdulkerim. "Mantık İlminin Kur'ân'ı Anlamadaki Önemi ve Klasik Tefsirlerdeki Tezahürü", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi 27*, (Aralık 2012), 109-126.

Sedat, Ali. *Lisanu'l Mizan.* İstanbul: Karabet ve Kasbar Matbaası, 1306/1890.

Sönmez, Aykar. *Batı Retoriğinin Genel Terimleri Üzerine Bir Araştırma.* İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.

Taylan, Necip. *Mantık Tarihçesi Problemleri.* İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, 1996.

Topçu, Nurettin. *Mantık.* İstanbul: Dergâh Yayınları, 2006.

Toprak, Mehmet Sait. "Vahiy ve Dil Anatomisi: Miqra ve Kur'an Özelinde Vahiy-Dil Antinomisi Sorunsalı". *Din Dili (Çalıştay&Sempozyum Kitaplığı).* 245-263, İstanbul: Kur'an Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2015.

Türker-Küyel, Mübahat. "Mantığa Başlangıç (et-;Tavti'atu Fî'l-Mantık)". *Fârâbî'nin Bazı Mantık Risaleleri*. 26-30. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1990.

Türker-Küyel, Mübahat. "Küçük Kıyas Kitabı (Kitâb-ul-Kıyâs-is Sağîr)". *Fârâbî'nin Bazı Mantık Risaleleri.* 97-126. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1990.

Ural, Şafak. *Temel Mantık.* İstanbul: Çantay Kitabevi, 1995.

Vural, Mehmet. "Gazzâlî Mantığının Özgünlüğü Sorunu". *İslam felsefesinin sorunları*. ed. Mehmet Vural. 207-232. Ankara: Elis Yayınları, 2003.

Yaran, Cafer Sadık. "Kur'an ve Mantık: Kur'an'da Kanıtlı Düşünmenin Önemi ve Örnekleri", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İnsan Bilimleri Dergisi 1/1,* (2020), 103-118.

Yaren, Tahir. *Kıyasların Yapısı.* Ankara: İlâhiyât, 2003.

Yıldırım, Cemal. *100 Soruda Mantık El Kitabı.* İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1976.

Yıldırım, Cemal. *Mantık 'Doğru Düşünme Yöntemi'.* Ankara: Bilgi Yayınevi, 1999.

Yılmaz, Hasan, "Kur'ân-ı Kerîm'in Temel Muhtevası Üzerine". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 27* (2007), 203-219.

Yücel, Hasan Ali. *Surî ve Tatbikî Mantık*. İstanbul: Devlet Matbaası, 1935.

Yücel, Hasan Ali. *Mantık Dersleri.* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1961.